

Kur'an'ı Tanıma
metodu ve fatiha
SURE'SİNİN TEFSİRİ

İçindekiler

Kur'an'I Tanıma metodu ve fatıha SURE'SİNİN TEFSİRİ	1
TAKDİM	4
Bismillahirrahmanirrahim	4
KUR'ÂN'I TANIMA	6
KUR'ÂN'I TANIMANIN MERHALELERİ	6
1- KİTABIN SENEDİ	6
2- KİTABIN MUHTEVASI	8
3- KİTAB'IN ÖZGÜNLÜĞÜ	8
KUR'AN-I KERİM'İN ÜÇ YÖNÜ	9
KUR'AN-I KERİM'İ ARAŞTIRMANIN ŞARTLARI	9
KUR'AN-I KERİM ANLAŞILABİLİR Mİ?	12
BİRİNCİ BÖLÜM	15
KUR'AN-I KERİM'İN MUHTEVASI ÜZERİNE	15
KUR'AN-I KERİM KENDİSİNİ NASIL TANITIYOR?	15
KUR'AN-İ KERİM'İN DİLİ	16
KUR'AN-I KERİM'İN MUHATAPLARI	19
İKİNCİ BÖLÜM	21
KUR'AN VE AKIL	21
AKLIN HÜCCET OLDUĞUNU İSPATLAYAN DELİLLER	21
A) AKILDAN YARARLANMAYA DAVET	21
B) NEDENSELLİK İLKESİNDEN YARARLANMA:	22
C) HÜKÜMLERİN FELSEFESİ	23
D) AKLIN HATALARIYLA MÜCADELE ETMEK:	23
KUR'AN-I KERİM AÇISINDAN HATALARIN KAYNAĞI	24
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	26
KUR'AN-I KERİM'E GÖRE KALP	26
KALB'İN TARİFİ	26
KALB'İN ÖZELLİKLERİ	27
FATİHA SURESİNİN TEFSİRİ	30
SUNUŞ	30
Bismillahirrahmanirrahim	30
FATİHA SURESİ	31
İŞLERE ALLAH'IN ADIYLA BAŞLAMAK	31

ALLAH	32
"ER-RAHMAN ER-RAHİM"	33
"EL- HAMDULİLLAH"	35
HAMD ALLAH'A MAHSUSTUR	36
"RABB-UL ÂLEMİN"	37
"ER- RAHMAN-İR RAHİM"	38
"MALİK-İ YEVMİDDİN"	40
"İYYAKE NA'BUDU VE İYYAKE NESTAİN"	41

"NAZARÎ VE AMELÎ TEVHİD" 42

İBADET KELİMESİNİN KÖKÜ	44
ŞİRK VE TEVHİD	45
İBADETTE SINIR	46
ÇOĞUL ZAMİRİ:	47
"İHDİNAS SIRATAL MUSTAKİM ..."	49
(ALLAH'IM BİZİ DOĞRU YOLA, HİDAYET ET)	49
"SIRATALLEZİNE ..."	51
(NİMET VERDİKLERİNİN YOLUNA, GAZABA UĞRAYANLARIN VE SAPIKLARINKİNE DEĞİL)	51

BAKARA SURESİ 53

BU SUREYE "BAKARA" ADI VERİLMESİNİN NEDENİ	53
MUKATTAA HARFLER	53
NAMAZI İKAME ETMEK NE DEMEKTİR?	58
İnfak Sadece Mal İle mi Gerçekleşir?	58
İNFAKIN FELSEFESİ	58
MUKADDES KÜFÜR	63
NİFAK NEDİR?	64
KUR'AN'IN GÖRÜŞÜ	75
ASALET HAKKINDIR	76
KUR'AN'IN MUHATABI	81
TEVHİD MESAJI	83
ŞİRK VE TEVHİD	83
KUR'AN'IN MUCİZE OLDUĞUNU İNKÂR ETMEK	85
MUCİZE	85
KUR'AN, MUCİZEYE NEDEN AYET DEMİŞTİR?	85
1- Mucize nedir?	86
AÇIKLAMA :	86

2- MUCİZENİN GERÇEKLEŞMESİ MÜMKÜN MÜDÜR? 87

3- MUCİZE GERÇEKLEŞMİŞ MİDİR? _____ 90

MUCİZE, MUCİZEYİ GETİRENİN İDDİASININ DOĞRULUĞUNA NASIL
DELALET EDER? _____ 90

Kararlaştırma yoluyla gerçekleşen delalet _____ 91

Tabii delalet _____ 91

Akli Delalet _____ 91

İslam Peygamberi'nin mucizeleri: _____ 92

KUR'AN'IN MUCİZE OLUŞU _____ 98

KURAN'IN MUCİZE YÖNLERİ _____ 100

TAKDİM

Bismillahirrahmanirrahim

İlim ve düşünce maddi olmadığından dolayı, fikri ve ilmi eserler nerede hazırlanırsa hazırlansın bütün insanlığın malı sayılır.

İslam dini de bizlere ilimi nerede olursa olsun almaya ve ondan yararlanmayı emretmiştir.

Bu genel kaide gereğince tercüme hareketi, ilim ve fikir alanında, insanlar arasında ilişki oluşturduğu için mukaddes bir vesile sayılır.

Elbette bu söz insanın lakayd olup herkese ve her kaynağa itimat etmesi anlamında değildir. İmam Ca'fer Sadık aleyhisselam "Öyleyse insan kendi taamına baksın"^[1] ayetinin tefsirinde şöyle buyurmuştur: "Yani ilmine baksın ve onu kimden aldığını araştırsın.

Bu hadisten de anlaşıldığı üzere insan, ebedi mutluluk yolunu ancak sadık ve emin olduğunda şüphe olmayan kimselerden öğrenmelidir. Bunun içindir ki Resulullah (s.a.a)

[1] İbn-i Kesir, Tefsirü'l-Kur'an, 1/100

kendisinden sonra ümmetini başıboş bırakmamış ve onları Kur'an ve Ehl-i Beyt'e sarılmaya davet etmiştir.

Kur'an'dan doğru şekilde istifade etmenin genel ilkelerini içeren bu eser, Ehl-i Beyt mektebinin tanınmış alimlerinden olan, Şehit Ayetullah Murtaza Mu-tahhari'nin ömrünün son yıllarında hazırladığı eserleri arasındadır. Bu eser ister Kur'an'a genel bakış açısı hususunda verdiği değerli bilgiler yönünden olsun, isterse de Kur'an tefsiri bölümündeki araştırmalarıyla olsun, dikkatle okumaya değer bir eserdir.

Bizleri, bu kitabı tercüme ederek yayınlamaya muvaffak kıldığı için, Allah'a şükrediyoruz.

Tûba

KUR'ÂN'I TANIMA

Şüphesiz Kur'an-ı Kerim'i araştırmak her din bilginine ve her mümine bir vazifedir. Ama, Kur'an'ı araştırmanın bir toplumbilimci ve psikoloğa zarureti, bu kitabın Müslüman toplumların, hatta bütün insanlığın takdirinin oluşumunda etkili olduğu içindir. Tarihe baktığımızda hiç bir kitabın, Kur'an kadar insanların hayatında ve toplumlar üzerinde etkili olmadığını açıkça görüyoruz.²¹² Bu yüzden Kur'an, kendiliğinden sosyoloji alanına girerek bu ilmin incelediği mevzularda yer alır. Neticede, Kur'an'ı tanımaksızın genelde son on dört asrın tarihini araştırıp incelemek, ve özellikle Müslüman toplumları tanımak imkansızdır.

Her Müslüman'ın da Kur'an'ı tanınması gerekir. Çünkü, bir Müslüman'ın din, iman ve düşüncesinin asıl kaynağı ve onun hayatına hareket, değer, anlam ve ruh veren tek şey Kur'an'dır.

Kur'an, diğer bazı dinî kitaplar gibi, sadece birkaç basit öğüdün yanı sıra Allah, yaratılış ve evren hakkında bir takım müphem konuları söz konusu etmemiştir. Dolayısıyla, müminler kendi vazifelerini ve nasıl düşüneceklerini başka kaynaklardan öğrenmeye mecbur değillerdir. Kur'an, imanlı bir insan için gereken inanç, eğitim ve ahlak sistemlerini, ailevî ve içtimâî düzenlerin temel ilkelerini beyan etmiştir ve sadece; açıklama, ve tatbikini sünnet ve içtihadı bırakmıştır. İşte bu yüzden diğer herhangi bir dini kaynaktan yararlanmak Kur'an'ı tanımaya bağlıdır. Kur'an bütün kaynakların ölçüsüdür. Dolayısıyla biz hadis ve sünneti Kur'an'la karşılaştırmalı ve Kur'an'a uygun olanı alıp, uygun olmayanı atmamızdır.

Caferî Mezhebine göre, Kur'an'dan sonraki en sağlam ve kutsal kaynak hadislerde, dört kitap (Kâfi, Men Layhze-ruhul Fakih, Tehzip ve İstibsar)dır. Hutbelerde, Nehc-ül Belağa; dualarda ise Sahifet-üs Seccâdiye'dir. Fakat bunlar Kur'an tali mertebede yer alıp senet yönünden Kur'an gibi kesinlik kazanmış değillerdir. Yani, örneğin Kâfi'deki bir hadis, ancak Kur'an'a uygun olup onun hükümleriyle çelişmediği takdirde muteber sayılabilir. Resulullah (s.a.a) ve İmamlar (a.s): "Bizim hadislerimizi Kur'an ile karşılaştırın; Kur'an'la çeliştikleri takdirde yalan ve uydurma olduklarını bilin; çünkü, biz Kur'an'la çelişen bir şey söylemeyiz" buyurmuşlardır.

KUR'ÂN'I TANIMANIN MERHALELERİ

Buraya kadarki açıklamalarımızda Kur'an'ı tanımının gerekliliği belli oldu; şimdi, Kur'an'ın nasıl tanınabileceği, konusunu ele alacağız. Genel olarak her kitabı incelerken, onu üç yönden araştırmak zorundayız:

1- KİTABIN SENEDİ

Bu aşamada, bir kitabın yazarına ait olup olmadığı ve bu hususun ne kadar kesinlik kazandığı öğrenilmeğe çalışılır. Örneğin, Hâfız'ın divanını incelerken ilk yapacağımız iş, bu divanın Hâfız'a ait olup olmadığını, sonradan bu divana başkalarına ait olan şiirlerin de eklenip eklenmediğini araştırmaktır. Aynı şeyler Hayyam ve diğerleri için de geçerlidir. İşte burada, en eski ve muteber nüshalar söz konusu olur.

O halde; bir kitabı incelemek için yapılacak ilk iş, o kitabın gerçekten yazarına ait olup olmadığını, eğer yazarına aitse hepsinin mi, yoksa bir bölümünün mü yazarına ait olduğunu, bir bölümünü başkaları yazmış ise kitabın kaçta kaçının yazarın kendisine ait olduğunu öğrenmektir; ayrıca bir kısmını kesinlikle reddederken bir kısmını kesinlikle kabul edip, diğer kısmında şüpheli olarak nitelememizin ölçülerinin neler olduğunu belirlemektir.

Ama, Kur'an hakkında böyle bir araştırmaya gerek yoktur. Çünkü Kur'an, aradan yüzyıllar geçmesine rağmen her türlü şüpheden uzak olarak bugüne kadar sapasağlam kalmış tek kitaptır.

"Filan sure şüphelidir", "filan ayet, filanca nüshada var, diğerlerinde yoktur..." gibi şeyler, Kur'an hakkında söz konusu bile değildir. Kur'an, bu inceleme aşamasını geride bırakmış bir kitaptır.

Şüphesiz bu ayetleri getiren Hz. Muhammed (s.a.a)'dir. O, bu kitabı bir mucize ve Allah'ın kelâmı olarak getirmiştir. Hiç kimse, Kur'an'ın başka bir nüshasının olduğunu iddia edemez. Nitekim şu âna kadar hiç kimse, hatta hiç bir müsteşrik bile kalkıp da "Kur'an'ı araştırmak için önce eski nüshalarını bularak onlarda neler olup olmadığını öğrenmeliyiz" diyememiştir.

Tevrat'ı, İncil'i, Avesta'yı, Firdevsi'nin Şahname'sini, Saadi'nin Gülistan'ını ve diğer bütün eski kitapları incelemek istediğimizde bu tür bir araştırmaya gereksinim olmasına rağmen Kur'an hakkında buna hiç gerek yoktur. Çünkü dediğimiz gibi Kur'an bu merhaleyi geride bırakmıştır. Bunun nedeni ise, Kur'an'ın Müslümanların kutsal bildiği ilahî bir kitap olmasının yanı sıra, Rasulullah'ın (s.a.a) peygamberlik iddiasını doğrulayan en büyük mucize olmasında aramak gerekir. Ayrıca Kur'an Tevrat gibi bir defada inmediği için "Kur'an'ın asıl nüshası hangisidir?" diye bir sorun da söz konusu değildir. Kur'an'ın ayetleri 23 yıl içerisinde (çeşitli münasebetlere göre) tedricen nazil olmuştur. Kur'an ayetleri indiği zaman, Müslümanlar, nihayet derecede susamış bir insanın suya kavuşması gibi büyük bir şevk ve ilgiyle ona yöneliyor ve onu öğrenip ezberliyorlardı. Özellikle o günkü Müslümanların arasında Kur'an'dan başka bir kitap yoktu; dolayısıyla Müslümanlar Kur'an-ı ezberlerken başka bir kitabı da ezberlemek ve korumak zorunda değillerdi. Müslümanların zihinlerinin boş, hafızalarının kuvvetli oluşu, ve okuma yazma bilmeyişleri, tüm bilgilerini görmek ve duymak yoluyla almalarına sebep olmuştu. Kur'an'ın ayetleri (onların duygularıyla çelişmediğinden) taşa işlenilen resimler gibi onların kalplerine işliyordu. Öte yandan Kur'an'ı, herhangi bir beşerin değil, Allah'ın kitabı bilip, kutsallığına inandıkları için bir kelime veya bir harfini bile yenilemeğe veya yerini değiştirmeye kalkışmıyorlardı. Onlar daima Kur'an okumakla Allah'a yaklaşmaya çalışıyorlardı.

Diğer yandan da, Resulullah (s.a.a) tâ ilk günden beri, "Vahiy Katipleri" denilen bir gurubu nazil olan ayetleri yazmakla görevlendirmişti. Ama diğer kitaplar böyle bir özelliğe sahip değildir. Dolayısıyla, Kur'an'ın yazılması, tahriften korunmasının başlıca sebeplerinden biridir.

Kur'an'ın halk arasında kabul edilmesinin ve iyi bir şekilde karşılanmasının sebeplerinden birisi de onun fevkaalede güçlü olan edebî ve sanatsal yönüdür. Kur'an'ın bu cezbedici yönü halkın dikkatini kendine çekmeye ve onu hızla öğrenmelerine neden oluyordu. Hâfız'ın divan'ı, Mevlânâ'nın şiirleri ve diğer edebiyat eserlerinin aksine (ki herkes istediği gibi onlarda değişiklik yapıp güyâ kamilleştirmeye çalışıyorlar) hiç kimse Kur'an'ın bir kelimesini bile değiştirmeye cesaret edemiyordu. Çünkü hemen Allah'a yalan koşmanın ne kadar büyük bir suç ve günah olduğunu vurgulayan bir çok ayet gözleri önüne sergileniyordu:

"Şayet o peygamber, bazı sözler uydurup bize isnat etmeye kalkışsaydı, elbette biz onu kuvvetle yakalar ve öcümüzü alırdık. sonra da mutlaka onun şah damarını koparırdık.³¹³

Böylece Kur'an hiç bir tahrife fırsat vermedi. Çünkü tahrife maruz kalmadan bütün ayetleri tevatür haddine ulaşarak öyle bir aşamaya geldi ki, ayetlerini inkar etmek bir yana dursun hatta bir harfini bile azaltıp çoğaltmak imkansız oldu. Buna göre, Kur'an-ı Kerim'i incelemek istediğimizde "nüsha açısından" bir araştırmaya gerek yoktur.

Nitekim, dünyada Kur'an-ı Kerim hakkında araştırma yapan bilginlerden hiç biri böyle bir araştırmaya ihtiyaç duymamıştır.

Elbette asr-ı saadetten sonra İslâm'ın hakimiyetinin hızla genişlemesiyle birlikte, insanlar büyük bir şevk ve ilgiyle Kur'an'a yöneldiler. Öte yandan Müslümanların büyük bir kısmı, sahabilerin ve Kur'an hafızlarının merkezi olan Medine'den uzak düşmüşlerdi. Bu yüzden (en azından Medine'den uzak yerlerde) bilerek veya bilmeyerek Kur'an-ı Kerim'in nüshalarında, Kur'an-ı Kerim'i tehdit eden bazı değişikliklerin azalıp çoğalmaların olabileceği ihtimali büyük bir tehlike olarak ortaya çıkıyordu. Fakat Müslümanların uyanıklığı ve zamanında davranmaları bu tehlikeyi ortadan kaldırdı. Müslümanlar herhangi bir suistimal ve tahrifin önlenmesi için sahabiler ve Kur'an hafızları tarafından tasdik edilen Kur'an nüshalarını Medine'den uzak yerlerde dağıtarak Kur'an'a (özellikle yahudiler tarafından) yönelen bu tehlikeyi her zaman için önlediler.

2- KİTABIN MUHTEVASI

Bu aşamada gaye, kitabın muhtevasını incelemektir. Bu kitabın içerdiği konular, ihtiva ettiği meseleler, güttüğü hedefler, dünya ve insan hakkındaki görüşü nelerdir? Topluma bakışı nasıldır? Konuları hangi açıdan ele alıp, açıklamaya çalışıyor? Çeşitli meselelere yaklaşımı nasıldır? Olaylara felsefî ve ilmî açıdan mı, yoksa irfanî açıdan mı bakıyor; veya kendine has bir metodu mu var? Bu kitabın insanlar için herhangi bir mesaj ve teklifi var mı? Varsa, nedir?

Aslında bu soruların bir kısmı inceleme konusu olan kitabın dünya insan, hayat, ölüm vb. konular hakkındaki görüşüyle ilgilidir. Veya daha kapsamlı bir tabirle dünya görüşünü ve filozoflarımızın deyişiyse hikmet-i nazariyesini ilgilendirmektedir. Diğer bir kısmı ise, kitabın, insanoğlunun geleceği için öne sürdüğü planların neler olduğu, insan ve toplumu, hangi örneğe göre eğitmek istediğiyle ilgilidir. Biz buna, "Kitab'ın mesajı" tabirini kullanıyoruz.

Velhasıl, böyle bir inceleme kitabın muhtevasına ait bir şeydir. İster İbn-i Sina'nın Şifa'sı ister Saadi'nin Gülistan'ı, ister başka bir kitap olsun, her kitap üzerinde bu açıdan durulabilir. Çünkü aynı şey hepsinde söz konusu edilebilir. Bir kitap hem "mesaja" hem "görüşe" veya ikisinden birisine sahip olur ya da hiç birisine sahip olmaz.

Kur'an'ın muhtevasını incelerken bu konular üzerinde durmak gerekir. Kur'an, hangi konuları ihtiva etmiş ve onları nasıl sunmuştur? Çeşitli mevzular hakkındaki ispat yöntemi nedir? Acaba Kur'an imanın koruyucusu ve mesajı bir iman mesajı olduğu için akli kendisinin rakibi olarak mı kabul ediyor yoksa, destekçisi olarak mı? Aklın taarruzunu mu önlemeğe çalışıyor, yoksa akli kendi savunucusu olarak görüp onun gücünden yararlanmak mı istiyor? Kur'an'ın muhtevasını incelemede söz konusu edilen bu ve benzeri bir çok soru bizi Kur'an'ın mahiyetiyle daha çok tanıştırır.

3- KİTAP'IN ÖZGÜNLÜĞÜ

Bir kitabın yazarına ait olup olmadığını anlayıp içeriğini iyice araştırdıktan sonra incelenmesi gereken şudur:

Kitabın içeriği yazarın kendi fikirleri midir, yoksa başkalarından mı alınmıştır? Örneğin Hâfız'ın divânını ele aldığımızda onun senet ve muhtevası üzerinde durmaktan öte, bir de bunca kelimelerin, cümlelerin, şiir şekline getirdiği söz ve fikirler Hafız'ın kendisine mi aittir,

yoksa sadece kelimeler, cümleler, güzellikler onun, fakat fikir başkasının mıdır? Ya da şöyle diyelim: Hâfız'ın sanat boyutu kesinleştikten sonra düşünce boyutu ve onun bir fikire sahip olup olmadığı da araştırılmalıdır.

Hâfız veya herhangi bir yazar hakkında böyle bir araştırma, yazarın fikirlerinin temel ve kaynağını araştırmak için yapılmaktadır. Fakat bu, muhteva incelemesinden sonra gelir. Yani önce yazarın fikirlerinin muhtevasını titizlikle incelemeli ve sonra bu muhtevanın neye dayandığını öğrenmeye teşebbüs etmelidir. Aksi takdirde, yapılacak işin neticesi, bilimlerden haberi olmadığı halde bilim tarihi yazmaya kalkışan ya da ne İbn-i Sina'yı ne de Aristo'yu tanımadığı halde bunların ortak ve farklı yönleri hakkında kitap yazmak isteyen bazı yazarlarının eserleri gibi olur. Böyle kimseler, basit bir mukayese yaparak en ufak bir söz benzerliği gördükleri zaman hemen hüküm vermeye kalkışırlar. Halbuki mukayese yapabilmek için her şeyden önce fikirler derince incelenmelidir. Meselâ İbn-i Sina ve Aristo gibi mütefekkirler hakkında böyle bir araştırma ömür boyu sürececek bir çalışmayı gerektirir. Aksi takdirde, bütün söylenenler tahmin ve taklitten öteye geçmeyecektir.

Kur'an-ı Kerim'i muhteva yönünden inceledikten sonra özgünlüğünü anlayabilmek için sıra, tarihî yönden inceleyip mukayese etmeye gelir. Yani, Kur'an'ı bütün muhtevasıyla birlikte o zamanki kitaplarla (özellikle dini kitaplarla) karşılaştırmalıyız. Bu mukayesede Arabistan yarımadasıyla diğer bölgeler arasındaki ilişki ölçüsü, o zaman Mekke'de kaç kişinin okuma yazma bildiği vb. gibi bütün o zamanki şart ve imkanlar göz önünde bulundurulmalı ve sonra şöyle mukayese yapılmalıdır: Acaba Kur'an'da olan her şey diğer kitaplarda da var mı? Varsa ne ölçüde var? Diğer kitaplara benzeyen yönü onlardan alıntı mıdır, yoksa Kur'an'ın kendisine mi aittir, hatta diğer kitapların yanlışlarını düzeltip, tahriflerini meydana çıkarmayı da mı ifâ ediyor?

KUR'AN-I KERİM'İN ÜÇ YÖNÜ

Kur'an'ı incelediğimiz zaman onun, "üç özelliği" olduğunu görürüz:

a) Senet sağlamlığı. Şüphesiz bugün Kur'an diye tanınan kitap (1400 yıl önce) Hz. Muhammed (s.a.a)'in insanlığa sunduğu kitaptır ve bu konu gün ışığı gibi açıktır. Bunun ispatı için eski nüshaları araştırmaya gerek yoktur. Dolayısıyla bu konu üzerinde daha fazla durmayacağız.

b) Konu sağlamlığı: Kur'an'da yer alan konular muhteva açısından insanoğlunun kendi aklıyla ulaşamayacağı konulardır. Bu araştırma "muhteva araştırması" bölümünde ele alınacaktır.

c) İlahî Yön: Kur'an'daki öğretisi, Resul-ü Ekrem'in beyninin dışındaki bir ufuktan o'na verilmiştir ve Peygamber sadece bu vahyi ve ilahi daveti halka iletmekle vazifelendirilmiştir. Bu ise Kur'an'ın özgünlüğü üzerine yapılacak araştırmadan alınan bir sonuçtur. Fakat Kur'an'daki konuların sağlamlığı üzerinde duran böyle bir araştırma ikinci araştırmaya bağlı olduğu için biz her şeyden önce "muhteva araştırma"sına başlayacağız.

Kur'an'ın muhtevası ve onda söz konusu edilen meseleler nelerdir ve hangi metotla açıklanmağa çalışılmıştır? İşte bunlar "muhteva araştırmasında" ele alınacak şeylerdir. Kısacası muhtevayı iyice inceleyip, Kur'an'ın öğretisiyle yeterli şekilde âşinâ olduktan sonra sıra Kur'an'ın en önemli yönünü araştırmaya geliyor ki o da Kur'an'ın "ilahî yönü" yani "mucize" oluşudur.

KUR'AN-I KERİM'İ ARAŞTIRMANIN ŞARTLARI

Kur'an'ı araştırmanın birçok şartları vardır. Burada o şartları kısaca açıklamağa çalışacağız. Kur'an'ı araştırmanın başlıca şartlarından biri, Arapça'yı bilmektir. Hafız ve Saadi'yi, Farsça'yı bilmeden tanınmanın mümkün olmadığı gibi Kur'an'ı da (Arapça olduğu

için) Arapça'yı bilmeden araştırmak ve bilmek imkansızdır. Diğer bir şart ise İslâm tarihinden haberdar olmaktır. Çünkü Kur'an, Tevrat ve İncil gibi Peygamber tarafından topluca bir defada halka sunulan bir kitap değil, Kur'an İslâm tarihinin Hz. Resulullah'ın bi'setinden vefatına kadar süren 23 yıllık çok olaylı bir dönemde tedricen nazil olmuştur. İşte bunun için Kur'an'ın nüzul sebebi vardır. "Nüzul sebebi" ayetin manasını kendisiyle sınırlamasa da nüzul sebebini bilmek ayetlerin manasının açıklığa kavuşmasında büyük ölçüde yardımcı olur.

Kur'an-ı Kerim'i araştırmada üçüncü şart ise, Rasullullah'ın sözlerini (hadisleri) öğrenip bilmektir. Çünkü, Kur'an'ın açıkça buyurduğuna göre, Hz. Rasullullah Kur'an'ı açıklayan ilk müfessirdir. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

"...Sana da Kur'an'ı indirdik ki halka indirileni açıklayasın. Belki düşünürler."⁴⁴

Diğer bir ayette:

"Onların içinden bir peygamber gönderen O'dur. (Bu Peygamber) onlara (Allah'ın) ayetlerini okur ve onları (şirkten) arındırır, kitap (Kur'an) ve hikmeti öğretir..."⁵¹

Kur'an-ı Kerim'e göre Resulullah'ın kendisi bu kitabın açıklayıcısıdır ve bize düşen Kur'an'ın tefsirinde Peygamber'in sözlerinden yararlanmaktır (ki bunu hemen bütün İslâm mezhepleri kabul etmektedir.) Fakat, on iki masum imamın varlığına inanan Caferî mezhebine göre, on iki İmam'dan ulaşan sözler de Rasullullah'ın sözlerinin hükmünü taşımaktadır. Çünkü, Peygamber'e Allah (c.c) indiren ilimler, ondan sonra vasilerine intikal etmiştir. Bu vasiler Peygamber olmamakla birlikte ma'sumdurlar. Onun için Caferî fikhına göre İmamlar'dan nakledilen sahih hadisler Kur'an'ı incelemek için çok önemli ve büyük bir kaynak sayılıyor.

Kur'an-ı Kerim'i araştırırken dikkat edilecek önemli bir nokta da şudur: Her şeyden önce Kur'an'ı, Kur'an ile tanımak gerekir. Yani Kur'an'daki ayetler uyumlu bir yapıyı oluşturuyorlar. Bunun için Kur'an'dan herhangi bir ayeti alıp, onu diğer ayetlerden ayrı olarak anlamaya çalışmak doğru bir yöntem değildir. Bir tek ayetten anladığımız doğru olabilir. Fakat bu ihtiyattan uzak bir harekettir. Çünkü, "Kur'an'ın bazısı bazısını tefsir eder." Bazı büyük müfessirlerin de dediği gibi masum imamlar bu tefsir yöntemini teyit etmişlerdir.

Kur'an-ı Kerim meseleleri beyan etmede kendine has bir metoda sahiptir. Çoğu kez, bir ayetten, tek olarak incelendiğinde bir anlam çıkıyorken onunla aynı manayı paylaşan diğer ayetlerle karşılaştırıldığında daha farklı bir anlam çıkıyor.

Kur'an'ın bu özel metoduna, "muhkem" ve "müteşabih" ayetleri örnek verebiliriz. Halk arasında "muhkemat" ve "müteşabihat" hakkında basit ve temelsiz bir düşünce var. Bazıları, muhkem ayetlerde konuların açık bir şekilde, müteşabihlerde ise karışık ve şifreli bir şekilde yer aldığını sanırlar. Bu görüşe göre Müslümanlar, sadece, muhkem (açık) ayetler üzerinde düşünebilirler. Müteşabih ayetler ise esasen kavranılamayacak şeyler olduğu için, onların üzerinde hiç kimsenin düşünmeye hakkı yoktur. Burada, ister istemez şöyle bir soruyla karşılaşmaktayız; Müteşabih ayetlerin var olması neye yarar ve Allah Teâlâ, insanların kavrayamayacakları bu ayetleri niçin nazil etmiştir? Ancak, muhkem "açık" ifadeli ve müteşabih de "şifreli ve muammalı" ayet anlamına gelmediği için de böyle bir soru yersizdir.

Muammâ ve şifre, açık bir anlam vermeyen ve açıklanmaya ihtiyacı olan müphem kelimelere denir. Örneğin, Firdevsi, büyük zahmetlere katlanarak "Şahname"yi yazıp bitirdikten sonra Sultan Mahmut bu zahmetler karşısında ona iyi bir hediye vermediği için kendi şiirlerinde Sultanı kınayarak onu cimrilikle suçluyor. Bu kınamaların bazısı açık ve sarıh, bazısı ise muammâ şeklindedir.

Örneğin, Şiirlerinin birinde diyor ki:

Eğer mâder-i Şah bânu budi

Merâ sim ü zer tâ be zânu bedi

(Büyük hanım olsaydı eğer bu şahın annesi - Dize ulaşırdı Şahın gümüş, altın vermesi)

Başka bir yerde ise şöyle diyor:

Kef-i Şah Mahmud kişver-güşây

Noh ender noh âmed se ender çehâr

(Devletini genişleten Şah Mahmud'un eli - Dokuz içinde dokuz, dört içinde üç gibi.)

Burada Firdevsi, amacını açıklarken bir muammâdan istifade etmiştir. Maksadı şudur: $9 \times 9 = 81$ ve $3 \times 4 = 12$ toplam 93 eder. Firdevsi, Sultan Mahmud'un elini Arapça'da 93 rakamı olan şekline benzetiyor. Yani: Sultan elini öyle sıkı kapamış ki sadece baş parmağı açıktır. Açık olan baş parmak işaret parmağıyla birlikte "...."(dokuz) şekline benzer. Diğer üç parmakla birlikte ise "....." (93)'e benzer. Bu muammâyla Firdevsi, Sultan Mahmud'un cimri ve elinin sıkı olduğunu (Hiç kimseye bir şey vermediğini) açıklamak istemiştir.

Kur'an'da da bunun gibi şifreli ve üstü kapalı ayetler var mıdır? Varsa bu, Kur'an'ın nassıyla açıkça çelişmektedir. Çünkü Kur'an, kendisini, aydınlatıcı, herkes için kavranılacak ve bütün ayetleri nur ve hidayet olan bir kitap olarak tanıtıyor. Kur'an'daki ayetler muamma ve şifreye dayanmadığına göre müteşabih ve muhkemin başka bir manası mı vardır? Varsa nedir?

Evet; bu sorunun cevabı kısaca şöyledir: Kur'an'da söz konusu edilen bazı konular, özellikle gayb ve tabiat ötesiyle ilgili konular insanların dilinde dolaşan kelimelere sığdırılacak şeyler değildir. Şeyh Şebüsteri'nin dediği gibi:

Manalar harflere sığar mı hiç

Denizler kaplara sığar mı hiç

Fakat, Kur'an beşeri dille nazil olduğu için, ister istemez o zarif ve manevi konular da, insanların maddiyatta kullandığı kelimelerle açıklanmağa çalışılmıştır. Fakat, yanlış anlaşılmasın için bazı ayetlerde olaylar öyle bir şekilde anlatılmıştır ki, ancak diğer ayetlerin yardımıyla açıklanması mümkündür. Örneğin; Kur'an'da "Allah'ı kalp gözüyle müşahede etmek" diye bir hakikatten söz edilirken bu mana şu ibareler kalıbında beyan edilmiştir:

"O gün nice yüzler parıldar. O yüzler Rab'lerine bakarlar."⁶⁶¹

Kur'an burada daha münasip bir deyim olmadığı için "bakmak" kelimesini kullanmıştır. Fakat yanlışlığa düşmemek için, diğer bir yerde buyuruyor ki:

"Hiç bir göz onu göremez, fakat O, görenleri müşahede eder."⁷⁷¹

İster-istemez Kur'an'ı araştıran bir şahıs, deyimlerin birbirine benzemesine rağmen bu iki mevzunun (gözle görmekle kalple görmenin) birbirinden farklı şeyler olduğunu hemen onlar.⁸¹⁸¹ Kur'an, o büyük ve üstün manalar, maddi anlamlarla karışmasını diye "müteşabihati, muhkemata irca edin" diyor:

"Kur'an'ı sana indirdi, onun bazı ayetleri muhkemdirler. İşte ana ayetler onlardır..."⁹¹⁹¹

Yani, bu ayetler o kadar açıktır ki, onları, kendi manalarından çıkarmak mümkün değildir. Bunlar "Ümm-ül Kitap" yani "ana ayetler"dir. Bir çocuğun, çeşitli meselelerde annesine başvurduğu gibi veya "Ümm-ül Kurâ" Ana şehir (başkent), küçük şehirler için müracaat yeri

olduğu gibi, muhkem ayetler de müteşabih ayetler için birer "merci" sayılmaktadırlar. Müteşabih ayetleri anlamak için muhkem ayetlerin üzerinde düşünülmesi gerekir; müteşabih ayetlerin manasını muhkem ayetlerden yararlanarak kavramaya çalışmalıyız. Çünkü, ana ayetlerden yararlanmadan, müteşabihattan elde edilen manalar doğruluk ve salamlığı kaybeder.

KUR'AN-I KERİM ANLAŞILABİLİR Mİ?

Kur'an'ın muhtevasını anlamak istediğimiz zaman önümüze çıkacak ilk soru şudur: Acaba Kur'an anlaşılabilir mi? Kur'an'ın muhtevası üzerinde düşünebilir miyiz? Yoksa Kur'an, düşünmek için değil de, sadece okumak, sevap kazanmak ve teberrük edinmek için midir? Bazıları çıkıp da, "bu da ne biçim bir soru? Kur'an'ın anlaşılabilirdiğinde şüphe mi var?" diyebilir. Fakat, bilinmelidir ki, İslâm dünyasında bazı nedenlerden dolayı bu mevzu hakkında, sapık ve yanlış fikir ve tezler ortaya çıkmış ve bu fikirler Müslümanların gerilemesinde çok önemli bir rol oynamıştır. Maalesef bu tehlikeli fikirlerin kökleri, Müslümanların arasında hâlâ varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla, kısaca bu mevzua değinmeyi gerekli görüyorum.

Üç-dört asır önce alimler arasında Kur'an'ı "hüccet" ve "Şer'i delil" olarak kabul etmeyen bazı kişiler ortaya çıktı. Bunlar, İslâm uleması tarafından şer'i meseleleri araştırmada kıstas olarak ilân edilen dört fıkıh kaynağı, "Kur'an", "sünnet", "icma" ve "akıl"dan üçünü reddediyorlardı. İcma'ya şer'i bir dayanağı olmadığı için, akla ise çok hata ettiğinden dolayı güvenemeyiz diyorlardı. Kur'an'a gelince saygılı bir ifadeyle, "Kur'an, bizim bu zayıf ve itibarsız fikir ve anlayışımızın çok üstünde bir kitap olduğu için üzerinde düşünüp ne demek istediğini anlamak gücümüzü aşan bir iştir. Ancak Peygamber ve masum imamlar Kur'an'ın derinliklerine inebilirler. Bize düşen sadece Kur'an'ı okumaktır" diyorlardı. Bu görüşe sahip olanlara "Ahbari" (hadisçi) denilmektedir. "Ahbariler" şer'i hükümleri çıkarmada sadece hadisleri kaynak olarak kabul ediyorlar. İlginç olanı şu ki, ahbariler yazdıkları bazı tefsirlerde, hakkında hadis olan ayetleri zikredip, hakkında hadis bulamadıkları ayetleri hiç yokmuş gibi zikretmemişlerdir. Onlar bu hareketleriyle Kur'an'a bir nevi zulmetmiş oldular, ilahî kitaplarını (hem de Kur'an gibi bir kitabı) böylesine kenara atıp unutan bir toplum, Kur'an çizgisinde hareket edebilir mi hiç?

Ahbariler dışında, bazı gruplar da "Kur'an'ın herkesin eline düşmemesi gerektiğine inanmaktaydılar." Bunlara "Aşâriiler"i örnek olarak verebiliriz. Aşâriiler Kur'an hakkında şu görüşe sahiptirler: "Kur'an'ı anlamak, ayetler üzerinde düşünüp inceleme yapmak değil, sadece Kur'an'ın meâlîni bilmek anlamına gelir. Kur'an'a böyle bir yaklaşım, ister istemez kısa zamanda insanı çok büyük yanılgılara sürükler. Nitekim, bu görüş sahipleri, bir taraftan ayetlerin sadece mealini bilmek mecburiyetinde kaldıklarından, diğer taraftan akli devreye sokmadıklarından Kur'an'dan ancak yüzeysel bir anlayışa sahiptirler. Dolayısıyla çok geçmeden "Allah cisimdir. gözle görülebilir; Onunla beşeri dille konuşulabilir gibi bir çok yanlış inançlara vardılar.

Kur'an'ı bir kenara atmak isteyenler karşısında, diğer bir grup çıkarak, onu, kendi şahsi amaçları yolunda kullandı. Bunlar, menfaatlerinin icap ettiği her yerde ayetleri tevil ediyor, Kur'an'la asla bağdaşmayan birçok meseleleri Kur'an'a isnat ediyorlardı. Kendilerine yönelen itirazlar karşısında ise "Ayetlerin batınını yalnız biz bildiğimiz için, ifade ettiğimiz bu manaları da ayetlerin batınını araştırarak çıkarıyoruz" diyorlardı. İslâm tarihinde bu fikri benimseyenler iki gruba ayrılmıştır:

- a)- Kendilerine "Batıniye" de denen "İsmailiye"
- b)- "Mütesavvife" (tasavvufçular).

İsmailiye'ye mensup olanların bir kısmı İran'da, çoğunluğu ise Hindistan'da yaşamaktadır. İsmailiye mensupları, bir ara Mısır'da Fatimiler hükümetini kurdular. Bu fırkaya mensup olanlar sözde altı imama inanan şiiilerdir, fakat on iki İmam'a inanan bütün Şia alimleri kesin bir tavır ile bu "altı imama inanan İsmailiye'nin" Şia'ya, Şii olmayan fırkalardan daha uzak olduğunda ittifak etmişlerdir. Yani, Şia imamlarının hiç birini (Şia'nın kabul ettiği gibi) kabul etmeyen Ehl-i Sünnet kardeşlerimiz bile bu altı imamı Şii'lerden, İsmailiye Şia'sına daha yakındır. İsmaililer, batını oldukları yüzünden İslâm tarihinde bir çok ihanetler etmiş, İslâmî meselelerin saptırılmasında büyük rol oynamışlardır.^{10[10]}

Tasavvufçular ise, ayetleri tahrif edip onları şahsî inançları doğrultusunda tevil etmekte başta geliyorlar. Burada bu fırka mensuplarının, ayetleri nasıl tahrif ettiklerine bir örnek verip kararı okuyucunun kendisine bırakıyoruz:

Kur'an'da Hz. İbrahim ve oğlu İsmail'in öyküsü anlatılırken şöyle deniyor:

"Ne zaman ki, yanında koşmak çağına erdi, (ona şöyle) dedi: Yavrum! Ben rüyamda seni kestiğimi görüyorum. (seni kesmem gerektiği bana emrolundu) artık bak, ne düşünürsün?' (çocuk ona) şöyle dedi: Babacığım! Sana, ne emrediliyorsa yap; İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın."^{11[11]}

Bu ilahi emirde asıl maksat da onların Hak Teâlâ karşısında teslim olup, O'nun kaza ve kaderine ne kadar razı olup olmadıklarının ortaya çıkması idi. Baba ve oğul her ikisi de tam bir samimiyet ve tertemiz bir niyetle Allah Teala'nın emrini yerine getirmeye hazırlanınca, bu hükmün uygulanması Allah'ın emri ile durduruldu.

Bu olayı tasavvufçular şöyle tevil ediyorlar: "Burada İbrahim'den maksat (Hz. İbrahim (a.s) değil de) insanın aklı, İsmail'den maksat yani insanın nefsi, kesmekten maksadı ise aklın nefsi yenmesidir."

Açıktır ki, böyle bir anlayış açıkça Kur'an ile alay edip, sapık bir düşünceyi Kur'an'a yüklemek demektir. İşte bu gibi şahsî ve grupsal amaçlar doğrultusunda yapılan teviller hakkında Resulullah (s.a.a) şöyle buyuruyor:

"Kur'an'ı kendi reyine göre açıklayan kimsenin yeri (ahirette) ateştir..."

Ayetlerle bu şekilde oynamak Kur'an'a karşı en büyük ihanet sayılır.^{12[12]}

Kur'an-ı Kerim, Ahbariler, Batıniyye ve diğerlerinin sapıklıkları ve kötü telakkilerine karşı, orta bir yol göstererek: Garazsız ve insafı bir şekilde Kur'an üzerinde düşünüp, incelemeye çağırıyor. Kur'an sadece mü'minleri değil kendisine karşı olanları bile, ilahî ayetler üzerinde tefekkür etmeğe davet ediyor. Nitekim muhaliflerine hitaben şöyle buyuruyor:

"Ne diye Kur'an'ı iyice düşünüp taşınmazlar, yoksa gönüllerinde kilitler mi var?"^{13[13]}

Diğer bir ayette de:

"(Ey Muhammed!) Sana indirdiğimiz bu Kur'an, mübarektir. ayetlerini düşünsünler, akıl sahipleri ibret alsınlar."^{14[14]}

Kur'an-ı Kerim üzerinde tefekkür etmeği önemle vurgulayan bunun gibi onlarca ayet, Kur'an'ı tefsir etmenin caiz olduğuna birer delildir. Fakat bu tefsir heva, heves ve şahsî istek ve görüşlere göre değil, insafı, garazsız ve doğruluk üzerine olmalıdır. Kur'an'ı doğru bir

yöntemle araştırsak da onun derinliklerini anlayamayız diye bir şey de söz konusu değildir. Kur'an bu yönden tabiata benzer:

Tabiatta keşfedilmemiş nice sırlar vardır ki bu günkü bilgilerimizle onları keşfetmemiz imkansızdır. Ama gelecekte bu sırlar çözülecektir. Ayrıca tabiatı doğru tanımak için insan düşüncelerini tabiatla uzlaştırmalı ve tabiatı kendi istediği gibi yorumlamamalıdır. Kur'an'da tabiat gibi belli bir zamanla sınırlanamaz. Belli bir zaman için inmiş olsaydı geçmişte Kur'an'ın bütün sırları keşfedilmiş olur ve bu ilahi kitap çekiciliğini, yeniliğini ve etkinliğini kaybederdi. Oysa, Kur'an her zaman için üzerinde düşünülecek, tefekkür edilecek ve yeni şeyler keşfedilecek özelliğe sahip olan bir kitaptır. Bu konuya Peygamber ve İmamlar da hadislerde değinmişlerdir.

Rasulullah (s.a.a)'ten nakledilen bir hadiste şöyle geçer: "Kur'an, ay ve güneşe benzer. Onlar gibi her an hareket halindedir." -Yani sabit ve tek düze bir kitap değil, bir noktada da durmuş değildir.-" Diğer bir hadiste: "Kur'an'ın zahiri güzel, batını ise derindir" diye nakledilmiştir. Bu konu Uyun-i Ahbar-ir Rıza'da nakledilen bir hadiste de şöyle geçer: İmam Cafer-i Sadık'a (a.s) "Kur'an'ın üzerinden ne kadar zaman geçerse ve Kur'an ne kadar okunursa yeniliğinin de bir o kadar artmasının sebebi nedir?" diye sorulduğunda şöyle buyurdu: "Çünkü Kur'an belli bir zaman ve belli insanlar için değil, bütün zamanlar ve bütün insanlar için nazil olmuştur."

Kur'an'ı indiren, onu öyle nazil etmiştir ki, farklı zamanlarda göze çarpan onca fikirlere, bilgi ve düşünce alanının genişliğine rağmen, Kur'an bütün bu düşünce ve ilerlemeleri geride bırakır. Her zaman için okuyucunun çözemeyeceği bir sürü meçhul noktalara sahip olmasına rağmen, her dönemin zarfıyetini dolduracak miktarda, herkes için anlaşılacak ve istinat edilecek bilgi ve kavramlar sunar.

birinci bölüm

KUR'AN-I KERİM'İN MUHTEVASI ÜZERİNE

Bu bölümde Kur'an'ın muhtevası üzerinde durmak istiyoruz. Ancak Kur'an'da ele alınan konuların hepsini ayrı-ayrı incelemeye kalkışacak olursak yüzlerce konuyu ele almak gerekecektir. İşte bu yüzden biz burada sadece genel konuları söz konusu ederek bazılarını daha detaylı bir şekilde incelemeğe çalışacağız. Kur'an birçok mevzudan bahsetmiş; fakat bu arada, bazısının üzerinde çok, bazısının üzerinde ise az durmuştur. Bunlardan bazıları şöyledir:

Kur'an'da söz konusu edilen konulardan biri, Allah (c.c) mevzusudur. Bu konuyu incelerken şu soruların cevabını aramalıyız; Kur'an, Allah'ı nasıl tanıtıyor; felsefi bir bakışla mı, irfani bir bakışla mı? Tevrat, İncil ve diğer ilahi kitaplar gibi mi? Veya Hint ekollerinde olduğu gibi mi? Veya bunlar gibi değil kendisine has bir yöntemi mi var?

Kur'an'ın bahsettiği konulardan biri de "dünya"dır. Kur'an'ın dünya hakkındaki görüşü nedir? Yaratılışı ve dünyanın varlığını yararlı ve hikmete dayalı bir şey mi biliyor yoksa ona abes bir şey olarak mı bakıyor? Dünyadaki düzeni, bir takım kanun ve kurallara mı bağlıyor? Yoksa vuku bulan olayların, herhangi bir kanun ve nizam çerçevesinde olmadığını mı savunuyor?

Kur'an'ın muhtevasını teşkil eden genel konulardan birisi de "İnsan" meselesidir. Kur'an'ın insan hakkındaki görüşü tahlil edilmelidir. Kur'an, insan hakkında iyimser bir şekilde mi söz ediyor, yoksa ona menfi ve kötümser bir gözle mi bakıyor? İnsanı üstün ve şerefli bir varlık olarak mı addediyor, yoksa onun hakir ve değersizliğine mi inanıyor?

Diğer bir mesele ise "insan toplumu"dur. Kur'an'a göre toplumun özel kişiliği var mıdır? Yoksa asıl olan sadece bireyler midir? Diğer bir ifadeyle, Kur'an kendi öğretisinde bireyi mi esas almış, yoksa bireyin yanı sıra toplumu da göz önünde tutmuş mudur? Kur'an'a göre, toplumlar için hayat, ölüm, ilerleme, gerileme var mıdır? Yoksa bunlar sadece ferdin özellikleri midir? Burada bir de tarih meselesi söz konusudur. Yani, Kur'an tarihi nasıl yorumluyor? Tarihi harekete geçiren etkenler Kur'an'a göre nelerdir ve fertler tarih üzerinde ne kadar etkili olabilir?

Kur'an-ı Kerim'de söz konusu edilen daha bir çok mesele var ki biz bunların sadece bir kaçının isimlerine değinmekle yetineceğiz. Kur'an'ın kendi hakkındaki görüşü ve yine Peygamber hakkındaki görüşü nedir? Acaba, Kur'an Peygamberi nasıl tanıtıyor ve ona hitap şekli nasıldır? Müminler Kur'an'da nasıl tanıtılmıştır, müminlerin sıfatları nelerdir?... vb. nice konular.

Bu genel konuların her birinin çeşitli bölümleri, dalları vardır. Örneğin, insan hakkında konuşurken ister istemez onun "ahlâki" boyutu hakkında da konuşmak zorundayız. Meselâ toplumdan söz ederken, fertler arasındaki ilişkilerden, marufu emretme, münkerden nehyetme ve sosyal sınıflardan da bahsetmemiz gerekir.

KUR'AN-I KERİM KENDİSİNİ NASIL TANITIYOR?

Kur'an'ın muhtevasını incelerken, önce Kur'an'ın kendisi hakkındaki görüşünü ve kendisini nasıl tanıttığını öğrenmemiz daha faydalı olur. Kur'an, her şeyden önce kendisini Allah (c.c)'nin kelamı diye tanıtarak açıkça Kur'an'ın, Peygamber'in uydurduğu bir kitap

olmadığını, çünkü Peygamber'in kendi arzularına göre konuşmadığını, Kur'an'ın ancak vahye dayalı bir kitap olduğunu belirtiyor. Kur'an, kendisi hakkında yaptığı diğer bir açıklamada ise, kendi hedef ve risaletinin insanları karanlıklardan çıkarıp aydınlığa hidayet etmek olduğunu bildiriyor:

"...İnsanları Rablerinin izniyle karanlıktan aydınlığa çıkarman, her şeye galip ve hem de lâayık olan Allah'ın yoluna götürmen için indirdiğimiz bir kitaptır"^{15[15]}

Şüphesiz bu karanlıklardan biri de cahilliktir. Kur'an, insanları bu karanlıktan çıkarıp ilim aydınlığına götürür. Fakat karanlık sadece cahillik midir? Eğer böyle olsaydı, Kur'an'ın vazifesini filozoflar ve ilim sahipleri de yapabilirdi. Cahillikten daha tehlikeli, olan fert ve toplumun ahlakına yönelik menfaatperestlik, hevesperestlik, bencillik, gurur, ihtiras, zulüm vb. nice karanlıklar ve rezaletler var ki, ilim bunların hiç birisiyle mücadele edemez. Arapça'da "Zulüm" kelimesi haksızlık anlamında olup "zulmet" (karanlık) kelimesinden türemiştir ve aynı zamanda bu kelime bir nevi toplumsal ve manevî karanlık anlamına da gelmektedir. İşte Kur'an ve diğer ilahi kitapların misyonu bu tür zulmetler (karanlıklar) ile mücadele etmektir. Yüce Allah Kur'an'da Hz. Musa'ya (a.s) hitaben şöyle buyuruyor:

"...Milletini karanlıklardan aydınlığa çıkar..."^{16[16]}

Bu karanlık Firavun ve firavuncuların zulüm karanlığıdır. Aydınlık ise zulümden kurtuluş ve adalet aydınlığıdır. Burada müfessirlerin dikkatini çeken nokta şudur: Kur'an her yerde "zulmet" (karanlık) kelimesini "zulümat" (karanlıklar) olarak çoğul, "nur" (aydınlık) kelimesini ise tekil kullanmıştır.

Bununla sapık yolların çok ve değişik, hak yolun ise tek bir yol olduğunu anlatmak istiyor.^{17[17]} Böylece Kur'an, kendi hedefinin, zulüm ve esaret zincirlerini kırmak veya tek kelimedeki karanlıkları yok edip insanları kurtuluşa, adalete, iyilik ve aydınlığa hidayet etmek olduğunu bildiriyor.

KUR'AN-İ KERİM'İN DİLİ

Diğer bir konu da Kur'an'ın dilini öğrenip onu okumaktır. Bazıları, Kur'an'ı okumaktan amacın, onun manalarını anlamak değil, sadece sevap kazanmak olduğunu sanırlar. Bu düşünceye sahip olanlar daima Kur'an'ı hatmedip yine baştan okurlar; fakat eğer kendilerine okuduklarının manasının ne olduğu sorulsa cevap vermekten acze düşerler. Kur'an'ı okumak iyidir; fakat önemli olan sevap kazanmak değil, ayetlerin manasını anlamaktır. Kur'an'ın ne demek istediğini anlamak için bir çok şartlar vardır.

Çoğu kitaplar okunduğunda, okuyucuya önceden bilmediği bir takım bilgi ve fikirler kazandırır. Çünkü o sırada sadece insanın aklı ve fikri faaliyete geçer. Fakat Kur'an sadece okumak için değil, hem öğrenmek, hem eğitilmek için okunmalıdır. Diğer bir ifadeyle, okumak eğitilmeye vesile edilmelidir. Kur'an, birinci hususa ilişkin şöyle buyuruyor:

"(Ey Muhammed) Sana indirdiğimiz bu kitap, mübarektir. Ayetlerini düşünsünler, akıl sahipleri ibret alsınlar."^{18[18]}

Kur'an'ın vazifelerinden biri öğretmektir. Bu açıdan Kur'an'ın muhatabı insanın aklı olduğu için onunla delil ve mantık diliyle, konuşuyor. Fakat Kur'an'ın muhatabı sadece insanın aklı değildir. Kur'an bir de insanın kalbine hitap ediyor ki bu ikinci dilinin adı "his" ve "duygu"dur. Kur'an'ı öğrenip onunla ünsiyet kurmak isteyen, bu iki dilin ikisini de bilmeli

ve her birini diğeriyle birlikte kullanmalıdır. Çünkü bu ikisini bir birinden ayırmak hata, zarar ve ziyana sebep olur.

Kalp dediğimiz, insanın içinde bulunan çok derin ve yüce bir histir, bazen ona varlık hissi de denilmektedir. Yani, insanın "mutlak varlığa" bağlanmasından meydana gelen bir histir.

Kalp diliyle konuşmasını bilen, insanın tüm varlığını harekete geçirebilir. O zaman sadece insanın akıl ve fikrini değil, bütün varlığını etkileyebilir. His ve kalp diline örnek olarak müziği gösterebiliriz. Bütün müziklerin farklı olmalarına rağmen insanın duygularına hitap etme açısından ortak bir yönü vardır. Müzik insanın ruhunu coşturarak onu hislerle dolu bambaşka bir aleme götürür. Müziğin insanda oluşturduğu bu coşku ve hisler müzikten müziğe değişmektedir. Örneğin, bazı müzikler, insanın cesaret ve kahramanlık duygularını tahrik eder. Hatta savaş alanlarında bile bazı marşlar çalınmaktadır. Bazen bu marş ve müzikler o kadar etkili olur ki, düşman korkusundan mevzisine sığınan asker, kendisini ölümün kucağına atarcasına korku bilmeden, düşmana saldırır. Bazı müzikler ise, insanın şehvî duygularını tahrik eder. Bu gibi müzikler, insanı uyuşmuş, kontrolünü kaybetmiş ve her türlü alçaklığı yapacak bir duruma düşürür. Müziğin bu alanda ne kadar etkili olduğu tecrübelerle ispat edilmiştir. Diyebiliriz ki, hiç bir şey iffet ve ahlak perdelerini yırtmakta müzik kadar etkili olmamıştır. Diğer içgüdü ve hislere gelince, da kendi dilleriyle hitap edilirse onları da kontrol etmek mümkündür.

İnsanoğlunun, dinî hissi ve ilahî fitratı onun en yüce hislerindedir. İşte Kur'an da daima insanın bu değerli ve üstün hislerine hitap etmektedir.^{19[19]}

Kur'an, bizzat kendisini hoş ve güzel bir ahenkle okunmasını tavsiye ediyor. İnsanın ilahi fitratına bu semavî sesle seslenerek onu kontrolü altına alıyor.^{20[20]} Kur'an iki yönlü bir kitaptır. Kur'an, bazen kendini delil, mantık ve düşünce kitabı, bazen de duygu ve aşk kitabı diye tanıtır. Başka bir deyişle: Kur'an hem akıl ve düşüncenin, hem de ruhun gıdasıdır. Kur'an'ın güzel bir nağmeyle okunması insanın derin ve yüce hislerini coşturur, ve bu hususta hiç bir nağme ona ulaşamaz. İşte bu yüzden müminlerden geceleyin ve namaz halinde teveccüh ile Kur'an okumaları istenilmiştir. Kur'an Peygamber'e (s.a.a) hitaben şöyle buyuruyor:

"Ey elbiselere bürünüp yatan (Peygamber), (namaz kılmak ve ibadet etmek için) ancak bir azı müstesna olmak üzere gece kalk. Gecenin yarısını, yahut bunu biraz eksilterek kalk. Veya o yarımın üzerine ilave et; Kur'an'ı da ağır, açık ve anlamını düşünerek oku."^{21[21]}

Yine aynı surenin sonraki ayetlerinde:

"Muhakkak ki gündüzleri (ibadetten) alıkoyacak işler vardır. Rabbinin adını an ve her şeyden kesilerek ona ihlas ile ibadet et." diye buyurmaktadır.

Asr-1 saadet'te Müslümanların içerisinde, insana ferahlık, manevi güç, ihlas ve iç huzur veren tek şey, Kur'an sesi idi. Bu ilahi ses, Arabistan yarımadasının vahşi halkından, zamanın en büyük güçlerine karşı koyup, onları dize getirecek kadar dayanıklı ve güçlü müminler yetiştirdi. Müslümanlar, Kur'an'ı sadece bir ders ve talim kitabı değil, ruhun gıdası, insana güç ve kuvvet verip imanını artıran bir kitap olarak görüyorlardı. Onlar geceleri Kur'an okuyor,^{22[22]} ibadet ediyorlardı. Gündüz ise kükremiş aslanlar gibi düşmana saldırıyorlardı. Kur'an da müminlerden bunu bekliyordu zaten. İşte Kur'an Hz. Peygamber'e (s.a.a) şöyle buyuruyor:

"O halde kafirlere boyun eğme ve onlara karşı Kur'an (silahıyla) ile büyük bir cihat et. (Ve Allah'ın vereceği zafere mutmain ol)."^{23[23]}

Rasulullah'ın (s.a.a) hayatı, bu sözün doğruluğuna en büyük delildir. Tek başına, elindeki Kur'an ile kıyam etti. Kur'an ona herşey oldu; hem asker, hem silah ve hem güç verdi. Sonunda karşısındaki düşmanları diz çöktürdü; düşman askerlerini Peygamber'e doğru çekip, karşısında teslim olmaya mecbur etti ve böylece Allah'ın verdiği kesin vaat gerçekleşti.^{24[24]}

Kur'an, kalplere kalp diliyle hitap edince onları coşturur, temizler, ayna gibi saf ve parlak eder. Bu dil, müzik veya askeri marşa benzemez (müzikler sadece insanın cinsel, kahramanlık veya benzeri hislerini geçici olarak takviye ederler.)

Kur'an'ın kalp dili cahiliyle Araplarından öyle mücahitler yetiştirdi ki haklarında: "Onlar basiretlerini (aydın fikirlerini, ilahi ve manevi şuurlarını) kılıçları üzerinde taşıyorlardı." denilmiştir. Onlar kılıçlarını iman ve düşünceleri yolunda kullanıyorlardı. Ferdî meseleler ve şahsî menfaatler onlar için söz konusu değildi. Onlar, masum olmamalarına rağmen gecelerini ibadetle, gündüzlerini oruçla geçirenlerin çok açık örneklerindendi. Her an varlığın derinlikleriyle irtibat içerisindeydiler; geceleri ibadet, gündüzleri cihat ve mücadeleyle geçiriyorlardı.^{25[25]}

Kur'an, kalp ve ruh kitabıdır; canları coşturur, göz yaşlarını akıtarak kalpleri yerinden oynatır. Kur'an'ın bu özelliği çoğu ayetlerde vurgulanmaktadır; bu etkinin hatta ehl-i kitap hakkında da geçerli olduğu söylenmiştir:

"Kendilerine (daha) önceden kitap verdiklerimiz (ehl-i kitap), ona (Kur'an'a) da iman ediyorlar. Onlara Kur'an okunduğu zaman: "Biz ona iman ettik, şüphesiz bu rabbimiz tarafından (indirilen) gerçek (sözdür) diyorlardı."^{26[26]}

Diğer bir ayet de ehl-i kitap içerisinde Hıristiyanların Müslümanlara Yahudilerden daha yakın olduğunu vurguluyor.^{27[27]} Sonra da Kur'an-ı Kerim'i duymakla iman eden bir grup Hıristiyan'ı şu şekilde anlatıyor:

"(Hıristiyanlardan iman edenlerin) Peygamber'e indirilen (ayet)leri dinledikleri zaman, hakkı anladıklarından dolayı, gözlerinin yaş-la dolup taşıdığı görürsün. Onlar şöyle derler: "Ey Rabbimiz! İman ettik. Artık bizi (Peygamberine) şahit olanlarla beraber yaz".^{28[28]}

Diğer bir ayette mü'minlerden söz ederken onları şöyle tanıtır:

"Allah, (ayetleri) birbirine benzeyen ve mükerrer gelen kitabı (Kur'an'ı) sözlerin en güzeli olarak indirmiştir. Rablerinden korkanların bu kitaptan derileri titrer (tüyleri ürperir). Sonra hem derileri hem de yürekleri Allah'ın zikriyle (rahmet ayetleri ile) yumuşar."^{29[29]}

Bu gibi bir çok ayetten^{30[30]} Kur'an'ın sırf ilmî ve fikrî bir kitap olmadığı, delil ve mantıktan yararlanmanın yanı sıra hislerle ve ruhdaki inceliklerle de ilgilenip onları etkilediği anlaşılmaktadır.

KUR'AN-I KERİM'İN MUHATAPLARI

Kur'an'ın muhtevasını incelerken bir de Kur'an'ın muhataplarını belirlemek gerekir. Kur'an'da, "Allah'-tan korkanları hidayet edendir", "Müminleri doğru yola hidayet eder ve müjdeliler", "Dirileri korkutmak içindir" gibi tabirler çok geçmiştir. O zaman şu soru ortaya çıkıyor: Muttakiler ve müminler için hidayet yersiz değil midir? Çünkü artık onlar hidayete ermişlerdir. Öte yandan Kur'an'ın, diğer bir çok ayette kendisini şöyle tanıttığını görüyoruz:

"Bu Kur'an bütün alemlere ancak bir zikirdir. (Onları gafletten uyandırır.) Onun verdiği haberi bir zaman sonra öğreneceksiniz."^{31[31],32[32]}

Veya diğer bir ayette Allah Teala, Hz. Rasulullah'a (s.a.a) hitaben buyuruyor:

"Biz seni alemlere ancak bir rahmet olarak gönderdik."^{33[33]}

Nasıl oluyor ki Kur'an bir taraftan müminler, muttakiler, diriler vb... için hidayet olduğunu söylerken, diğer taraftan da bütün insanlara ve alemlere gönderildiğini açıklıyor. Bu sorunun cevabını, "Kur'an'da tarih" konusunda ayrıntılı bir şekilde inceleyeceğiz. Burada ancak şunu diyebiliriz ki: Kur'an'da bütün insanlara hitap edildiğinde, "Kur'an herhangi bir gruba veya özel bir kavme ait değil, Kur'an'a yönelen herkes kurtulacaktır" demek istiyor. Fakat, "Kur'an müminlerin, muttakilerin... hidayeti içindir" denildiğinde ise sonunda kimlerin Kur'an'a yöneleceğini ve kimlerin Kur'an'dan kaçacaklarını açıklamak istemiştir. Kur'an, özel bir grup ve tabakayı muhatap almamıştır. Diğer ekollerin aksine, işçi, çiftçi vs... gibi yalnız özel bir tabakayı himaye edip, sadece onların menfaatlerini savunmuyor. Kur'an toplumda adaleti uygulamak için geldiğini vurguluyor.

Kur'an, peygamberler hakkında şöyle buyuruyor:

"...Ve onlarla (peygamberle) birlikte kitap ve mizan (terazi) gönderdik ki adâleti ayakta tutsunlar..."^{34[34]}

Kur'an adaleti tüm insanlık için istiyor; sadece özel bir sınıf veya kabile için değil. Kur'an, insanları kendine çekmek için faşizm vb. ekoller gibi, onların kavmî bağınazlıklarından istifade etmek istemiyor; veya Marksizm gibi insanları menfaatperestliklerinden yararlanarak onları kendi çıkarları uğruna harekete geçirmiyor.^{35[35]} Kur'an insanın akla dayalı fitrî bir vicdana sahip olduğunu savunuyor. İşte bu hak ve adaletseverlik fitratına dayanarak onu harekete geçirmeğe çalışıyor. Bu yüzden Kur'an yalnızca işçi, çiftçi, yoksul veya mustaz'aflara hitap etmiyor. Kur'an hem zâlimi ve hem de mazlumu hak yola davet ediyor. Hz. Musa (a.s) Allah'ın emirlerini bir taraftan İsrailoğulları'na, diğer taraftan da Firavun'a tebliğ ederek Allah'a iman etmelerini istiyordu. Hz. Muhammed (s.a.a) kendi risalet ve davetini Kureyş büyüklerine iletmenin yanı sıra, Ebuzer, Ammar vb. de unutmuyordu.

Kur'an, insanları kendi nefislerine karşı ayaklandırıp onları yanlış yoldan doğru yola getirmek istediği için, mustaz'af, mahrum ve mazlum kimselere oranla, maddî bir refah ve rahatlık içerisinde yaşayan insanların tevbe edip doğru yola dönmelerinin çok zor olduğunu farkındadır. Çünkü mahrum ve mustaz'aflar, doğal olarak adalet yolunda hareket ederler; fakat maddiyata dalarlar ise adalet doğrultusunda hareket edebilmek için, her şeyden önce kişisel ve grupsal menfaatlerini ayakları altına almaları gerekir.

Kur'an, kendisine ancak ruhlari arindirilmis temiz insanların inanacagini ileri surmektedir. Bellidir ki, insanlar maddi menfaat ve dunyevi cazibeler icin degil, fitratlarına islenen adalet ve hakseverlik duygusu gereginde Kur'an'a inanirlar.

İkİncİ bölüm

KUR'AN VE AKIL

Birinci bölümde de kısaca değİndiğİmiz gibi Kur'an, kendi mesajını insanlara mantık ve his olmak üzere iki dille aktarmağā çalışmıştır. Bu iki dilin her birinin kendine has bir muhatabı vardır. Yani, Kur'an, delil diliyle insanın aklına, his diliyle de onun kalbine hitap eder. İşte bu bölümde Kur'an'ın "akıl" hakkındaki görüşünü inceleyeceğiz.

Acaba Kur'an'a göre akıl hüccet ve delil sayılabilir mi? "Fıkıh ve Usul-i fıkıh" alimlerinin ifadesiyle akla bir hüccet (istinat edilecek delil) olarak bakabilir miyiz? Yani; aklın doğru olarak kavradığı bir şeye değer verip onun gereğİne uymak gerekir mi? Aklın hükmüne uyulduğu takdirde bazı yerlerde aklın hata etmesi olasılığı göz önünde bulundurulursa Allah-u Teâla bu hatadan dolayı insanı mazur görür mü? Yoksa cezaya mı tabi tutar? Öte yandan aklın hükmüne tabi olmayan birisi (aklın hükmüne uymadığı için) cezalandırılabilir mi?

AKLIN HÜCCET OLDUĞUNU İSPATLAYAN DELİLLER

İslâm açısından aklın hüccet ve delil olduğu, yerinde ispatlanmış ve dört fikhî kaynaktan biri olarak kabul edilmiştir. şu ana kadar (küçük bir grup dışında) hiç bir İslâm alimi aklın hüccet ve delil olduğunda şüphe etmemiştir

Burada Kur'an hakkında konuştuğumuz için, aklın delil ve hüccet olduğuna dair Kur'an'dan delil göstermemiz gerekir. Kur'an muhtelif şekillerde aklın delil ve hüccet olduğunu kabul etmiştir.

A) AKILDAN YARARLANMAYA DAVET

Kur'an, yaklaşık olarak altmış-yetmiş ayette "biz filan mevzuu söz konusu ettik ki üzerinde düşünesiniz" şeklinde insanları akıllarından yararlanmaya çağırıyor. Örneğİn Kur'an'ın insanı hayrete düşüren bir ayetindeki tabiri şöyledir: "...Gerçekten Allah katında yerde yürüyen hayvanların en kötüsü (duyup söylemeyen) sağır, dilsiz ve gerçeğı akıl edemeyenlerdir."^{36[36]}

Kur'an'a göre gerçekleri duyamayan kimse sağırdır ve hakikatler yerine bir takım saçma sapan sözler konuşan kimse ise dilsizdir. Kur'an insanlığā layık olmayan böyle kimseleri hayvanlar safında görmüş ve onlardan yeryüzünde yürüyen hayvanlar diye söz etmiştir.

Tevhidi bir konu hakkında bahsettiğı bir ayette de "Tevhid-i efâli" (amel ve harekette tevhit) ve "Tevhid-i fâili" (yatmada tevhid) hakkında şöyle buyuruyor:

"Allah'ın izni olmadan hiç kimse iman edemez."^{37[37]}

Her zihnin idrâk edip kaldıramayacağı bu oldukça zor meseleyi dile getirdikten hemen sonra şöyle devam ediyor:

"Akıllarını iyi kullanmayanlara pislik (azap) verir."^{38[38]}

Örnek olarak getirdiğimiz bu iki ayette Kur'an açıkça insanları akıl etmeye davet ediyor. Diğer bir çok ayette de dolaylı olarak aklın hüccet olduğunu kabul etmiştir. Başka bir deyişle, aklın hüccet olduğunu dayalı olan şeyler söylemiştir. Mesela bir ayette karşı taraftan aklı delil getirmesini istemiştir:

"(Ey Muhammed!) onlara de ki, eğer doğru söylüyorsanız delilinizi getirin (ortaya koyun bakalım.)"^{39[39]}

Veya "yaratıcının" tek olduğunu ispatlamak için kıyasa baş vurmuştur; bu da aklın hüccet olduğunun bir delilidir.

"Eğer gökte ve yerde Allah'dan başka ilahlar olsaydı ikisi de muhakkak fesada uğrar, (yok olurdu)..."^{40[40]}

Kur'an burada bir şartlı önerme kurup, belirli bir tasım yöntemiyle konuyu ispat etmiştir.

Kur'an akıl üzerinde bu kadar durup aklın önemini vurgulayarak böylece, bazı dinlerin "İman akıldan uzaktır, iman akılla bağdaşmaz. Ve mümin olabilmek için Allah'ın nuruna mazhar olsun diye akılı bir kenara bırakıp sadece kalpten yararlanmak gerekir." şeklindeki sözleri çürütüyor.

B) NEDENSELLİK İLKESİNDEN YARARLANMA:

Kur'an'ın varlık ve olaylara neden ve sonuç bağlantısında beyan etmesi, onun akla verdiği asliyet ve değeri göstermektedir. Neden-sonuç ilkesi, akla dayanan tefekkürlerin temel ve kaynağı olduğu için, Kur'an da bu ilkeyi kabul edip meselelere o açıdan bakmıştır. Ancak neden-sonuç kuralını yaratan Allah'tır. Kur'an da Allah tarafından konuştuğu için, ister istemez neden ve sonuç ötesi bir düzenden de söz etmektedir. Fakat bununla birlikte Kur'an dünyadaki neden-sonuç kuralına değinip bütün olay ve olguların bu kurala bağlı olduğunu da hatırlatmıştır.

Örneğin bir ayette buyuruyor ki:

"...Bir millet kendi nefislerindeki değişirmedikçe Allah onların durumunu değiştirmez..."^{41[41]}

Ayet-i kerime şunu demek istiyor: Bütün kaderler Allah'ın iradesiyle gerçekleşir. Fakat Allah, insanların kaderini onların ihtiyar, iradeleriyle ortaya koydukları davranış ve tavırlarını hiçe sayarak cebren onlara tahmil etmez ve abes bir iş de yapmaz. Kaderlerin de kendine göre bir düzeni vardır. Allah-u Teâlâ kendi içtimai, ahlâki vb. düzenlerine ve ferdi vazifelerine ait durumları değiştirmeyen hiç bir toplumun kaderini sebepsiz yere değiştirmez.

Öte yandan Kur'an, Müslümanları, geçmiş ümmetlerin durumunu ve başlarından geçenleri araştırıp incelemeye ve onlardan ibret almaya teşvik ediyor. Eğer çeşitli milletlerin başlarından geçenler ve hayattaki bunca alçalıp yücelmeler tesadüfi olsaydı ve kaderler, insanları cebri bir şekilde yönlendirseydi, artık araştırıp ibret almak diye bir şey mümkün olur muydu?!

Kur'an, bu konu üzerinde durarak, bütün milletlerin kaderine hâkim olan tek bir düzen vardır demek istiyor. Binâenaleyh, bir toplumun şartları diğer bir toplum şartları ile aynı olursa, ister istemez her iki toplum aynı kaderi beklemelidir.

Diğer bir ayette şöyle buyruluyor:

Nice şehirler var ki halkı zalim olduğundan helak ettik onları ve o şehirlerin tavanları, duvarlarına çökmüş, yerle bir olmuş, ıpıssız kalmış ve nice kuyular kuruttuk, nice yüce

köşkler yıktık; tedbire sahip olacak akıl, duyup anlayacak kulak elde etmek için hiç mi yer yüzünde gezip dolaşmazlar.^{42[42]}

Bu konulardaki düzenleri kabul etmek, dolaylı olarak neden ve sonuç kuralını kabullenmek anlamına gelir. Neden-sonuç kuralını kabul etmek ise, aklın hüccet olduğunu kabullenmek demektir.

C) HÜKÜMLERİN FELSEFESİ

Kur'an-ı Kerim, hükümlerin felsefe ve nedenini beyan etmekle aklın hükmüne değer verip, onu hüccet bildiğini bir kez daha kanıtlamaktadır. Kur'an bir hüküm verince hemen peşinden onun felsefesini de beyan edip, o hükmü hangi maslahata dayanarak verdiğini ortaya koymaktadır. Mesela, namaz kılmayı emrederken buyuruyor ki:

"...Namazı kılın. Çünkü namaz (insanı) kötü işten ve uygunsuzluktan alıkoyar..."^{43[43]}

Bu ayet, namazın insan üzerindeki psikolojik etkisi sebebiyle onu yücelttiğini ve bu yücelme neticesinde insanın kötülüklerden nefret edip yüz çevirdiğini bildiriyor. Oruç tutmayı emrederken hemen oruç tutmanın felsefesine de değiniyor;

"Ey iman edenler! Fenalıkardan sakınasınız diye, sizden evveldekilere olduğu gibi size de oruç farz kılındı."^{44[44]}

Zekat, Cihad ve benzeri hükümler hakkındada aynı metodu uygulayıp bunların bireysel ve sosyal boyutlarını açıklıyor. Böylece, ilahi hükümlere madde ötesi oldukları halde, dünyevi bir boyut veriyor ve bunların akıl üstü bir takım şifreler olduğunu sanmamaları ve gerçekleri bilmeleri için insanlardan onlar hakkında düşünmelerini istiyor.

D) AKLIN HATALARIYLA MÜCADELE ETMEK:

Kur'an'ın akli hüccet ve delil bildiğini ispatlayan daha sağlam bir delil ise, onun, akla engel olan şeylerle mücadele etmesidir. Bu konuyu iyice kavrayabilmemiz için önce bazı konulara değinmek zorundayız.

İnsanoğlu, çoğu zaman düşüncelerinde yanılır. Bu herkes için geçerlidir. İnsanın his ve duyu organları da hata yapabilir. Örneğin, görme duyusu için bir sürü hata sayılmıştır. Akla gelince; çoğu zaman insan, deliller getirerek bir sonuca vardığı halde, bir anda delillerin tamamen yanlış olduğunu görür. Şimdi şöyle bir soruyla karşılaşırız: Acaba çok hata yaptığı için, aklımızı bir kenara bırakıp ondan istifade etmememiz mi gerekir, yoksa diğer yollarla aklın hatalarını bulup, bu hataları gidermekle mi mükellefiz? Bu sorunun cevabında safsatacılar akla hiç bir zaman güvenilmeyeceğini, esasen akıl yoluyla delil getirmenin yanlış ve abes olduğunu ileri sürüyorlardı. Filozoflar bu hususta safsatacılara gereken cevabı vererek, yalnız insanın aklının değil, hislerinin de hata edebileceğini; fakat bunun hislerinden yararlanılamayacağı anlamına gelmediğine, dikkat çekmişlerdir.

Düşünürler, bir taraftan aklın hatalarını, diğer taraftan da akli bırakmanın imkansızlığını görünce hataları nasıl önleyebileceklerini düşündüler. Bu konuyu araştıranların elde ettiği sonuç şu oldu: Nasıl ki bir bina bir taraftan kireç, çimento, demir vb. gibi maddelerden oluşan sağlam harca diğer taraftan onların yerli yerine kullanılmasını sağlayacak doğru bir plana

ihtiyaç duyar. Bunun gibi her delil ve kıyas da bir "madde" (yapı) ve bir "şekil"den (plân) oluşmaktadır. Her yönden iyi ve kâmil bir binayı yapabilmek için bir yandan uygun ve sağlam harç diğer taraftan doğru ve eksiksiz bir plânın gerektiği gibi, bir istidlâlin de yanlış sonuç vermemesi için hem harcı, hem de şekli doğru olmalıdır. İstidlâl şeklinin doğru yapılması için Aristoteles'in Mantığı (Biçimsel Mantık) ortaya çıktı. Bu Mantık istidlâl biçiminin doğru olup olmadığını ortaya koyup, aklın hata etmemesine yardım eder.^{45[45]} Fakat asıl mesele şudur: İstidlâlin doğruluğunu sağlamak için Biçimsel Mantık kafi değildir. O sadece bir yönü temin edebilir. O halde istidlâlin doğruluğunu madde açısından tespit edecek bir mantık da gerekli ki fikri maddelerin keyfiyetini ölçebilsin.

Bacon ve Descartes gibi bilim adamları, Aristoteles'in istidlâl (kıyas) biçimi için hazırladığı mantık gibi, onlar da istidlâlin harcı için bir mantık hazırlamak istemişlerdir. Bu yönde, bir yere kadar, bir takım ölçüleri elde etmeği başarmışlardır. Bu ölçüler genellik açısından Aristo'nun mantığına yetişmediği halde, fikrin hata etmemesi için, insana epeyce yardımcı olabilirdi. Fakat kardeşlerim! Kur'an-ı Kerim'in fikirde hata etmemek için öne sürdüğü ilkelerin, Descartes gibilerin araştırmalarından ne kadar üstün olduğunu bir bilerseniz, şaşırırsınız belki. Gelin bu konuya kısaca gözatalım.

KUR'AN-I KERİM AÇISINDAN HATALARIN KAYNAĞI

Kur'an, hatalar için bir çok kaynaklar zikretmiştir. Bunlardan birisi insan oğlunun, yakın yerine zanna itibar etmesidir.^{46[46]} İnsan her zaman için çeşitli meselelerde yakine tâbi olup zannı, yakın yerine kabul etmemeye dikkat ederse, hiç bir zaman yanlışlığa da düşmez.^{47[47]} Kur'an bu konu üzerinde titizlikle duruyor, hatta bir yerde insan oğlunun en büyük fikri uçurumunu yakine ve gerçeğe varmadan zann ve ihtimal peşine koyulması olduğunu öne sürüyor. Diğer bir yerde de Rasulullah'a hitaben buyuruyor ki:

"Eğer yer yüzünde bulunan çoğu insanlara uyarsan seni Allah yolundan saptırırlar (çünkü) onlar zann ve ihtimalden başka bir şeye uymazlar (işte bu yüzden hata edip) yalan konuşurlar ancak."^{48[48]}

Bir başka ayette de diyor ki:

"Hakkında bilgi sahibi olmayıp (hakikatına varmadığın) bir şeyin ardına düşme."^{49[49]}

Tarih'te bu meseleyi insanoğluna hatırlatan ve bu tür hatalara düşmemesi için uyarı ilk kaynak Kur'an-ı Kerim'dir.

Fikirde hataya sebep olan ikinci mesele ise "taklittir". Bu, özellikle toplumsal meselelerde söz konusu olan bir şeydir. Çoğu insanlar, toplumun inandığı her şeye inanır, birlikte yaşadığı kimseler veya geçmiş nesiller neyi kabullenmişse, onlar da aynısına hiç bir delil ve mantık aramadan uyarlar.^{50[50]}

Kur'an, bütün insanlara, "Bir deliliniz olmadan geçmişlerinizin kabul ettiklerini tamamen kabul veya tamamen reddetmeniz yerine her şeyi akıl kıstasıyla ölçün de, doğruluk ve yanlışlığı öyle anlayın" diyor. Geçmişte sözkonusu edilen nice meseleler vardır ki, yanlış oldukları halde halk onları kabul etmiştir veya doğru oldukları halde halk cahillikleri yüzünden onları reddetmiştir! O halde (körü körüne taklit yoluyla değil) bu meseleleri aklımızdan yararlanarak kabul veya reddetmeliyiz.

Kur'an çoęu yerde geçmiřlere (soya-sopa) tabi olmayı akla ters dūřen bir husus olarak zikretmiřtir. Örneęin diyor ki:

"Onlara, Allah'ın indirdiğine uyun dendiğinde, "biz atalarımızın tuttuğu yoldan yūrūrüz" derler. Ya ataları(nız) bir řey anlamamış (şuursuz) ve doğru yolu bulamamışlarsa ne olacak? (onların şuursuzluğunu devam mı ettireceksiniz?)."51[51]

Kur'an, bu ayetlerle řunu ūstelemek istiyor: Bir dūřuncenin eskilięi onun ne doęruluęunu gösterir ve ne de yanlıřlıęını. Eksilmek maddi řeylerde olabilir ancak. Fakat evrenin gerçekleri, ūzerinden zaman geçmekle eskiyip yıpranır mı hiç?

Örneğin,

"Bir millet kendi nefislerindeki değiştirmedikçe, Allah onların durumunu değiştirmez."52[52]

Ayet-i kerimesinde açıklanan hakikat ebediyete kadar devam edip, doęruluk ve saęlımlıęını olduęu gibi korur. Kur'an diyor ki, her meseleye akıl ve fikir yoluyla bakmalı, bařkaları hořlanmıyor diye doęru bir dūřünce hiç bir zaman bırakılmamak lazım. Herhangi bir grūř, sadece filan ūnlū adama aitmiř diye kabul edilmemeli, bizzat insanın kendisinin meseleleri arařtırıp her řeyin gerçeęine varması lazım.53[53]

İnsanı hataya sūrūkleyen önemli amillerden birisi de, Kur'an'a göre hevâ-hevese ve nefsani isteklere uyup garaz ūzerinden meselelere bakmaktır. Mevlâ-nâ'nın dedięi gibi:

Hevesler geldi mi gnūl kararır

Perdeler çekilip gözler kapanır.

İnsan hevâ ve heveslerinden arınmadıęı mūddete hiç bir zaman doęru dūřūnemez. Yani akıl, nefsani isteklerin iře karıřmadıęı bir yerde doęru hūkūm verebilir ancak. řia'nın būyūk fakihlerinden biri olan Allâme Hilli hakkında meřhur bir ykū anlatılmaktadır; söylediklerimize gūzel bir delildir:

Allâme Hilli "Bir hayvan kuyuya dūřūp lūrse, kuyudaki suyu ne yapmak lazımdır?" diye fikihi bir meseleyle karřılařmıřtı. O bu meselenin hūkmūnū arařtırırken, tesadūfi olarak kendi evindeki kuyuya bir hayvan dūřerek ldū. Artık o yalnız bařkaları için deęil, kendisi için de fetva ıkarmalıydı. Yani kendi zararı da söz konusu idi.

Allâme Hilli iki şekilde hūkūm verebilirdi. Ya kuyunun doldurulacağına yahut temizlenmesi için içerisindeki suyun belli bir miktarda boşaltılacağına. O bu mesele hakkında tarafsız bir fetva verebilmek için önce kuyuyu doldurttu, böylece nefsani vesveselerden arınarak salim bir kafayla bu konuyu araştırıp fetvâ vermeye çalıştı.

Kur'an heva ve hevese uymanın fikri kaymaları doğuracağına bir çok yerde değinmiştir. Biz bu konuyla ilgili bir ayete değinmekle yetiniyoruz.

"O putlar, sadece atalarınızın uydurdukları isimlerden başka, hiç bir şey değildir. Allah onlara hiç bir belge indirmedir. Onlar yalnız batıl zanlara ve nefislerinin arzularına tabi oluyordular..."54[54]

üçüncü bölüm

KUR'AN-I KERİM'E GÖRE KALP

İrfan ve edebiyat dilinde geçen "kalp"ten maksat vücudun sol kesimindeki, kanı damarlara pompalayan bir parça etin olmadığını hemen hepimiz biliyoruz. Örneğin Kur'an'ın şu tabirinde:

" kalbi olan(lar) için onda anlayış ve ibret (dersi) vardır."^{55[55]}

Veya Hafız'ın oldukça latif şu irfani beytinde:

Dilem remide şud ve gâfilem men derviş

Ki in şikârı ser geşterâ çe âmed piş

(Kalbim ürktü ve ben gafil-derviş kaldım. Bu başboş avın (kalbin) başına ne geldiğini bilmiyorum).

Açıktır ki, bu tabirlerde geçen kalp, vücudun kalp denilen organıyla tamamen farklı ve esasen onunla hiç bir rabıtası olmayan yüce ve mumtaz bir hakikattir. Yahut şu ayet-i kerime'yi göz önüne alın ki kalp hastalıklarından söz ediyor, buyuruyor:

"Kalplerinde hastalık vardır. Allah da hastalıklarını artırır..."^{56[56]}

Bu kalp hastalıkları elbette tıp doktorunun tedavi edebileceği bir hastalık değildir.

KALB'İN TARİFİ

O halde bu kalp denilen şey nedir acaba? Evet, bu sorunun cevabını insan vücudunun hakikatinde aramalıyız, insan tek bir vücuda sahip olduğu halde yüzlerce binlerce yöne sahiptir. İnsanın "Özü" bir çok düşünceler, dilekler, korkular, ümitler, sevgiler ve ... den oluşan bir bütündür. Bunların hepsi bir noktada birleşen çeşitli nehirlere benzerler. Bu birleşim noktasının kendisi ise, engin bir deniz gibidir. Şu ana kadar bu konuya vakıf, hiç bir kimse bu denizin derinliklerine eriştiğini iddia etmemiştir. Filozoflar, arifler ve psikologlardan her biri, bu engin denize dalıp, onun gizliliklerini keşfetmeye çalışmışlardır; bir ölçüde de arifler, belki de diğerlerinden daha çok başarılı olabilmışlerdir. Kur'an'ın kalp dediği şey de işte bu engin denizden ibarettir. Bizim temiz ruh dediğimiz her şey bu denize bağlanan ırmaklar ve bağlardan ibarettir Hatta akıl bile bu denize bağlanan bir nehirdir.

Kur'an, vahiyden söz ettiği zaman akıyla değil, Resulullah'ın kalbiyle ilgilenmiştir sadece. İşte bundan anlıyoruz ki, Rasulullah, Kur'an'ı akıl gücüyle ve akli delillerle elde etmemiştir. Bu gerçekleri idrak edebilecek bir duruma gelen, Rasulullah'ın kalbidir. Bu bizim için tasavvur edilebilecek bir şey bile değildir. Necm ve Tekvir Surelerinde bu irtibatın (Vahyin) keyfiyeti kısmen açıklanmıştır.^{57[57]}

Kur'an, vahy ve kalp meselesi söz konusu edildiğinde, daima akıl ve düşünceyi aşan bir beyanla konuşmuştur. Fakat bu asla akıl ve düşüncenin zıttına konuşmak değildir. Çünkü aklın hadd-ı zatında, bu gibi konuları kavramasının imkanı yoktur.

KALB'İN ÖZELLİKLERİ

Kur'an'a göre kalp bir idrak vesilesi de sayılıyor. Aslında Kur'an'daki sözlerin büyük bir kısmına muhatap olan, insanın kalbidir. Zira, bu sözleri kalp kulağı duyabilir ancak, başka hiç bir kulağın duymasına imkan bile yoktur. O yüzden Kur'an bu idrak aracını iyice arındırmak konusunda kalp sefası, kalp aydınlığı vb. meseleler altında defalarca değinmiştir:

"Kim nefsi ve kalbini tezkiye edip temizlemişse, kurtulmuştur, muradına ermiştir."^{58[58]}

"İş öyle değildir, hayır, kazandıkları şeyler, üst üste kalplerine yığılmıştır da kalpleri pas tutmuştur."^{59[59]}

Kalp aydınlığı hakkında diyor ki:

"Ey iman edenler, Allah'tan çekinirsiniz (kalbinizi aydınlatır, hayırla şerri birbirinden) ayırt etme kabiliyetini verir size..."^{60[60]}

Yahut diğer bir ayette şöyle diyor:

"Bizim yolumuzda çalışıp, cihad edenleri yollarımıza sevk ederiz..."^{61[61]}

Öte yandan, kötü işlerin, ruhu bozup, insanı iyiliklerden ve doğru yoldan saptırmasından da defalarca söz edilmiştir. Müminlerin diliyle diyor:

"Ey Rabbimiz! Bizi doğru yola hidayet ettikten sonra kalplerimizi saptırma..."^{62[62]}

Kötü insanlar hakkında ise şöyle okuyoruz:

"Öyle değildir, hayır, kazandıkları, üstüste kalplerine yığılmıştır da kalpleri pas tutmuştur."^{63[63]}

"...Onlar, eğrilince Allah da kalplerini gerçekten batıla meylettirdi..."^{64[64]}

Veya diğer bir kaç ayette kalplerin mühürlenmesi, kilitlemesi ve katılaşmasından bahsediyor:

"Allah; kalplerini, kulaklarını mühürlemiştir, gözlerinde de perde var..."^{65[65]}

"...Ve (yaptıklarından dolayı) kalplerini perdeledik ki artık anlayamazlar onu..."^{66[66]}

"...İşte kafirlerin kalplerini böyle mühürler."^{67[67]}

"...Onların (ehl-i kitabın, hak ile araları) uzayıp açıldıkça kalpleri katılaştı ve onların çoğu fasık oldu."^{68[68]}

Böylece anlıyoruz ki Kur'an insan için, yüce bir ruhi ve manevi ortam yaratmak istiyor, bu ortamın sağlam ve temiz tutulmasını üsteliyor. Öte yandan fertlerin, temiz ve iffetli kalmaları için sarfettikleri gayretlerin, başarısızlıkla sonuçlanmaması için, Kur'an insanlara, her şeyden önce kendi toplumsal çevrelerini arındırıp, temiz bir ortam meydana getirmelerini tavsiye ediyor. Kur'an, açıkça belirtiyor ki, nefsinizde hakiki bir imanı elde etmek ve yüce eğilimler meydana getirmeyi istiyorsanız, bunlar ancak toplumunun hevâ ve heves, şehvet perestlik vb. her türlü rezaletten uzaklaşmasıyla olabilir.

İnsanlık tarihi gösteriyor ki müstekbir güçler toplumu sultaları altına almak ve sömürmek istedikleri zaman önce toplumu ruhen fesada uğrattırlardı ve bu iş için fiskı fücuru ve cinsel sapıklıkları halk içerisinde yaymağa çalışıyorlardı.

Bu şeytani metodun ibret verici bir örneği bizzat Rönesansa zemin hazırlayan ve zamanında Avrupa'nın en ileri uygarlıklarından biri sayılan Müslüman İspanya idi. Hıristiyanlar, İspanya'yı Müslümanların elinden olmak istiyorlardı. Hedeflerine ulaşabilmek için ellerinden geleni yaptılar. Onlar her şeyden önce bütün güçlerini harcayarak Müslüman gençlerin ahlâklarını bozmağa çalıştılar. Fuhuş, zina ve laubalilik vesilelerini Müslümanları kendine çekebilecek miktarda her yere yaydılar. Onlar sadece normal halkı değil, ordu ve devlet başkanlarını bile bu yolla aldatıp, onları ifsat ettiler. Böylece Müslümanlardaki azim, irade, kuvvet, şecaat, iman ve ruh temizliğini zayıflatarak onları ayyaş, hakir ve zayıf insanlara çevirdiler. Böyle insanların ne kadar çabuk ve kolayca mağlûp olacakları da apaçık ortadadır. Nitekim Hıristiyanlar, Müslümanların İspanya'daki 300-400 yıllık hakimiyetleri karşısında, onlardan öylesine feci bir intikam aldılar ki tarih, yaptıkları cinayetleri anlatmaktan utanıyor. Sözde Hz. İsa'nın talimatı gereğince suratlarının sağ tarafına yedikleri tokatın karşısında sol taraflarını da çevirmekle görevli olan bu Hıristiyanlar İspanya'da Müslüman ölümlerden kan ırmağı akıtarak, tarihte gelmiş geçmiş bütün canilerin yüzünü ağarttılar. İşte böylece Müslümanlar, kendi zayıf iradeleri ve bozuklukları yüzünden büyük yenilgilere uğrayarak, Kur'an'a uymamalarının cezasını müşahede ettiler.

Zamanımızda da emperyalist ve sömürgeci güçler, girdikleri her yerde aynı şeyi yapmaktalar. Yani onlar, her şeyden önce kalpleri bozmağa çalışıyorlar ve kalpler bozuldu mu artık akıl da hiç bir işe yaramaz; üstelik kendisi bir zincir olup takılır insanın eline ayağına. bu yüzden görüyoruz ki onlar, ne okulların açılmasından korkuyorlar ne de üniversitelerin faaliyetlerinden endişe ediyorlar. Hatta kendileri bile okul tesis etmeğe kalkıyorlar. Fakat diğer taraftan bütün imkanlarını kullanarak öğrencinin ruh ve kalbini ifsat etmeğe çalışıyorlar. Evet, onlar ne yapacaklarını çok iyi anlamışlar; zira, ruhu hasta olan birisi hiç bir şey yapamaz, her türlü rezalet ve sömürüye boyun eğer.

Bu konuda Kur'an da uyarıda bulunmuş, devamlı olarak toplum ruhunun temiz ve yüce tutulmasını istemiştir. Örneğin bir ayet-i kerime'de buyuruluyor ki:

"İyilik etmek ve kötülüklerden sakınmak hususunda bir birinizle yardımlaşın, günah işlemek ve zulüm etmek (gibi kötü işler için) yardımlaşmayın ve Allah'tan sakının. Şüphe yok ki Allah'ın cezası çok çetindir."⁶⁹¹⁶⁹¹

Yani evvela iyi ve hayır işler peşinde olup, kötülükler ve günahlardan sakının, birde iyi işlerde ortaklaşa faaliyet edin, tek başınıza değil.

Burada kalp hakkında Resul-ü Ekrem (s.a.a) ve imamlardan (a.s) da bir kaç hadis nakledip bu konuya son vermek istiyorum.

Tarih kitaplarında naklediliyor ki adamın biri Rasulullah (s.a.a)'in huzuruna gelerek:

- Ya Rasulullah! soracak sorularım vardır size.
- Sorunu sormadan cevabını almak istemez misin?
- Buyurun ya Rasulullah!
- Sen, iyilik ve kötülüğün ne olduğunu sormak istemiyor muydun?
- Evet ya Rasulullah, aynısını soracaktım size.

Resulullah üç parmağını birleştirip, adamın göğsüne hafifçe vurarak:

- Bunu sen kendi kalbine sorsana. İnsan oğlundaki bu kalp, yaratılışı gereğince iyiliklerle aşınadır; onlarla huzur bulur, mütmain işlerle bozulup çeşitli rahatsızlıklara maruz kalır.

Bizim vicdan azabı dediğimiz şey de ruhun kötülük ve rezaletlerle uyuşmadığından meydana gelmektedir.

Mevlânâ bu hadisin,

"Bu konuda gerçek fetvayı kalbinden al ..." kısmını şiir kalıbına dökmüştür:

Pes Peygamber goft istefeti'l kulub

Gerçi müftişişan berun guyed hutub

(Peygamber; fetvayı kalbine danış dedi. Müfti, bu zor iştir, çık dışarı dese de).

Başka bir şiirinde:

Guş kon istefit kalbek ez Rasul

Gerçi müfti berun guyed fuzul

(Peygamberin, "kalbine danış" dediğini dinle. Gerçi müfti "çık dışarı yalancı" diyor).

Resul-ü Ekrem (s.a.a) demek istiyor ki, bir insan gerçekten hakikat peşinde olup, bu yolda halis bir niyetle hareket ederse, kalbi hiç bir zaman onu yanıltmaz; muhakkak onu doğru yola sevkeder. Esasen hak yolunda yürüyüp, hakikati arayan birisinin vardığı nokta hakikatten başka bir şey olamaz. Ancak bu zarif noktadır; ve bunu gereğince kavramamak çoğu vakit yanlışlık doğurmaktadır. İnsanın sapmasına neden ise, onun ilk baştan şartlanarak müşahhas hedefler peşinde olup hakikati aramamasından ileri gelmektedir.

Başka bir yerde Resulullah (s.a.a)'e iman hakkında sorulduğunda:

"Bir insan kötü bir iş yaptığında üzüлüp, pişman olur ve iyi bir iş yaptığında sevinirse, bu onun imanına delalet eder." diye buyurdu.

İmam Cafer-es Sadık (a.s) kendisinden nakledilen bir rivayette şöyle buyurmaktadır:

"Mümin birisi dünyaya bağlanmak derdinden kurtuldu mu, işte o zaman Allah sevgisinin tadını anlar ve artık yeryüzü kendisine dar geliyormuş gibi bütün varlığıyla bu maddi dünyanın ötesine çıkıp gitmek ister." Bu evliyaullah'ın ve ilahi kişilerin kendi hayatlarıyla ispatladıkları bir gerçektir, tarihte bunların bir çok örneğine rastlamak mümkündür. Örneğin naklediliyor ki Resulullah (s.a.a) günün birinde, sabah namazından sonra, Ashab-ı Suffe'yi ziyarete gitmişti. Onlar Mescid-ün Nebi'nin yanında kalan fakir ve dünya malından yoksun Müslümanlardırlar. Bunların arasında Haris İbn-i Zeyd isminde, için için erimiş, gözleri çukurlaşmış birisine çarpmıştı Resulullah'ın gözleri.

- Ne haldesin?

- Yakine eriştiğim halde sabahladım!

- Büyük bir iddia da bulunuyorsun, yakininin alameti ne?

- Geceleri yatamıyorum, gündüzleri oruç halindeyim daima ve geceyi sabaha kadar hep ibadetle geçiniyorum.

- Bunlar kafi değildir, devam et?

- Ya Resulullah! öyle bir durumdayım ki, cennet ve cehennem ehlinin seslerini duyuyorum sanki. İzin verirseniz ashabınızın birer birer içlerini söyleyeyim size!

- Sus sus! yeter artık, fakat arzun nedir onu söyle?

- Allah yolunda cihad etmek ...

Kur'an bize öğretiyor ki, kalbi temizleyip onu cilalamak insanı öyle bir makama eriştirir ki, Hz. Ali (a.s)'ın buyurduğu gibi, eğer perdeler onun gözü önünden kaldırılırsa da yakinde olduğundan fazla hiç bir şey artmaz. Evet, Kur'an öyle insanlar yetiştirmek istiyor ki hem ilim ve akıl silahından yararlansın hem de kalp silahından ve bunların her ikisini de en iyi bir şekilde hak yolunda kullanabilsin.

FATIHA SURESİNİN TEFSİRİ

Sunuş

Bismillahirrahmanirrahim

"Kur'an'ı Tanımaya Doğru" mecmuası, Üstat Şehit Murtaza Mutahhari'nin Tahran'daki haftalık toplantılarında yapmış olduğu konuşmalar serisidir.

Üstat Mutahhari, Tahran'da bulunduğu yirmi beş yıl boyunca halkın çeşitli tabakalarıyla haftalık veya aylık olarak çok faydalı ve değerli toplantılar düzenliyordu. Bu haftalık toplantılardan biri "Kur'an tefsiri" üzerineydi ve bu toplantıya genelde halk kitlesi katılıyordu.

Şüphesiz, eğer Şehit Mutahhari ilmî bir toplantıda Kur'an'ı tefsir etseydi İslamî ilimler hakkındaki derinliği, kendine mahsus dikkat ve titizliği ve de Kur'an'a olan onca aşk ve isteğinden dolayı bu tefsir bambaşka bir boyut kazanmış olurdu. Ancak toplantıya katılanlar gözönünde bulundurulursa üstadın amacının sadece dinleyicilerini Kur'an'la tanıştırmak olduğunu anlayacağız.

Bu haftalık toplantıların ne zaman ve Kur'an'ın neresinden başladığı hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz. Ancak bazı konulara dayanarak bu tefsirin Meryem suresinden başladığını ve Kur'an'ın sonuna kadar devam ettiğini ve ikinci defa ise Kur'an'ın başından başlayıp Bakara suresinin 23. ayetine kadar sürdüğünü anlayabildik. Elinizde bulunan bu kitap, mevcut kasetlerden aktarılmış ve Kur'an'ın yirmi dokuz ve otuzuncu cüzlerinin (bazı sureler de eksiktir), Fatiha ve Bakara suresinin bir bölümünün tefsirinden ibarettir. Fatiha ve Bakara suresinin bir bölümünün tefsiri zaman açısından -belki de bir kaç yıl- yirmidokuzuncu ve otuzuncu cüzlerin tefsirinden yapıldığı ve bu surelerde daha yeni görüşler ortaya koyulduğu için bunları öne geçirdik. Diğer cüzler ise bu serinin sonraki bölümlerinde yer alacaktır.

Sapık ve şartlanmış mektepler maddi temellere dayanarak kendi görüş ve istekleri doğrultusunda Kur'an'ı tevîl ve tefsir etmeye başladıkları bir dönemde Üstat Mutahhari bu tefsiri başlatmıştır. Üstat Mutahhari'nin, bu sapık akımı tespit edip bunun üzerinde duran, bunun çok tehlikeli olduğunu duyuran, yazılarında ve konuşmalarında fırsat buldukça bu yanlış düşünceler üzerinde duyarlılık gösteren ilk şahıs olduğu söylenebilir. Bu tefsir derslerinde de onların tahrif ve yanlış değerlendirmelerini yer yer alıp gereken cevabı vermiş, ciddiyetle Kur'an'ın hakikatlerini savunmuş ve sonunda da bu yol uğrunda canını feda etmiştir.

Üstadın ömrünün son yıllarında kasetten kağıt üzerine aktarılan bu tefsirinden herkesin yararlanabilmesi için defalarca kitap haline getirilerek basılmasının istenmesi üzerine Şehit Mutahhari nihayet böyle bir fırsatı bekleyen arkadaşlarından birini bu işle görevlendirdi ve bu derslerin fazlalıklarının atılıp, gerekli yerlerinin izah edildikten sonra basılmasını istedi.

Bunun üzerine Fatiha ve Bakara suresinin tefsir edilen kısmı istenilen şekilde düzenlenip Şehit Mutahhari'ye sunuldu ve o da gereken izahatı buna ekledi. Ancak Ayetullah Mutahharinin şehadete ermesi üzerine diğer kısımlar ve 29. ve 30. cüzün tefsiri öylece kaldı. Bu emaneti koruyarak ve -genelde konuşmada mevcut olan- bazı fazlalıklar ve tekrar sözler atılarak onlar da düzenlendi baskıya hazır bir hale geldi.

Her biri kendi konusunda eşsiz olan Şehid Mutahhari'nin bu değerli eserinin de diğer eserleri gibi faydalı olmasını ümit ediyoruz.

Şehid Mutahhari'nin Eserlerini Yayınlama Kurulu 15/1/1359 (Hicri Şemsi)

FATİHA SURESİ

Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla

"Hamd, alemlerin rabbi Allah'a: Rahman'dır, Rahim'dir, din gününün sahibidir. Ancak sana ibadet ederiz ve ancak Senden yardım dileriz. Bize doğru yolu göster, nimet verdiklerinin yoluna, gazaba uğrayanların ve sapıkların-kine değil

Kur'an, yazıldığı günden beri, Beraat (Tevbe) suresi hariç her surenin başlangıcına "Bismillahir-rahmanir-ahim" yazılmıştır, yani her sure "Bismillah"la başlamıştır. Ama çok eski zamanlardan beri bu ayetin (Bismillahirrahmanirrahim) surelerin cüzü olup olmadığı hakkında Şia ile Sünni mezhepleri arasında ihtilaf olmuştur. Ehl-i Sünnet, onun hiç bir surenin cüzü olmadığına inanmakta ve her surenin "Bismillah"la başlamasını her işin "Bismillah"la başlaması türünden olup "Bismillah"ın surelerin cüzü olmadığı görüşündeler. Ancak bazen amelde surelere bismillah'sız başlıyorlar. Namazda Fatiha suresinden sonra okumak istedikleri herhangi bir sureyi bismillahsız okuyorlar.

Şia, Ehl-i Beyt İmamlarına (a.s) uyararak şiddetle bu meseleye karşı koymuşlar. Ehl-i Beyt İmamları bu hususta şöyle buyurmuşlar: "Kur'an'ın ayetlerinin en büyüğünü Kur'an'dan atanları Allah öldürsün." Eğer Bismillah'ı surelerin başından atarsak, artık bu ayet Neml suresi hariç Kur'an'da mevcut olmayacaktır. Neml suresindeki Bismillah'ı da Kur'an, Saba kraliçesinin dilinden nakletmiştir. Saba kraliçesi, Hz. Süleyman'ın (a.s) mektubunu okurken şöyle dedi: Bu mektup Süleyman'dandır ve "Bismillahirrahmanirrahim"le başlıyor.

Şia kesinlikle onu Kur'an'ın cüzü olarak biliyor, Kur'an'dan ayrı bir şey olmadığını savunuyor. Aynı şekilde onun, her işe Bismillah'la başlamak türünden olmadığına da inanmaktalar.^{70[70]}

İŞLERE ALLAH'IN ADIYLA BAŞLAMAK

Dikat ettiğiniz gibi bu ayet car ve mecrur'dan ibaret olup tam bir cümle değildir. Car ve mecrurun kendisine ait olduğu kelime de atılmıştır. Atılan bu kelimenin ne olduğu hakkında müfessirler muhtelif görüşler belirtmişler. Bu görüşlerden bazıları şunlardan ibarettir:

- Yardım diliyorum
- Başlıyorum
- İşaretliyorum, alamet bırakıyorum. Bu üçüncü ihtimal daha doğrudur.

İsim takmalarda amaç ve gayeler farklıdır. Bazen biri bir kuruluşa herhangi bir şahsın adını takar; bundan amacı bu isim sayesinde maddi hedefine ulaşmaktır. Veya malum olduğu gibi dünyaya gelen bir çocuğa eskiden sevdikleri birinin adını takarlar ve bununla da bu çocuğun adıyla o şahsı yeniden yaşatmayı ve bu çocuk var oldukça o şahsın da hatırasının yaşamasını amaçlarlar.

İnsanlara bütün işlerine Allah'ın adıyla başlamaları emredilmiştir; ama bunun sebebi nedir? Bundan gaye, insanın bütün işlerinin Allah'ın adıyla kutsallık, ibadet boyutu ve bereket kazanmasıdır.

Fıtrî açıdan Allah'ı tanıyan, Allah'ı mukaddes bir varlık bilen ve O'nu bütün hayırların kaynağı olarak tanıyan bir insan, işlerine Allah'ın adıyla başlamakla onun kutsallığı ve kerameti sayesinde bu işin de mukaddes olmasını amaçlıyor.

Birinin adıyla işe başlamak onu mukaddes bilmekten, bütün eksikliklerden münezzeh olduğuna inanmaktan ve bütün kemalların kaynağı olduğunu bilmekten kaynaklanıyor ve insan kendi işini ona isnat ederek bereketli olmasını amaçlıyor. Dolayısıyla işlere Allah'tan başkasının, hatta peygamberin bile adıyla başlamak doğru değildir. A'lâ suresinin evvelindeki emredilen "Allah'ın adını tesbih etmek" de bu anlamdadır.

Allah için tesbih etmek veya Allah'ı tesbih etmek gibi tabirler defalarca Kur'an'da işlenen tabirlerdir. ama "Allah'ın adını tesbih et" tabiri sadece A'lâ suresinin evvelinde kullanılmıştır. Allah, A'lâ suresinde şöyle buyuruyor: "Yüce Allah'ın adını tesbih et."

Bizce bu husustaki en güzel görüş, Allame Tabatabai'nin "el-Mizan" tefsirinde belirtmiş olduğu görüştür. Allame şöyle diyor: Allah'ı tesbih etmek, Allah'tan başkasını takdis etmemek ve Allah'ın adını anmak gerektiğinde başka birini anmamak demektir. Yani, Allah'ın adıyla birlikte başkasını anmak veya Allah'ı anmak yerine başkasını anmak, her ikisi de şirktir.

Son zamanlarda şirket karşı savaş açtıklarını savunan bir grup arasında, kendisi de şirket olan bir amel yaygınlaşmıştır. İşlerine Allah'ın adıyla başlayacakları yerde "Halkın adıyla" diyerek başlıyorlar. Kur'an Allah'ın adının daima tesbih edilmesini ve insanın işlerine O'nun adıyla başlamasını emretmiştir, başka birinin adıyla başlamasını değil. O halde Peygamberin adını da Allah'ın adının yanına ekleyerek işe başlamak şirk olursa, Allah'ın adı yerine halkın adıyla işe başlamak şirk olmaz mı? Allah'ın adıyla işe başlamak, onun adı sayesinde işlerin bereketli ve kutsal olmasını sağlar.

ALLAH

Allah, Allah'ın adlarından biridir. İnsanlara veya eşyalara isim takmak bazen alamet ve bazen de sıfat kabilindedir. Birinci kısım adlandırmada isimlerin kendilerine ait manaları varsa da onlar nazara alınmaz ve sadece onu belirlemek ve ayırt etmek için ona ad takılır ve bu yüzden aynen bir alamet gibidir. Çoğunlukla bu gibi yerlerde ismin manası, ismin sahibinin vasıf ve sıfatlarını andırmamakla kalmayıp hatta bazen onun aksine de olabilir. Mesala: Önceleri siyah kölelere "Kafur" adını takarlardı.

İkinci kısım adlandırmada ise, isim, sahibinin sıfatlarından birini hikayet eder.

Allah-u Teala'nın isimlerinin sadece alamet boyutu yoktur. Allah'ın isimlerinin her biri O'nun mukaddes zatındaki hakikatlerden birini gösterir.

Kur'an-ı Kerim'de yaklaşık Allah'ın yüz ismi zikredilmiştir, ama aslında bunlar yüz sıfattır ve bunların örnekleri bu surede (Fatıha) göze çarpmaktadır; örneğin: Allah, Rahman, Rahim ve kıyamet gününün sahibi. Ancak bu isimlerin hiçbiri "Allah" ismi kadar geniş kapsamlı değildir. Çünkü diğer isimlerin her biri onun kemallarından birini yansıtmaktadır. "Allah" ismi ise, bütün kemal sıfatlarına sahip olan zatın ismidir.

Allah kelimesi aslında "el-ilah idi ama çok kullanıldığı için "Allah" halini almıştır.

Allah kelimesinin kökü hakkında birkaç görüş mevcuttur. Bazıları onun "elehe" kelimesinden bazıları da onun "velehe" kelimesinden türediğini söylemişler. "İlah" kelimesi "fial" vezninde olup meful manasında kullanılır. Aynen "kitab" kelimesinin "mektub" manasında kullanıldığı gibi.

"Allah" kelimesi "elehe" kelimesinden türemiş olsa "ebede" (ibadet etti) anlamına gelir. O halde "Allah" yani ibadete layık olan her yönden kamil bir zat demektir. Çünkü başka birinin mahluku olan veya eksikliği olan biri ibadete layık olamaz. O halde "el-İlah" yani, tapılması ve ibadet edilmesi gereken bir zat. Dolayısıyla bu kelime, "Bütün kemal sıfatlarına sahip, her çeşit eksiklikten beri ve münezzehe olan bir zat" anlamını ifade eder.

Ve eğer Allah kelimesi "velehe" kelimesinden türemiş olsa "hayrete düşmek" "hayran kalmak" anlamına gelir. "ilah" yani "kendisine hayran olunmuş şey. Aynı kelime maşuk manasına da gelir. Bu manaya göre, Allah'a, Allah denilmesinin nedeni, akılların onun mukaddes zatı karşısında hayrete düştüğü veya ona yöneldiği aşık olduğu ve ona sığındığı içindir.

Sibeveyh, arap edebiyatının sarf ve nahv alimlerinin imamlarından biridir. Hicretin ikinci asrının sonlarında ve üçüncü asrının başlarında yaşamıştır. Kendi ilim dalında bir dâhi sayılan ve "el-Kitab" diye tanınan kitabı kendi dalında Aristo'nun mantık dalındaki kitabı gibi ve Batlemysus'un astronomi dalındaki "Mecesti" si konumunda olan ve Arap edebiyatı hakkındaki sözleri bu dalda senet ve hüccet sayılan Sibeveyh, "Allah" kelimesinin "velehe" kelimesinden türeyip azamet karşısında hayrete düşmek veya aşık olmak anlamında olduğu görüşündedir.

Mevlana onun görüşünü kendi şiirinde nakletmiştir. Mevlana bu şiirinde insanın bir derdi olduğunu bu derdin onu zavallı bir duruma düşürdüğünü böyle bir durumda ister istemez bir noktaya doğru yönelip ona sığındığını söylüyor işte o yöneldiği şey Allah'tır diyor.

Başka bir şiirinde de şöyle diyor:

İhtiyaç duyduklarında sadece insanlar değil deniz dalgaları arasındaki balıklar, gökyüzünün enginliklerinde uçan kuşlar ve hatta denizin cansız dalgaları bile ona yönelir ve onun huzurunda inim inim inlerler.

"İlah" ve "veleh" kelimelerinin bir dilin iki lehçesi olması da büyük bir ihtimaldir. Yani, önce "velehe" idi, daha sonra "elehe" şeklinde kullanıldı. Ve böyle bir kullanım neticesinde tapmak, kulluk etmek manasını da kazanmış oldu. Buna göre, Allah kelimesi:

"Bütün varlıkların ister istemez aşık oldukları, hayran kaldıkları ve sadece onu ibadete lâyık gördükleri bir zât anlamına gelir."

"Allah" kelimesinin tamamen karşılığı olup onun anlamını tamamen içeren bir kelime Farsça'da yoktur denilebilir. Allah kelimesinin yerine Farsça'daki "Huda" kelimesi kullanılacak olursa yeterli olmayacaktır; çünkü "Huda" "Hud ay"ın kısaltılmış şeklidir ve bu da filozofların tabir ettikleri "Vacib-el Vücut" ıstılahının ve ya Kuran'da geçen "Gani" kelimesinin manasına daha yakındır. Aynı şekilde "Allah" kelimesinin yerine farsçadaki "Hudavend" kelimesi kullanılacak olursa yine bu manayı ifade etmez; çünkü "Hudavend" sahip anlamındadır. Sahiplik manası "Allah kelimesinde de mevcuttur, o halde "Hudavend" kelimesi "Allah" kelimesinin içerdiği manaların tümünden sadece sahiplik manasını beyan eder.

"ER-RAHMAN ER-RAHİM"

Farsçada bu iki kelimenin yerini alacak aynı manayı içeren bir kelime yoktur. Genelde farsçaya "bahşeden ve mihriban" (bağışlayan ve şefkatli) diye yapılan çeviri yeterli değildir. Çünkü "bağışlayan" kelimesi "Cevad" kelimesinin ve "şefkatli" ise "Raûf" kelimesinin karşılığıdır ve bunların her ikisi de Allah'ın Kur'an'da geçen diğer iki sıfatıdır.

"Cevad" (bağışlayan), bir şeye sahip olup da onu karşılıksız olarak başkalarına bağışlayan şahısa denir. Ama "Rahman" ve "Rahim" kelimeleri "rahmet" kelimesinden türemiştir. "Rahmet" kelimesinde de ikinci bir mana gizlidir. O ise şundan ibarettir:

Bir varlık, bir takım yerlerde muhtaç ve müstahak olduğunu hissettiğinde, sözleriyle veya yaratılış diliyle el açar, kendine merhamet edilmesini ve bir şey verilmesini diler. Bu gibi yerler rahmet yeridir. Ancak insan, müstahak birinin haline bakıp acıdığında, uygulandığında ona rahmeder, merhamet gösterir. Ama bu acıma duygusu Allah hakkında geçerli değildir, çünkü; Allah, bu gibi duygulardan münezzehtir.

O halde, Rahman ve Rahim dediğimizde zihnimize iki mana canlanır: Biri, mahlukatın bütün varlığını dolduran, her birini kendine özgü bir dille Allah'ın huzuruna el açıp yalvarmaya sevkeden ihtiyaçları; diğeri ise Allah'ın sonsuz rahmetini onlara göndererek ihtiyaçlarını gidermesidir.

İşte bu yüzden son zamanlarda bazı mütercimler bu manaları içeren bir kelime bulamadıkları için "Bismil-lahirrahmanirrahim" ayet-i kerimesini: "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla" diye tercüme etmişlerdir.

Rahman ile Rahim arasındaki fark nedir? Öncelikle şunu hatırlatmalıyım ki, Arapça'da "Fe'lan" vezninde olan kelimeler çokluğu bildirir. Mesela: "Etşan" kelimesi çok susuzluk anlamındadır. "Feil" vezninde olan kelimeler ise bir nevi kalıcılık ve devamlılığı bildirir. "Fe'lan" vezninde olan Rahman kelimesi çokluk ve yaygınlığı, Allah'ın rahmetinin her yere yayıldığını ve herşeyi içerdiğini bildirir.

Aslında herşeyin var oluşu Allah'ın o şeye rahmetiyle özdeştir. Çünkü varlık, rahmetten ayrı düşünülmez. özüdür. Bu mana A'raf suresinin 156. ayetinde "Rahmetim herşeyi kuşatmıştır" ve Kumeyl duasında "Herşeyi kuşatan rahmetine dayanarak senden diliyorum..." şeklinde konu edilmiştir.

Hakk'ın bu tür rahmetinde istisna yoktur. Bu rahmet sadece insanlara mahsus değildir, diğer varlıklar için de geçerlidir. Sadece mümin insanlara mahsus değildir. Hakkın rahmanlığı bütün dünyayı kapsamıştır ve hatta bütün evrende olan her şey Hakk'ın rahmetinden yararlanır.

"Bismillahirrahmanirrahim" cümlesinden şu dersi alabiliriz:

Allah, dünyaya hayır ve şer diye iki şey göndermez. Allah'ın gönderdiği her şey hayır ve rahmettir. Bu rahmet de cansızlar, bitkiler, hayvanlar ve insanların tümü hakkında geçerlidir; gerçekte mahlukatın varlığı Hakkın rahmeti ile başlamıştır.

"Fe'ıl" vezninde olan Rahim kelimesi ise Hakk'ın sürekli ve devamlı rahmetini bildirir. Rahman kelimesi, Allah'ın rahmetinin her yeri kapsadığına ve bütün varlıkları içerdiğine delalet eder. Bu dünyadaki bazı varlıklar, var olduktan sonra yok olacaklar. Bu tür varlıklar Allah'ın rahmaniyetinin mazharı sayılırlar.) Rahim kelimesi bir nevi ebedî ve sonsuz rahmeti bildirdiği için, bu rahmet sadece iman ve salih amel yoluna adım mü'min kullar hakkında geçerlilik bulacaktır.

O halde, Allah'ın bir genel ve bir de özel rahmeti vardır. Allah, bu genel rahmetiyle bütün varlıkları yaratmıştır ve bunlardan biri de insandır.

Bir takım görevlerle yükümlü ve sorumlu bulunan insan, kendisine verilen görev ve vazifeleri yerine getirirse Allah'ın özel rahmetinin kapsamına girer. Kısacası, "Rahman" kelimesi, her mümin ve kafiri ve hatta insan, cansız, bitki ve hayvan demeden her şeyi kapsayan bir rahmettir. "Rahim" kelimesi ise Allah'ın özel rahmeti olup sadece kendisine itaat eden ve emirlerine uyan insanlara mahsus olan bir rahmettir.⁷¹⁽⁷¹⁾

"EL- HAMDULİLLAH"

Yine, Farsça'da "Hamd" kelimesini de tam manasıyla açıklayan bir kelime yoktur. Hamd'ın manasına yakın olan iki kelime var, hamd kelimesi genelde bu iki kelimeyle açıklanıyor, ama bunların hiçbiri tek başına "Hamd" kelimesinin manasını iletememektedir. Bunların biri, karşılığı övmek ve sena etmek olan "medh" kelimesidir. İkincisi ise karşılığı teşekkür etmek olan "Şükr" kelimesidir

Medh kelimesi "Hamd" kelimesine çok yakındır ve hatta bazıları bunların, büyük bir ihtimalle aynı kelimenin iki talaffuzu olduğunu ileri sürmektedirler. Bunun benzerleri Arapça'da birçok yerde göze çarpmaktadır; mesela "hols" ve "lohs" veya "eys" ve "ye's" bu kelimelerin harfleri aynıdır, ama harflerin yerleri değişiktir.

Medh, övme anlamındadır. Övme duygusu, insana mahsus duygulardandır. Yani, insan öyle bir idrak ve duygu seviyesine sahiptir ki kemal ve celal ile, güzellik ve üstünlükle karşılaştığında ister istemez onda övme duygusu uyanır ve bu güzelliği metheder. Bu duygu insana mahsustur, hayvanda olmaz. Hayvan, ne bu kemal, celal ve azameti idrak edebilir ve ne de bunları methedebilir.

Bazen de bu duygu insanda çirkin bir şekilde zuhur eder ve buna dalkavukluk denir; bu da çirkin sıfatlardandır. Aslı ve hakikati olmayan bir şeyi methetmek, dalkavukluktur. Allah'ın insana gerçek kemal, cemel, azamet ve güzellikleri övmesi için vermiş olduğu bu gücü insanın bir takım çıkarlar uğruna övgüye değmez asılsız ve değersiz varlıklar hakkında kullanması gerçekten de çok çirkin bir şeydir. Bu güç insanın o yüce duyguyu (kemali övmek ve methetmek duygusunu) tatmin etmesi içindir; bir nevi alçalmaya vesile olan tamah ve ihtiras duygusu doğrultusunda bu duyguyu kullanmak doğru değildir. Gerçek övgüler ihtirasa dayanmaz, insan bir güzellik sanatıyla karşılaştığında tabii ve fitrî olarak onu över. Mesela, bir insan, yıllar önce Baysungur'un yazmış olduğu bir Kur'an sayfasını görünce onun güzelliği karşısında hayrete düşer ve ister istemez onu metheder. Şimdi biri, "Bu övgü karşısında hiç bir şey vermezler; o halde neden övüyorsun?" derse cevabımız ne olacak? "Bir şey vermeleri mi gerekir?" deriz. Ben insanım ve insan da insan olduğu için bir azamet, celal, cemel ve kemali gördüğünde ister istemez ona karşı eğilir ve bu duygusunu överek dile getirir. İşte bu, medh kelimesinin anlamıdır, fakat hamd sadece bu değildir.

İnsanda tertemiz bir başka duygu daha vardır. Bu da insanın özelliklerindedir; bu duyguya "teşekkür etme" denir. İnsana birinden bir hayır dokunduğunda insan, insanlığının gereği ona karşılık memnuniyetini dile getirir. Otomobilinizle bir yerden geçtiğinizi düşünün; aynı yerden önce geçmeye hakkı olan başka bir otomobille karşılaşıyorsunuz böyle bir durumda eğer o durur sizin önce geçmenize müsaade ederse, insanın tertemiz fitratından kaynaklanan insanlık vazifesi icabı "teşekkür ederim" diyerek veya başını veyahut da elini sallayarak memnuniyetinizi bildirirsiniz. Bu sıfatın bu seviyesi hayvanda olmaz; bu insana ait sıfatlardandır. Allah-u Teala'nın Kur'an'ı Kerim'de yönelttiği "İyiliğin karşısı iyilikten başka olur mu?" sorusunun muhatabı insanın sağlıklı fitratıdır ve bunu yanıtlayacak olan da insanın tertemiz vicdanıdır.

"Kendini tanıyan herkes, Allah'ımı da tanır" hadisi çok doğru ve derin içeriklidir. İnsanın kendisini tamamen tanıması Allah'ı tanımakla noktalan bir yoldur. İnsanın kendisini tanımasının yollarından biri de teşekkür etme duygusudur. Buna emreden ise insanın vicdanıdır. Ve bu da toplumun eğitim ve öğretim kurallarıyla değişen bir şey olmayıp yöresel geleneklerden de kaynaklanmaz; özel bir bölge ve iklime de mahsus değildir. Bazı gelenekler zaman ve mekanın değişmesiyle değişir ve hatta bazen tamamen zıt bir şekil de alabilir. Mesela, insanın başından şapka çıkarması veya şapkayı başına takması her ikisi de saygı alametidir. Ama her biri bir yörenin geleneğidir. Bu gibi şeyler toplumdan topluma

değişebilir. Ama iyiliğin karşısında kötülük edilmesi ve bunun da bir yöresel gelenek olarak yorumlanması hiç bir toplumda görülmemiş bir şeydir.

Hamd, ne sadece methetmektir ve ne de sadece teşekkür etmek. O halde "hamd" nedir? Bu kişinin bir araya getirilmesine hamd denilebilir. Yani, hem azamet, kemal, üstünlük ve güzellik açısından methetmeye lâyık olan ve hemde yaptığı ihsan ve iyiliklerden dolayı teşekkür edilmeye lâyık olan birisine karşı hamd kelimesi kullanılır.

HAMD ALLAH'A MAHSUSTUR

Hamd'in manasında başka bir mananın da gizli olması mümkündür. O ise "ibadet etme" manasıdır. Buna göre Hamd kavramı üç unsurdan oluşmuş olur: Övme, teşekkür etme, ibadet etme. Başka bir deyişle, teşekkür ve ibadet edercesine övmek. Bu ayetin, "Hamd Allah'a mahsustur ve ondan başkasına hamdedilemez" demesi, hamdın ibadet boyutu olduğu için olabilir.

Bütün hamdlerin Allah'a mahsus olduğu hususunda müfessirler ittifak etmişlerdir. Eğer hamdın mefhumunda huşu ve ibadet boyutu olmasaydı ve sadece hamdın manası şükretmek olsaydı, Allah'ın insan için vasıta kıldığı insanlara şükretmenin ne gibi bir sakıncası olabilirdi. Allah bazı mahluklar vesilesi ile insana hayır iletir, onlara da teşekkür etmek gerek. Hatta bu hususta şöyle bir hadis de var: "Mahluka teşekkür etmeyen yaratana şükretmez." Baba, anne ve öğretmen gibi daima insana hayır ve ihsanda bulunan mahluklara da teşekkür etmek gerekir. Hiç kimse, ben Allah'a şükrederim ve kullarla işim yok deyip onları unutmamalıdır. Ancak şuna da dikkat etmek gerekir ki bu şükretmek, bir yerde hem kula ve hem de Allah'a şükretmek anlamına gelmez. İnsan bir kula teşekkür ettiğinde, o kulun müstakil bir varlık olmadığına ve onun yapmış olduğu iyilikten dolayı öncelikle Allah'a şükretmek gerektiğine dikkat etmelidir.

"Hamd, Allah'a mahsustur" ayetinden, hamdın manasında övmek ve ibadet etmek de saklı olduğu anlaşılmaktadır.

Kısacası; hamd, insanın tertemiz batınî duygularındandır bu duygu güzellik ve celalı methetmesi ve azamet karşısında huşu göstermesi için her insanın ruhunun derinliklerinden coşar bir duygudur. İşte bu yüzden de "Hamd" (Fatiha) suresi ilahi marifeti gerektirir. Yani, insan Allah'ı tamamen tanımadıkça "Hamd" suresini hakkıyla ve doğru-dürüst bir şekilde okuyamaz.

Şimdi çok yüce bir ruha, çok iyi alışkanlıklara ve faziletlere sahip olan bir insanla karşılaştığınızı düşünün. Böyle birine ihtiyaç duyuyorsunuz ve ihtiyacınızı gidermede hiç bir çıkar gütmenden, ihtiyacınızı gidereceğini ve hakkınızda ihsanda bulunacağını anlamış bulunuyorsunuz. Şimdi ruhunun yüceliği karşısında huşu etmiş olduğunuz böyle bir şahsın adı bir toplantıda anıldığında, gülü gören bülbül gibi aşıkçasına onu methetmeye, içtenlikle onu övmeye başlarsınız. İşte bu övgü duygusu ruhunuzun derinliklerinden coşar, hatta onu övmekle rahatlırsınız ve övmekten zevk alırsınız.

İnsan da namaz kılarken böyle bir hal alır. Defalarca dediğimiz gibi, biz şuna inanıyoruz ki ibadet etmek Allah'ı tanımanın bir gereğidir ve insan tamamen Allah'ı tanımadıkça ibadeti yücelmez, zirveye ulaşmaz.

Burada şuna da değinmek zorundayız ki, "el-hamdu lillah" cümlesinin peşinden şu dört sıfat sıralanmıştır: "Rabb-ul âlemin, er-Rahman, er-Rahim, Malik-i yevmid din". Bu sıfatların her biri Allah'ı tanımaya doğru açılan kapılardır. Bunların hepsini kendi yerinde açıklayacağız. Ancak o sıfatlar bu cümleden sonra söylenmiştir ve bu cümle ise hamdın Allah'a -ibadet ve övgüye layık olan zâta- mahsus olduğunu ve bunun da çok yüce bir makam olduğunu bildirmektedir. Yani, bu zatın sonrada açıklanan diğer sıfatlarını ve hakkımızdaki

ihsanlarını göz ardı etsek bile, kendimizin ve bu koskoca dünyanın yaratılışını göz önünde bulundurmasak dahi bu zat hamd edilmeye lâyıktır ve bu yüzden de onu övmeliyiz.

Tabii ki, kimse bu dereceye vardığını iddia edemez. Bunu ancak Ali ibn-i Ebi Talib (a.s) gibi bir kimse söyleyebilir:

Allah'ım! Senin cennetine girmek veya cehenneminin azabından korktuğum için sana ibadet etmiyorum. Cennet ve cehennemi yaratmasaydın bile, ibadet edilmeye lâyıktı olduğun için ben sana ibadet ederdim.

Beni yarattığın için değil, bana ihsanda bulunduğın için değil, ahirette ibadet eden kullarına cennette yer vereceğin için değil, ibadete lâyıktı olduğun için sana tapıyor ve kulluk ediyorum.^{72[72]}

Sa'di bu hususta şöyle diyor:

Dostunun özüne değil ihsanına göz dikmişsen

Dosta boyun eğmemişsin kendinden kopmamışsın sen

Bu evliyanın yolu değil evliyalar böyle yapmaz

Allah'tan, Allah'tan gayri katiyen hiçbir şey ummaz.^{73[73]}

"RABB-UL ÂLEMİN"

"Rabb" kelimesi hakkında da şunu hatırlatmak zorundayız: "Rabb" kelimesinin tam karşılığı farsçada mevcut değildir. Bazen bu kelimeyi terbiye eden, eğiten diye mana ederler. Ancak şuna dikkat etmek gerekir ki, "Rabb" kelimesi "Rabebe" maddesinden türemiştir, "Rabeye" maddesinden değil. "Terbiye eden" mürabbi kelimesinin karşılığıdır ve mürabbi kelimesi de "Rabeye" maddesinden türemiştir. Bazen de onu "yetki sahibi" diye tercüme ederler. Resulullah (s.a.a)'in büyük babası Abdulmuttalib de bu kelimeyi bu manada kullanmıştır:

"Ben develerin sahibiyim ve evin (Kâbe) de bir sahibi var elbet."

Kısacası bu kelimelerin hiçbiri tekbaşına "Rabb" kelimesinin manasını vermemektedir. Bu iki sıfatın herbiri ayrı ayrı Allah'ın sıfatlarındandır; ancak, "Rabb" kavramında hem yetki sahipliği manası vardır, hem de eğiten manası. Allah hem tüm âlemin yetki sahibidir ve hem de bütün âleme kemal verendir.

Her şeyi bilen Allah Teala daha başka âlemler de yaratmıştır ki, o âlemlerin varlıkları bir takım özel nedenlerden dolayı, sahip olabilecekleri her kemal ve olgunluğa, ta var oldukları andan sahiptirler.

Başka bir deyişle, o varlıkların bütün istidat ve yetenekleri fiiliyete geçmiştir. Yani, yaratıldıkları andan itibaren mümkün mertebe kemal seviyesinde yaratılmışlardır. Başka bir deyişle, başlangıç ve sonları aynıdır. Onlar, yaratılış yönleriyle Allah'ın yetki, terbiyet ve eğitimi altındadırlar. Allah da onların yaratıcısı ve varedicisi olduğundan ötürü onların Rabbidir.

Ama, bizim yaşadığımız bu alem, yani dünya alemi veya madde alemi ise tedrici alemdir. Yani, bu dünyaya hüküm süren kural ve düzen, varlıkların eksikten kemale doğru ilerlemelerinden ibarettir.

Bu alamdeki yaratıkların başlangıç ve sonları aynı değil. Tam aksine farklı ve değişiktir. Onlar, bir açıdan Allah'ın mahluku ve başka bir açıdan da onun yetki ve eğitimi altındadırlar.

Tabiat âleminin kendisi bir mecmua olarak diğer âlemlerden farklı bir alemdir. Çünkü muhtelif kısım ve bölümlere sahiptir ve bu bölümlerin herbiri de özel bir düzen ve nizam ile hayatlarını sürdürüyorlar. Hakikatte her bölümün de kendine ait bir dünyası var. Cansızlar âlemi, bitkiler âlemi, hayvanlar âlemi, insanlar âlemi ve gökler âleminin hepsi eksiklikten kemala doğru hareket etmektedirler. Bunların hiçbiri yaratıldıkları zaman kamil olarak yaratılmamışlardır. Bu alemlerin tümündeki varlıkları kemalin son merhalesine iletecek olan da Allah'tır. O Rabb-ul alemdir.

Kur'an'ı Kerim'den bu dünyanın eğitim dünyası olduğu anlaşılıyor. İyiler ve kötüler diye çeşitli gruplara ayrılan insanların hepsi eğitim ve terbiye halindedirler. Daha ilginç olanı, bu dünyanın çiftçilik için elverişli bir tarlaya benzemesidir ki, bu tarlada her çeşit tohum ekilip yetiştiriyor, gelişiyor. Bu dünyada iyilerin tekamül ettiği gibi, kötüler ise (kötü tohum eken kimseler) de bu dünya düzenindeki kendi aşamalarını katederler. İsrâ suresinde şöyle buyrulmuştur: "Kim, şu hemencecik, pek tez geçen dünyayı dilerse biz de dilediğimize, dilediğimiz şeyi hemencecik veririz orda, sonra biz, cehennemi de onun için halkettik, oraya kınanmış, kovulmuş bir halde girer. Ve kim, inanarak ahireti diler ve bu hususta adamakıllı çalışıp çabalarsa bu çeşit kimseler, çalışmalarının mükafatını mutlaka görürler. Onlara da, bunlara da, hepsine, rabbinin lutf ve ihsanından yardımda bulunuruz, bağışlar dururuz ve rabbinin ihsanı, kimseden menedilemez."^{74[74]}

Kısaca ayetlerin içeriği şöyledir: Her kim dünyayı isterse ve dünya için tohum ekerse biz de kendi istediğimiz kadar dilediğimize yardım eder ve tohumunun ürün vermesini sağlarız. Yani, bu hususta herkesin istediği peşin ürünü illa da vereceğiz diye kesin ve değişmez bir kural yoktur.

Dünya isteyenlerin tohumunun ürün vermesi yüzde yüz kesin değildir. Bu ise dünyanın bu tohumlar için elverişsiz ve verimsiz olmasından kaynaklanmıyor. Bunun nedeni dünyanın afet, engel ve belalarla dolu olmasıdır.

Ayetin devamında ise şöyle buyruluyor: Bütün amaç ve gayesi dünya olan ve insana lâıyk olan yoldan sapan bu kişilerin sonu kesinlikle cehennem olacaktır.

Ama hedefi dünya olmayıp ahiret tohumu eken ve bu yolda da çalışıp çaba harcayan birinin ameli asla zayı olmayacak ve ürün verecektir. "Onlara da, bunlara da, hepsine, rabbinin lutf ve ihsanından yardımda bulunuruz, bağışlar dururuz ve rabbinin ihsanı, kimseden menedilemez."^{75[75]}

Kısacası bu dünya öyle bir yapıya sahiptir ki herkesin ektiği tohumu yeşertir ve geliştirir. Ancak bazı tohumlar yüzde yüz yeşerip ürün verir, işte onlar sırat-ı müstakim doğrultusunda ekilen tohumlardır. Bazı tohumların yeşerme imkanı olsa bile, hepsinin ürün vermesi beklenemez. İşte bu yüzden planlı bir şekilde kötü işleri yapıp bir sonuca varanlar "yaptığımız iş kötü olsaydı sonuç elde edemezdik." diyerek işlerinin kötülüğünü gizleyemez, tevîl edemezler. Hayır! Herhangi bir teorinin pratikte gerçekleşmesi ve bir netice vermesi, onun hak olduğunu göstermez. Çünkü bu dünyanın düzeni budur. Ekilen her tohum yeşerir ve bazen de beklenen sonucu verir.

"ER- RAHMAN-İR RAHİM"

Bu iki kelime hakkında önceden de yeterince bahsetmiştik; şimdi ise şunu eklemek istiyoruz ki, Allah'ı bu iki sıfatla vasıflandırmak çok kamil bir marifet ister. Çünkü Rahman, yani çok merhametli. Sadece "çok" kelimesinden anladığımız çokluk miktarı değil, bütün

varlık Allah'tandır ve Ondan gelen herşey de rahmettir. Rahim, yani daima insanlara ihsanda bulunan.

Bu iki sıfatın birincisi dünya düzeni hakkındadır, ikincisi ise insanların özel dünyasına aittir. Allah'ı birinci sıfatla (Rahman) vasıflandırmak için, insanın öyle derin bir irfan merhalesine sahip olması gerekir ki dünyanın her zerresinin rahmetle dolu olduğunu görebilsin, dünyadaki olayları hayır ve şer diye ikiye ayırmaktan kaçınsın ve bütün evren Allah'tan kaynaklandığı için onun her şeyinin rahmet olduğunu bilsin. Bu konu adl-i ilahi'de ele alınmış olan bir mevzudur.

Bir kul daima, Allah'tan kaynaklanan her şeyin rahmet olduğunu anmalıdır. Masum Ehl-i Beyt imamlarından rivayet edilen dualarda da bu noktaya dikkat etmek tavsiye edilmiştir. (Namaza başlarken beş defa tekbir getirmek sünnettir) Beşinci tekbirden sonra okunması sünnet olan bir duada Namaz kılan bir kul, kendilerine Allah'ın seslendiği evliyadan biri olduğunu düşünüp şöyle der: "Geldim, geldim. Senin rızana geldim, her şeyimle koşarak geldim. Hayır sadece senin elindedir ve senden şer gelmez."

Allah'ı "Rahman" sıfatıyla tanımak, ilahi hikmetin kamil örneği olan dünyayı tanımak anlamındadır. Allah'ı bu sıfatla andığında ise; evrenin hayır, rahmet ve nur ile dolu olan bir düzen olduğu görüşünde olmalıdır. Şer, bela ve fenalıklar ise hakiki olmayan nisbî şeylerdir. Belli ki her kes böyle bir dünya görüşüne sahip olduğunu iddia edemez. Yine, kendini zorlayarak da böyle bir görüş elde edemez. Kur'an'ın, Allah'ı bu sıfatla anmamızı isteyerek, Allah'ı ve dünyayı bu şekilde. Ve böyle bir görüşe sahip olmamız, akıl ve burhan yoluyla önemli bazı konuları idrak etmemize bağlıdır. Bütün bunları, dolaylı olarak felsefî konular hakkında düşünmeye davet etmek sayılır ve bu gibi marifetlerin mümkün olabileceğini teyid etmektedir.

"Rahim" sıfatı hakkında da şunu demeliyiz ki, Allah'ı bu sıfatla tanımak, insanın, dünyadaki varlıklar arasındaki kendi yer ve makamını kamil bir şekilde tanımasına bağlıdır.

İnsanın varlıklar arasındaki özelliği, onun, bu dünyanın olgun ve kamil evladı olmasıdır. İnsan, baba ve annesinin nezareti altında olan buluş çağına ermemiş bir evlat değildir. Çünkü, akıl ve düşünce açısından kendi yolunu seçebilecek bir olgunluk ve kemale sahiptir. Diğer varlıklar ise dünyadaki etkenlerin zorunlu yönlendirmesine tabidirler. Aklî olgunluğundan dolayı özgürlük ve ihtiyara sahip olan ve iki yoldan birini seçmekte serbest olan tek varlık insandır.

"İster şükretsin, ister nankör olsun, gerçekten de biz ona doğru yolu gösterdik."^{76[76]}

Hem doğru, hem yanlış her iki yol insanın önüne konmuş, eğer insan doğru yolu seçip sırat-ı müstakim yolunda hareket ederse Allah'ın özel inayet ve rahmetini kazanmış olur. Öyle bir mertebeye ulaşır ki, dünyanın sadece Allah'ın yolunda yürümek için yaratıldığını ve Allah'ın da kendisine yardım ettiğini ve onu hidayete kavuşturduğunu (uğrumuzda Cihad edenleri kendi yolumuza hidayet ederiz. Allah iyilik edenlerle birliktedir),^{77[77]} kalbinin nur ile dolduğunu ve güçlendiğini farkeder. Yolu için gerekli sebep ve vesileleri Allah'ın hazırladığını ve kendine onun rızık verdiğini* idrak etmiş olur. Ve nitekim öyle bir makama ulaşır ki, kendi Allah'ıyla muamelede bulunur. Çünkü ne kadar ihlasla amel etse Allah'ın lütfunun daha da çoğaldığını görür. İşte böyle bir durumda olan bir kul, rıza ve teslim makamına varmış olur.

"MALİK-İ YEVMİDDİN"

İlmihal kitaplarında da okumuş olduğunuz gibi bu ayet namazda iki şekil okunabilir: Malik-i yevm-iddin ve ya Melik-i yevm-id din. Ayetin bu iki şekilde okunması, iki değişik mana ifade eder mi?

Günlük konuşmalarda "Melik" ve "Malik" kelimelerinin herbiri farklı manalar ifade eder, birincisi siyasî ve ikincisi ise iktisadî bir deyimdir. Melik kelimesi kullanıldığında, daha üst yetkiye sahip olan birinin varlığı, onun tebdir ve siyaset hakkına sahip olduğu anlaşılır. Malik dendiğinde ise, bir kimsenin, bir şeye sahip olduğu ve onu kullanabileceği anlaşılır.

Ama, her iki yerde de bu kavramlar (Objektif) bir gerçeği ifade etmezler ve insanlar arasında bir nevi sözleşme sonucu oluşan görelî manalarda, kullanılırlar. Yani, filan şahıs bu evin sahibidir dendiğinde, o evin şimdilik bu şahsa ait olduğuna dair bir sözleşmenin olduğu anlaşılır. Filan adam filan bölgenin melikidir dendiğinde de bir toplumsal sözleşme sonucu o şahsın bu mevkiye getirildiği anlaşılır. Ve bu yüzden de eğer bu sözleşmeler değişirse artık o kavramlar da yok olur. Yani, o evin malikinin veya o bölgenin melikinin bir anda değişip başka şahıslarla aktarılması düşünülebilir.

Bu gibi yerlerde kullanılan "Melik" ve "Malik" kelimeleri tamamen farklı manalar ifade etmektedirler. Yani "Melik", "Malik" in işlerini ve "Malik" de "Melik" in işlerini yapamaz. "Malik", mülkiyetle bağlantılıdır; "Melik" ise saltanatla.

Ancak bazı yerlerde bu kavramlar hakiki bir ilişkiyi ortaya koyarlar. Mesela; biri, "ben bedenimin güçlerinin malikiyim" dediğinde bunun manası "ben vücudumdan yararlanabilirim ve buna hakkım var" demektir. Yani vücudumda öyle bir güç var ki dilediğimde ondan yararlanıp, örneğin konuşabilirim ve dilediğimde ise bu gücü kullanmam. İşte bu tür yerlerde gördüğünüz gibi "Melik" ile "Malik" kullanıldığı yer açısından aynı manayı ifade ederler. Yani, biz hem vücudumuzun sahibiyiz ve hem de ona egemeniz diyebiliriz. Çünkü bu gibi ilişkileri ifade etmek için kullanılan malik (sahip) veya melik (egemen ve Sultan) olma kavramları objektif bir ilişkiyi ifade ederler. Bütün âlemi yaratan ve iradesi bütün aleme hakim olan Allah'ın hakkında da "Melik" ve "Malik" aynı manayı ifade eder. İşte böyle bir yerde "Malik" ile "Memluk" arasındaki ilişki hakiki bir ilişkidir. Mülkiyetin kıyamette kime ait olduğu hususunda Kur'an şöyle buyuruyor:

"O gün, saltanat ve tedbir kimindir, tek ve herşeye üstün olan Allah'ın."^{78/78}

Bunun yanısıra başka bir ayet şöyle buyuruyor: "De ki, ey mülkün maliki (herşeyin sahibi) Allah'ım". Bu ayette kullanılan "lam" harfi, mülkiyet ve saltanatı ifade eder. Ayet şunu anlatmak istiyor ki "Malik kimdir?" sorusuna "Malik Allah'tır" cevabı verilir. Bundan anlaşılıyor ki, saltanat ve mülkiyet o kadar da birbirlerinden farklı şeyler değil ve bunların alanı da değişmez.

Allah sadece kıyametin mi malik ve melikidir? Dünyanın da maliki ve saltanat sahibi değil mi?

Allah, hem dünyanın ve hem de ahiretin gerçek malik ve melikidir. Ancak şu farkla ki insan, dünyada hakikatı göremediği için bir takım mecazî malik ve melikler görür. Kendisini veya başka birini eşyaların malik ve meliki bilir, işte bu yüzden de "ben bu evin sahibiyim" der. Ama âlemin hakikatlarının üzerindeki perdeler kalktığında ve insan, âleme gerçekçi bir gözle baktığında, önce malik ve melik bildiği şahısların gerçek malik ve melik olmadığını ve âlemdeki hakiki malik ve melikin Allah olduğunu anlayacaktır.

"Şüphesiz gözündeki perdeleri kaldırdık, bu gün gözün apaçık görmektedir."

Aşağıdaki rivayet de bu husustadır:

Cabir, İmam Bakır'dan (a.s) şöyle rivayet etmiştir: İmam Bâkır (a.s) şöyle buyurdu: Hem dünya hem de ahiret tümüyle Allah'a mahsustur. Ey Cabir, kıyamet gününde hakimler helak olacak, Allah'tan başka hiçbir hakim kalmayacak.

"İYYAKE NA'BUDU VE İYYAKE NESTAIN"

"Allah'ım, ancak ve ancak sana kulluk eder ve sadece senden yardım dileriz."

İnsan bazen, tevhidi, İslamî meselelerden sadece biri ve tevhidin yanısıra da binlerce İslamî meselenin var olduğunu düşünür; ama, biraz daha derinden baktığında, İslam'ın bütünüyle tevhid olduğunu anlar. Yani, gerek temel inançlar hakkındaki, gerek ahlak ve terbiye hususundaki hükümler ve gerekse günlük muamelelere bağlı hükümlerin tümü tevhiddir.

Mantık ilminde "tahlil" ve "terkib" diye iki ıstılah var. Mantıkda düşünme hakkında kullanılan bu iki ıstılah tabii ilimlerden alınmış kelimelerdir. Bunlardan kastedilen de şudur: Madde aleminde tecziye ve terkib (bölüp birleştirme) mevcut olduğu gibi fikir ve düşüncede de tecziye ve terkib mevcuttur. Yani, âlemdeki mevcut mürekkeblerin ilk unsurlara bölünüp ve bu unsurlar birleştiği takdirde de yeniden mürekkebin oluşması gibi düşünceler de böyledir. Filozoflar, insanın fikir ve düşüncelerinin tümünün, çelişiksizlik kuralına dayalı olduğunu, yani, tahlil ve tecziye edildiği takdirde kesinlikle bu kurala döneceğini söylüyorlar.

İslam'da da böyle bir kural mevcuttur, o da tevhid kuralıdır. Yani, İslamî temellerin tümünü tahlil ettiğimizde, onların tevhide dayalı olduğunu görürüz.

Usul-u dinden ikisi olan nübüvvet ve meadı veya imamet inancını tahlil ettiğimizde tevhidi görürüz. Aynı şekilde İslam'ın ahlakî düsturlarını veya içtimaî hükümlerini incelediğimizde onların da tevhidi ifade ettiğini görürüz.

Bu hususta bu kadarla yetiniyor ve ayrıntılı incelemeyi başka bir yere bırakıyoruz. el-Mizan tefsirinin bir çok yerinde bu konu ele alınmış ve açıklığa kavuşturulmuştur.

"NAZARÎ VE AMELÎ TEVHİD"

İslam'da tevhid inancı nazarî ve amelî diye iki boyuta sahiptir. Nazarî tevhid, fikir ve düşünce âlemine aittir. Yani, Allah'ın tek olduğuna inanmak ve O'nu böyle tanımak. Amelî tevhid ise, insanın kendi amelini tek eksene dayalı olarak yerine getirmesidir. Başka bir deyişle; nazarî tevhid, yani Allah'ın tek olduğuna inanmak ve amelî tevhid ise insanın amelde tek eksene dayalı hareket etmesidir.

Şu noktayı hatırlatmak istiyorum ki, Fatiha suresinin ilk ayetinden bu ayete kadar sadece nazarî tevhid ele alınmıştır. Amelî tevhid ise bu ayetten itibaren başlıyor. İşte burada insan, bu küçük surenin eşsiz azametini anlar ve Kur'an'ı Kerim'in mucizeliğinin apaydın bir örneğini bu küçük surede bulabilir. Gerçekten de insan hayretini gizleyemiyor; nasıl olur da okuma yazmadan, ilim ve kültürden haberdar olmayan bir bölgede yaşayan, ders okumamış biri, mefhum ve derinlik açısından en büyük ilahi filozofları düşünce âlemine daldıran ve de tatlılık ve akıcılık açısından insanın asla doyamayacağı böyle güzel sözler söyleyebilir. İşte bu Kur'an'ın mucize olduğunun delilidir.

Yani, Fatiha suresinin ilk ayetinden üçüncü ayetine kadar kullanılan kelime ve cümleler, Allah'ı tanımak hakkındaki önemli nazari konuları içermektedir.

Mesela: O, Allah'tır, Rahman'dır, Rahim'dir, Rabb-ul âlemin'dir ve O, kıyamet gününün sahibidir. Ayrıca O, mutlak hamededilen bir zattır; yani bütün hamd ve şükürler O'na mahsustur.

Gerçekten de ilahiyatın tümü bu bir kaç kelimeye sığdırılmış, ilahi konuların en önemlileri bu birkaç kelimeyle açıklanmıştır.

İslam alimleri ve filozofları, bundan şu gerçeğe varmışlardır: Kur'an'ı Kerim bu konuları ele almasıyla, bu hakikatler hakkında derinden düşünmeye davet etmiştir. Kur'an, bu konulara değinmekle, bunları sadece dil ile söylememizi değil, gerçekten bunlar hakkında düşünmemizi ve bu hakikatleri idrak etmemizi istemiştir.

Namazda Allah'ı bu sıfatlarla anan kimse, hakikatte Allah'ı bu isim ve sıfatlarla tanıdığını iddia etmiş bulunmaktadır.

O'nun "Allah" olduğunu tanımak, âlemdeki varlıkların fitrî olarak O'na yönelip O'nu kamil ve ibadete lâyık bir zat bilmeleri anlamıdır. Başka bir deyişle, hiç bir eksikliği, yokluğu ve ihtiyacı olmayan mutlak kamil olan bir varlığı tanımak ve bunu itiraf etmek demektir. Mutlak kamil olduğu için de herşey ondan kaynaklanmış, ona yönelmiş ve ona dönecektir.

Gerçekten de insanın (önce de değindiğimiz gibi) Allah'ın Rahman olduğunu bilmesi için çok zarif ve dakik bir düşünceye sahip olması gerekir. Allah'ın "rahman"iyetini bilmek, varlıkların her zerresinin Allah'ın rahmaniyeti ile dolup taşıdığını idrak etmek demektir. O'ndan kaynaklanan her şeyin hayır ve rahmet olduğunu anlamaktır. Her varlık varlık

olduğundan ve Allah'ın zatına isnat edildiğinden her şeyiyle hayır ve rahmettir. Kötülük ve bela ise eşyaların hakiki boyutlarından değil, izafî ve nisbî (itibarî) boyutlarındandır.^{79[79]}

Bir kulun Allah'ı rahim olarak tanınması, sadece Allah'ın tecelligâhı olan varlık âleminin ve her şeyin O'ndan kaynaklandığının değil, her şeyin Allah'a dönecek olmasının da büsbütün hayır ve rahmet olduğunu iddia etmek anlamına gelir. Yani, bütün varlıkların rahmetten kaynaklandığını ve yeniden rahmete döneceğini iddia etmek demektir.

Bu da rahmetin, gazap ve beladan önce olduğu anlamıdır. Başka bir deyişle, azap ve gazap da gerçek bir şekilde tanınırsa, onlarında gazap kalıbında rahmet olduğu anlaşılır.

Ayrı bir ibaretle: Allah-u Teala "Cemal" ve "Celal" diye iki çeşit sığata sahiptir. "Cemal" sıfatlarına; ilim, kudret, hayat, cömertlik ve rahmet sıfatlarını, "Celal" sıfatlarına ise kuddus, cabbar ve muntakim (intikam alıcı) gibi sıfatları örnek olarak gösterebiliriz.

Allah-u Teala kendi zatında ikiliğe sahip değil. Yani, zatının yarısı rahmet, hayır, cömertlik ve rububiyet, diğeryarısı ise kudsiyet, cabbariyet ve intikam alıcılık şeklinde değildir. Yine Allah-u Teala hayır, cömertlik ve rahmete sahip olması açısından cabbar ve muntakimdir denemez; yani, Allah böyle değildir. Allah'ın isimleri ve sıfatları arasında bir nevi öncelik ve sonralık hüküm sürmektedir.

Hikmet ve marifet ehli bu hususta çok iyi ve derin tahkikler yapmışlardır. Bunlar, insanî düşüncenin en değerli ürünleridir. Yılmak-yorulmak bilmeyen çok güçlü bir zihine, azim ve iradeye sahip olan kimseler bu hakikatlerin derinliklerine vakıf olabilmışler ancak.

Evet; Allah'ın isimleri ve sıfatları arasında bir nevi öncelik ve sonralık hüküm sürmektedir. Yani Allah'ın bazı isim ve sıfatları diğeryazılarından meydana gelmiştir. Cemal sıfatlarının tümü celal sıfatlarından önce gelir. Celal sıfatları, cemal sıfatlarından türemiştir. Cabbariyet ve intikamı her şeyden önce gelen tanrı, yahudilerin uydurduğu "Yahova" tanrısıdır; âlemin gerçek yaratıcısı olan ve Kur'an'ın tanıttığı Allah değil.

Kur'an'daki "Bismillah"ın neden Cabbar ve Muntakim sıfatıyla değil de Rahman ve Rahim sıfatıyla birlikte kullanıldığını böylece daha iyi anlayabiliriz. Çünkü Kur'an açısından evren Rahman ve Rahim olan Allah'ın mazharıdır. Hatta cabbarlık ve intikam alıcılık sıfatı bile bir açıdan Allah'ın rahmanlık ve rahimliğini ortaya koyar.

Tabii ki, Rahimlikten kaynaklanan rahmet yani, varlıkların Hakk'a doğru döndüklerinde meşmul oldukları rahmet, ilk derecede iman ehline nasib olacaktır. Yani, ancak bunlara iletilen herşey zahir ve batında rahmettir; hem de mutlak rahmettir, nisbî rahmet değil.

Rahman ile rahim arasındaki fark şudur: Rahman dünya ile ilgilidir; rahim ise ahiret ile ilgilidir. Başka bir ifadeyle rahman, hem kafir ve hem mümin bütün insanlar için geçerlidir, rahim ise sadece müminler hakkındadır. Rahman ile rahim arasında söylenen bu farktan maksad da önce açıkladığımız manayla aynıdır.

Dünyanın; rahmeti, Rahman'dan alması, ahiretin ise rahmeti, Rahim'den alması veya birinin, rahmeti, kafir ile mümin arasında ortak olan bir rahmetten alması; diğeryarısının ise rahmeti, müminlere ait olan özel rahmetten alması, karara bağlı bir farklılık değildir.

Bu gibi farazi bölmeler, varlık âlemi hakkında geçerli değildir. Varlık âlemi rahmet açısından şöyle bölünebilir: Âlemin "gelişiyi" ve "dönüşü". Âlemin "O'ndan kaynaklanması" ve "O'na dönmesi". Allah Rahman'dır, yani dünya "O'ndan kaynaklanmıştır." Neticede bu dünya O'nun rahmetinin mazharı ve tecelligâhıdır. Allah Rahim'dir, yani âlemin "dönüşü" ve "O'na doğrudur." Ve bu dönüş onun rahmetinin diğeryarı bir mazharıdır. Hatta Allah'ın cabbarlığının ve intikamının mazharı olan cehenem ve ilahi azap da Allah'ın rahimliğinden kaynaklanır. Burada bundan fazla açıklama yapamayacağız.

"O, din gününün ve kıyamet gününün sahibidir". Burada başka bir tanıma ve marifet de sözkonusudur.

Bu ayeti okurken insan, dünyanın sonunun nasıl olacağını bildiğini ifade eder. Yani hesap gününün olacağını ve böyle bir günde hiçbir sebep ve vesilenin bir gerçeklik taşımadığının ve asıl "Melik" ve "Malik" in Allah olduğunun ortaya çıkacağını bilmesi demektir.

Bunların tümü ve önceki tefsirlerimiz nazari tevhid hakkındadır. Yani, insanın taşınması gereken bilinç ve inançlar aşamasındaki tevhid hususundadır ve bu bilinci kazanmak da çok gerekli ve zaruri bir şeydir. Hiç kimse, "bu merhale zihni bir merhale ve bir zarureti yoktur" diyemez. Kesinlikle bu söylenemez. İslam'da bilinç ve marifetin kendisinin de asaleti vardır. Bu merhale olmadıkça insan amelde ilerleyemez.

Bu merhale yeterli midir acaba? Yani, insan sadece Allah'ı tanımakla ve tevhidi bilince sahip olmakla muvahhid sayılır mı?

Hayır; bu tanıma ve bilinç sadece amelî tevhidin mukaddimesidir. Yani amelî tevhid merhalesine ulaşmak için tanımak ve anlamak gerekir.

"Ancak ve ancak sana ibadet ederiz" dediğimizde amelî tevhide başlamış oluyoruz. Böylece hayatımızda tek bir eksen tanıdığımızı olduğumuzu duyurmak istiyoruz.

İBADET KELİMESİNİN KÖKÜ

Bir şeyin, sınırını aşmayacak, direnmeyecek ve baş kaldırmayacak kadar ram, yumuşak ve itaatkâr olmasına Arapçada "taabbüd" denir.

Çok önceleri yollar, bu günkü gibi yol yapmada kullanılan aletlerle değil, herhangi bir yerden çok gidip gelmekle ve yürümeyle yol şeklini alıyordu. İşte bu yüzden de yani hol olarak kullanılan bir yerde bulunan çakıl ve dikenler ilk günler gidip gelmeye engel oluyordu. Ama gidiş gelişin yoğunlaşmasıyla o yerde bulunan çakıllar, insanların gidip gelmesi karşısında dayanamıyor ve eziliyorlardı. Böylece de ezildikleri ve yumuşadıkları için insanların ve hayvanların ayağını incitmiyordu. Oysaki fazla gidip gelmekle yol şeklini almayan diğer yerlerin çakılları ayaklar altında ezilmemişti. İşte bu yüzden araplar, çakılları ezilmiş yola "taabbüt etmiş yol" derlerdi.⁸⁰¹⁸⁰¹

Hiçbir şekilde günah işlemeyen, ram ve teslim olan ve itaat eden bir insana "abd" ve "muabbid" denir. Böyle olmak, ram ve itaatkâr olmak, bir zerre bile masiyet etmemek demektir. İnsan ancak ve ancak Allah'ına karşı böyle olmalıdır. Allah'ın abdi (kulu) olmak, Allah'ın zatı ve emirleri karşısında böyle bir teslimiyete sahip olmak demektir. Abd (kul) olmak ve ibadette tevhid, Allah'tan başka hiçbir varlığın karşısında ve Allah'ın emirlerinden başka emirler karşısında bu duruma düşmemek hatta Allah'a karşı çıkan emir sahiplerine baş kaldırmak anlamına gelir.

İnsan, birbirinin zıddı olan bu iki duruma daima sahip olmalıdır: Allah'ın karşısında tamamen teslim olmalı, Allah'tan başkasına karşı ise tamamen isyan etmeli. "Allah'ım ancak ve ancak sana kulluk ederiz" cümlesinin manası da işte budur.

Şuna da dikkat etmek gerekir ki; Allah'ın baba, anne ve bütün şartlara sahip imam ve öndere vb. itaat etmeği emrettiği kimselere itaat, hakikatta Allah'a itaat etmektir. Çünkü Allah emrettiği için onlara itaat ediyoruz ve kökü bu temele dayanan her itaat gerçekte, Allah'a ibadet etmek demektir. Allah'ın emirleri karşısında başkalarına yapılan bir itaat ise şirkittir.

⁸⁰¹⁸⁰¹

ŞİRK VE TEVHİD

Kur'an-ı Mecid'de "Şirk"e muhtelif örnekler verilmiştir. Bunların bazılarına değinerek amelî tevhidin manasını Kur'an'da yeraldığı şekilde, aydınlatmaya çalışacağız:

1- "Gördün mü dileğini mâbut yapanı?"^{81[81]}

Bu ayet, şehvetperest olan insanı müşrik olarak tanımlıyor. Mesnevi şöyle diyor:

Nefsinizin putu putların anasıdır

Çünkü o put yılan, buysa ejderhadır

Demirdir, taştır nefis, kötülükler putudur

Kötülüklerse su ile huzur bulur

Taş ve demir su üstünde durur mu?

Varken bu ikisi, insan güvencede olur mu?

"Allah'ım sadece sana kulluk ederiz" demekle, Allah'tan başkasının mabudluğunu reddederek, sadece Allah'ın emirlerine teslim olduğumuzu ve kendi meyil, istek, heves ve şehvetlerimizi ayaklarımız altına aldığımızı iddia etmiş oluyoruz.

2- Kur'an-ı Kerim'de, yahudiler ve hristiyanlar kınanarak şöyle deniliyor:

"Allah'ı bırakıp bilginleriyle rahiplerini ve Meryemoğlu Mesih'i rab edinmişlerdir."^{82[82]}

Yahudiler ve hristiyanların kendi alim ve rahiblerine, putperestlerin putlara ibadet ettikleri gibi ibadet etmediklerini hepimiz biliyoruz. Yani, mesela, onlara secde etmiyorlardı; sadece Allah tarafından izin gelmeden onlara teslim olmuş ve onlara itaat ediyorlardı; hakikatta onların meyillerine ve nefsanî isteklerine itaat ediyorlardı. Onların meyil ve nefsanî isteklerine uyarak dedikleri herşeyi kabul ediyorlardı. Böylece Allah, itaat etmenin Allah'a özgü haklardan olduğunu ve sadece Allah'ın emrettiği kimselere itaat edilebileceğini bildirerek, Allah emretmediği halde neden alim ve rahiplere itaat ediyorsunuz diye buyuruyor.

"Allah'ım sadece sana ibadet ederiz" demekle şunu ifade etmek istiyoruz ki, Allah'ım, din adamı, papaz veya herhangi bir adla hiç bir gruba ibadet etmeyeceğiz, körükörüne itaat etmeyeceğiz. Senin "itaat edin" dediğin kimselere itaat edeceğiz, emretmediğin kimselere değil.

Eğer Resulullah'a (s.a.a) itaat ediyorsak, bu, senin emrettiğin ve onun emirlerini farz kıldığın içindir.

Eğer Masum İmamlar'a ulul emr (emir sahipleri) diye itaat ediyorsak, bu, senin emrin içindir. Eğer bütün şartlara sahip olan alim, takvalı, adil ve bilinçli müctehidlerin emirlerine itaat ediyorsak, bu da emirlerine uymamızı senin farz kıldığın Peygamber ve İmamlar'ın bizlere verdiği emirlerden dolaydır.

3- "De ki: Ey kitab ehli, gelin aramızda eşit olan tek söze: Ancak Allah'a kulluk edelim, ona hiçbir şeyi eş ve ortak etmeyelim, Allah'ı bırakıp birbirimizi tanrı edinmeyelim."^{83[83]}

Resulullah (s.a.a) bu ayeti hicretin beşinci veya altıncı yılında bir genelge olarak dünya devletlerinin yöneticilerine gönderdi.

Bu da Kur'an'daki amelî tevhidin bir başka örneğidir. Kur'an diyor ki, hiç bir insan başka bir insanı rab edinmesin ve hiç bir insan da başkasını kendine kul etmeye kalkışmasın. O halde, "Sadece sana kulluk ederiz" in anlamı şudur: Allah'ım sadece seni rab edinip emirlerine

itaat ederiz. Hiçbir toplumsal veya ferdi mabudumuz yoktur. Hiçbir insana ve hiçbir insanın emrine, senin ve senin emirlerine rağmen itaat etmeyiz.

4- "Ey Musa Firavun'a de ki acaba, İsrail oğulları'nı kendine kul edindiğimizi bir nimet olarak başıma kalkıyorsun."^{[84][84]}

Musa b. İmran Firavun'la karşılaşmış onu Allah'ın yoluna davet ettiğinde, Firavun sinirli bir şekilde şöyle dedi: Evimizde kalan, ellerimizde büyüyen ve o kıbtiyi öldürmekle çirkin bir iş yapan, büyük bir suç işleyen sen değil miydin? Musa şöyle cevap verdi: İsrailoğulları'nı kendine kul etmenimi başıma kalkıyor ve İsrailoğulları'nı kendine kul etmenin karşısında susmamı mı bekliyorsun?

Gördüğümüz gibi Hz. Musa (a.s), Firavun'un tavırını, yani tahakküm ve zulümü "kul etmek" diye tanımlıyor. Oysa İsrailoğulları kesinlikle Firavun'a secde etmiyorlardı. Firavun onları aşağılamış, itaat etmeye mecbur etmişti. Onları çalışmaya zorluyarak onlardan yararlanıyordu. Onların özgürlüklerini ellerinden almıştı. Onlar amelen Firavun'a karşı ram ve itaatkâr olmuşlardı. Bu açıklamaya göre "Ancak ve ancak sana ibadet ederiz" ayeti şu anlama gelir: Allah'ım başkalarına kul olmayacağız, aşağılanmayacağız, kimseye zorla da olsa itaat etmeyeceğiz, başkalarının bize tahakküm etmesine fırsat vermeyeceğiz, kimsenin ihtiyar hakkımızı almasına ve özgürlüğümüzü kısıtlamasına veya görmezlikten gelmesine izin vermeyecek ve teslim olmayacağız.

Kur'an'da zikredilen bu örnekler, amelî tevhidin manasını aydınlatmaktadır. İslam alimleri amelî tevhidî, ibadette tevhid diye tanımlamaktadırlar. Bundan ise pratikte gerçekleşen tevhid kastedilmektedir. Böylece insanın varlığının hakikatı da tek ve tek mihverli olur.

Bir Müslümanın sadece fikir ve düşünce aleminde muvahhid olması, Allah'ın zatî, sıfatî ve e'fâlî tevhidini bilmesi ve bunlara inanması yeterli değildir. Böyle birine "Allah'ı tanımak hakkında sohbet et" diye önerildiğinde, altı ay boyunca bu hususta konuşma yapabilir belkide; fakat böyle biri tevhidin ancak yarısına sahiptir. Diğer yarısı da hayatını tek bir mihver üzerine kurmakla gerçekleşir. Bir insan ancak, Allah'ı ve sıfatlarını tanıyıp itaat ve teslim hususunda da Allah'a yöneldiğine ona kul olduğu zaman muvahhid olabilir.

Önceden de değindiğimiz gibi, ancak yukarıda açıklanan bu kavramlara dikkat ettiğimizde, Fatiha suresinin ne kadar azametli olduğunu anlayabiliriz. Ömrü boyunca asla ders okumamış birinin, getirmiş olduğu kitabın ilk suresinde bütün mektebini küçük bir bölüme sığdırması, nazari tevhidî kısa bir cümlede hem de böyle bir yücelik ve azametle beyan etmesi ve amelî tevhidî ise "Ancak ve ancak sana kulluk ederiz" gibi kısa bir cümleyle açıklaması gerçekten de her akıl sahibini hayrete düşürmektedir.

İBADETTE SINIR

Arap edebiyatı açısından "ancak sana ibadet ederiz" cümlesindeki "sana" zamiri, "ibadet ederiz" fiilinin tümlecidir. Arap edebiyatı kurallarına göre "sana" zamirinin "ibadet ederiz" fiilinden sonra söylenmesi gerekirdi. Zamirin fiilden sonra zikredildiğini farz etmiş olursak cümlelerin manası şöyle olur "Allah'ım; sana kulluk ederiz".

Ancak, Arap edebiyatçıları şöyle diyorlar: Sonra söylenmesi gereken bir şeyin öne geçirilmesi "sınırlamayı" ifade eder. Bu kural sadece Arapça'ya mahsus değil, Farsça'da da böyledir. Zamir fiilden öne geçirildiği için ayetin manası şöyle olur: Allah'ım; ancak sana kulluk ederiz, senden başka kimseye itaat etmeyiz. Ve "itaat edin" demediğın kimselere boyun eğmeyiz, itaat etmeyiz. O halde, "Allah'ım; ancak ve ancak sana kulluk ederiz" cümlesi iki cümle yerine kullanılmıştır: "İsbat cümlesi:" Allah'ın karşısında teslimiz, "Nefy cümlesi:" Allah'tan başkasının karşısında asla teslim olmayız.

Tevhid şiarından anlaşılan iman ve küfür böylece bu cümleye sığdırılmış bulunmaktadır. "Lailahe-illallah" diyen bir Müslüman aynı anda iki şeyi ifade eder: Allah'a iman, Allah'tan başka bir ilahı inkar.

Ayet-el Kürsi'de şöyle okuyoruz:

"Dinde zor yok. Gerçekten de doğru yolla azgınlık apaçık meydana çıkmıştır. Kim tağutu inkar edip Allah'a inanırsa şüphe yok, öyle sağlam bir kulpa yapışmıştır ki hiç kopmaz o. Ve Allah her şeyi duyar, bilir." ^{85[85]}

İslam açısından iman, küfür olmaksızın gerçekleşemez. İmanın kamil olması için bir insan daima Allah'a teslim olmanın yanında her çeşit tuğyanı ve tağuta boyun eğmeyi de inkar etmelidir.

ÇOĞUL ZAMİRİ:

Amelî tevhid ve insanın amelde muvahhid olması merhalesinde çok önemli bir nokta vardır o da "ibadet ederiz" fiilin de tekil yerine çoğul zamirinin kullanılmasıdır. Yani, "Allah'ım, sadece sana kulluk ederim" yerine "Allah'ım, sadece sana kulluk ederiz" cümlesi kullanılmıştır. Bunun hikmetini şöyle açıklayabiliriz: İnsanın, Allah'tan gaflet ederek değil de Allah'ı tanıyarak ve O'na teveccüh ederek insan olabileceği ve sadece düşünceyle değil, amel ederek, faaliyet göstererek insan olabileceği gibi, aynı şekilde içtimaî amel ederek, tevhidî bir toplumla beraber hareket ederek olgunlaşır ve insan olur; tevhid kafilesinden ayrı hareket etmekle hiçbir yere varamaz. İnsan; fikrî, ilahî, amelî ve içtimaî bir varlıktır. Düşünmeyen, Allah'ı ve dini tanımayan bir insan, hakiki bir insan değildir. Allah'tan kopan, O'ndan gafil olan bir insan, gerçek bir insan olamaz. İlahî düşünceye sahip olup da amel etmeyen bir insan da hakiki bir insan değil, eksik bir insandır. Yine, ilahi düşünceye sahip olup amel eden, ama tevhidi toplumdan kopan insan da eksik bir insandır. O halde; hakikatte, "Ancak ve ancak sana kulluk ederiz" cümlesinin manası şudur: "Allah'ım, biz tevhidî bir toplumda beraberce, toplu olarak sana doğru hareket ediyor ve hep beraber senin emirlerine itaat ediyoruz."

"Sadece senden yardım dileriz"; Senden başkasına el açmaz, yardım istemeyiz.

Bu cümle yardım dileme hususunda tevhidi ifade eder. Yardım dilemede tevhid, sadece Allah'tan yardım dilemek, sadece Allah'a el açmak ve sadece O'na itimat etmek demektir. Burada bir soru söz konusudur. Ve bu soru iki şekilde yöneltilebilir. Birinci şekilde yardım dileme hususu nazara alınıp "Neden hiç kimseden yardım istememek gerekir?" sorulabilir.

Eğitim, öğretim ve ahlak bilginleri diyorlar ki, insan kendine itimat etmelidir. İnsanın başkasına itimat etmesi, başkasından yardım istemesi, onun başkasına dayalı ve güçsüz bir varlık olduğunu gösterir. İnsanın kendisine itimat etmesi ise insanın güç ve kudretini uyandırır ve canlandırır.

Bu kural gereğince insan kendisine itimat etmelidir; ne Allah'a ve ne de başka birine itimat etmemelidir. Bu nedenle bazı pozitivist bilginler, Allah'a itimat etmek ve insanın kendisine güvenmesini nefyetmek olan "tevekkül" konusunu anlamakta zorluk çekip tevekkülü reddetmeğe kalkışmışlardır. Bu sorunun cevabını vermeden önce ikinci soruyu da nakledelim ve bunun ahlak dışı bir şey olduğunu söylüyorlar.

İkinci şekilde ise soru şöyle yöneltilebilir: Neden Allah'tan başkasından yardım dilememek gerekir? "Allah'tan başkasına ibadet etmemek gerekir" sözü mantıklı bir sözdür; ancak "Allah'tan başkasından yardım istememek gerekir" sözünün mantıkî yönü nedir? Allah, bu alemleri sebep ve sonuç alemleri olarak yaratmıştır. Biz insanları da, başka insanlara

veya başka eşyalara muhtaç kılmıştır. Biz de yaşantımızdaki ihtiyaçlarımızı gidermek için diğer insanlardan veya eşyalardan yardım istemek zorundayız.

Bu soruların cevabında şöyle diyebiliriz: Bu ayetin anlatmak istediği şey bu değil. Yani, başkasından yardım istemek veya başkasına itimat etmek kötü bir şey değildir. Çünkü, Allah insanları birbirlerine muhtaç olarak yaratmıştır. Yani, insan toplumu öyle bir yapıya sahiptir ki, bu toplumun her bir ferdi başkasına muhtaçtır. İslamî tavsiyelerde daima yardımlaşma ve dayanışmaya dair verilen emirler de bu hakikati aydınlatmaktadır.

Kur'an'ı Kerim şöyle buyuruyor:

"İyilik ve takva üzerine birleşin, yardımlaşın"^{86[86]}

Ayette geçen yardımlaşma anlamında olan "Teavenu" kelimesi "Avn" kökünden türemiştir. Eğer Allah'tan başkasından yardım istemek hiç bir surette câiz olmasaydı, Allah yardımlaşmaya emretmezdi. Hatta bu ayet, insanların birbirlerine muhtaç olduklarını ve bu yüzden de birbirleriyle yardımlaşmada bulunmaları gerektiğini bildirmektedir.

Biri, Hz. Ali'nin (a.s) yanında "Allah'ım beni kendi kullarına muhtaç etme" diye dua etti.

Hz. Emir-ul Müminin (a.s): "Bir daha böyle söyleme" buyurdu. Adam, "peki ne diyeyim" diyince Hz. Ali (a.s), "De ki, Allah'ım beni kötü kullarına muhtaç etme" buyurdu. Çünkü, önceki söz mümkün olmayan bir şeydir. Çünkü insan muhtaç olarak yaratılmıştır ve hayatını sürdürebilmesi için de başkalarından yardım alması gerekir. O halde, "Ancak Senden yardım dileriz" ayeti, insanın başkasından yardım dilememesi gerektiğini söylemek istemiyor. O halde, ayetin beyan etmek istediği şey nedir?

Ayet şunu demek istiyor: İnsanın asıl ve hakiki dayanağı Allah olmalı ve dünyada yardım dilediği herşeye vesile gözüyle bakmalıdır. İnsan, vücudundaki bilek gücünün, beyin gücünün ve diğer tüm güçlerin, Allah'ın yarattığı ve insanın ihtiyarında bıraktığını vesileler olduğunu bilmelidir. İşte bu yüzden de insan dünyada nice vesilelere itimat etmiş ve daha sonra beklediği yardımı onlarda bulamamıştır. Hatta bazen insan kendi güçlerine itimat eder, güvenir ama umduğunu onlarda da bulamaz. İnsanın, umduğunu bulabilmesi ve türlü endişeden kurtulabilmesi için itimat edeceği ve yaşamını ona göre ayarlayacağı tek dayanak Allah'tır.

Tarihte şöyle geçer: Resulullah (s.a.a) savaşların birinde ordudan ayrılarak ordugahın yakınlarındaki bir tepeye çıkıp uyudu. Tesadüfen çok şecaatli bir düşman askeri dolaşırken Resulullah'ı (s.a.a) görüp tanıdı, onu yalnız görüp öldürme fırsatını bulduğunu düşünerek çok sevindi.

Peygamber uykudayken onun başının ucuna dikilip bağırdı: "Muhammed, sen misin?" Peygamber ona bakarak "Evet, benim" buyurdu. Adam, "Şimdi seni kim benim elimden kurtarabilir?" dedi. Peygamber hiç tereddüt etmeden hemen "Allah kurtarır" dedi.

Bunu beklemeyen düşman askeri "Şimdi sana gösteririm" diyerek çok etkili bir darbe vurabilmek için bir adım arkaya atmak isterken aniden ayağı bir taşla takılıp sert bir şekilde yere düştü. Resulullah (s.a.a) hızla yerinden kalkıp onun başının üstünde durdu ve "Şimdi seni kim elimden kurtaracak" dedi. O da kurnazlık ederek, "Senin keremin" dedi. Böylece Resulullah (s.a.a) onu affetti.

Ayet, insan dünyada hiç bir vesileden yardım almasın, yardım istemesin demek istemiyor; ayetin anlatmak istediği şudur: İnsan başkasından yardım istese dahi sebepleri vareden Allah'ı unutmamalı, vesile ve sebeplerin O'nun elinde olduğuna inanmalıdır. Ayet bunu anlatmak istiyor:

"İHDİNAS SIRATAL MUSTAKİM ..."

(ALLAH'IM BİZİ DOĞRU YOLA, HİDAYET ET)

"Sırat-ı mustakim'in" tamamen aydınlanması için birkaç konuya değinmek zorundayız:

1- Bütün varlıklar, varlık aleminin kesin kuralı gereğince gayri ihtiyarî ve tekvinî olarak Allah'a doğru hareket halindedirler.

"Bilin ki bütün işler Allah'a doğru hareket halindedirler."

"Şüphesiz ki Rabbinle son bulur herşey."

İnsan da bu varlıklardan ve mahlukattan biri olarak bu hükmün dahilindedir.

"Ey insan, gerçekten sen, hiç durmaksızın rabbine doğru bir çaba harcayıp durmaktasın sonunda O'na vararaksın"^{87[87]}

2- Yollar arasında sadece bir yol doğru yoldur ve sadece bir yol saadet yoludur. Yani, insanın seçmesi gereken yol bu yoldur.

3- İnsanın seçtiği şey bir yol olduğu için belirlediği bir hedefe doğru giden bir hareketi seçmiş olur. Yani, kendi kemaline doğru hareket etmek ister. O halde, insan tekamüle varabilen bir varlıktır. "Bizi doğru yola hidayet et" ayetinin manası da şudur: Allah'ım, bizi doğru tekamül yoluna hidayet et.

4- Tekamül yolu; icad edilecek bir yol değil, keşfedilecek bir yoldur. Bu da egzistansiyalizm görüşüyle çelişmektedir. Egzistansiyalizm şu görüşü savunmaktadır: Hiç bir yol ve hiçbir hedef mevcut değildir; insan kendisi için hedef ve değer yaratır. Yol yaratır. Hedefi yaratan, yolu yaratan ve kemali yaratan insandır. Yani, kendi kemalinin kemalliğini ve kendi değerlerinin değerliliğini yaratan insanın kendisidir. Buna karşı Kur'an şu görüşe sahiptir: Hedef, yol, hedefin kemallığı ve değerlerin değerliliği varlık ve yaratılış aleminde mevcuttur. İnsan onları keşfetmeli, hedefi aramalı ve o yolu yürümelidir.

5- Doğru yol, başından beri yönü belirlenmiş olan bir yoldur. Fakat, eğri bir yol, kıvrım ve kesik kesik bir yol olup (sonunda insanı hedefe götüreceğini düşünsek bile) belirli bir yöne sahip değildir, çok yönlüdür ve çoğu kez veya daima yön değiştirmek gerekir. O halde, insanın takip ettiği kemale doğru giden yol, zıtlar arasından geçen, bir zıttan geçip diğer bir zıttla karşılaşan bir yol değil. Diyalektikler ise bunun aksini savunmaktalar.

6- Tekamül yolunun, icad edilecek bir yol olduğunu değil, keşfedilecek bir yol olduğunu söylemiştik. Bu yayaların gidip gelmesi sonucu oluşan ve insanın bu yolu yürütmesi gereken mekani yollar gibi bir yol anlamına gelmez. Bunun manası şudur: İnsanın vücudunda gerçek kemala doğru uzanan bir yol vardır ve bu yol insanı Allah'a yaklaştırır. Yani, bir hurma çekirdeğinin bir hurma ağacı olmaya istidadı olduğu gibi insanda da gerçek kemala ulaşmak için fitri bir istidat vardır.

7- İnsanda böyle bir fitri istidatın olmasına rağmen tekamüle ulaşması için bir de kılavuz ve hidayetçiye ihtiyacı vardır. Çünkü insanın, kendi kemallerine ulaşmaları için tabii istidatları olan diğer varlıklarla temel bir farkı vardır. Diğer varlıkların tümünün yolları tabiatta belirlenmiştir ve her biri belirli bir yoldan dışarı çıkamazlar; ama bu insan için geçerli değildir. Bugünkü felsefi tabirle: "Her varlık tabiata sahiptir, ancak insan tabiattan yoksundur." Egzistansiyalistler bu hususta insanın mahiyetsiz ve tabiatsız bir varlık olduğunu savunmaktalar. Biz bu konuyu kendi yerinde bütün ayrıntılarıyla ele almış ve meselenin onların dediği şekilde olmadığını isbat etmişiz.

İnsan, zıt tabiatlara sahip olup kendi yolunu ulvi ve süflî (yüce ve alçak) tabiatlar arasından seçmesi gereken bir varlıktır. Diğer canlılar ise seçenek hakkına sahip değillerdir. At, koyun,

kedi, köpek vb. hayvanların her biri bir takım içgüdülere sahip olarak yaratılmışlardır ve onların yolunu bu içgüdüler belirler. İşte bu yüzden de tarih boyunca onların her birinin kendilerine mahsus özelliklere sahip olduğunu ve hepsinin belirli bir şekilde hareket ettiğini; balarılarının veya karıncaların hepsinin yuva yapmada ve yiyecek bulmada birbirleriyle aynı olduklarını ve işlerinde hiç bir değişikliğin olmadığını görüyoruz.

Ancak, insan için böyle bir şey söz konusu değildir. İnsanın karşısında birbirinden farklı yüzlerce yol mevcuttur ve insan istediği herhangi bir yolu seçebilir. Allah-u Teala "Leyl" suresinde şöyle buyurmaktadır: "Siz insanoğullarının işleri ve çalışmaları farklı ve muhtelifir." Tabii ki bu da insanın zaafını değil, kemalini gösterir.

Şimdi bakalım acaba bu söz, insanın belli bir yönelişi olmayan bir varlık olmasını mı gerektirir?

Materyalistler özellikle de egzistansiyalistler böyle düşünmektedirler, ancak Kur'an bu görüşü reddedip şöyle diyor: İnsanda Allah'a doğru uzanan bir yol vardır, o da insanın kemali için belirlenen yoldur. İnsanın karşısında mesela bin yol varsa, bunlardan sadece biri doğru yoldur. Bu yol, insanı Allah'a götüren ve Allah ile sonuçlanan bir yoldur. İnsan, bu yollardan istediğini seçebilir. Seçtiği yol sırat-ı mustakim ise, bu doğrudur; aksi halde diğer yolların tümü yanlıştır.

Bir gün Resulullah (s.a.a) bir yerde oturmuş ve bir grup da etrafına toplanmıştı. Peygamber biri düz ve doğru, diğerleri ise eğri olan birçok çizgi yere çizdi. Daha sonra düz yolu göstererek, bu yol benim yolumdur, diğer yolların hiçbiri benim yolum değildir buyurdu. Bu meşhur hadis de bizim anlattığımız şeyi aydınlığa kavuşturmaktadır.

Kur'an'ı Kerim'de "karanlık" kelimesinin çoğul ve "nur" kelimesinin ise tekil olarak kullanılmasının da sebebi budur.

"Allah, iman edenlerin velisidir, onları karanlıklardan nura götürür."^{88[88]} Yanlış yollar çoktur, doğru ve hak yol ise sadece bir tanedir.

Bundan dolayı enbiyanın hidayet ve kılavuzluklarına muhtacız. Çünkü, insanı nihai kemale götüren doğru yol, peygamberlerin kılavuzluğu olmadan teşhis edilemez. Bu yolu bulmak için ilahi elçilerin hidayet ve kılavuzlukları şarttır.

Bu hususta el-Mizan tefsirinde çok önemli bir nokta zikredilmiştir: "Sebil" kelimesi Kur'an'da yol manasına kullanılmıştır, ama bu kelimeyle "sırat" kelimesi anlam bakımından farklıdır. Çünkü, "Sebil" kelimesi bazen çoğul olarak kullanılır, ama "Sırat" kelimesi daima tekil olarak kullanılmıştır. "Sebil", ana yol ile birleşen fer'i yollara denir. "Sırat" ise ana yol anlamındadır.

Bir yere gitmek için birden fazla ana yol olmayabilir, ama etraftan uzanarak ana yol ile birleşen birden fazla tali yol olabilir.

Biz insanlar aynen kemal yolunda hareket eden bir kervana benzemekteyiz; nihai kemala kavuşmak için ana yoldan geçmeliyiz. Herbirimiz bir ferî yolda hareket edip kendimizi ana yola iletebiliriz. Eğer herkes, bulunduğu makam ve mevkinde insanî, ahlakî ve şerî vazifesine amel ederse, başlangıçta yollar birbirleriyle farklı görünse bile hakikatte insanı asıl yola götüreceği yolu seçmiş olur. Yani, biri doktor, biri işçi, başka biri tüccar vb. olabilir, ancak bunların her biri birer yoldur ve insan bu yolları katederek sırat-ı mustakime yaklaşabilir.

"SIRATALLEZİNE ..."

(NİMET VERDİKLERİNİN YOLUNA, GAZABA UĞRAYANLARIN VE SAPIKLARINKİNE DEĞİL)

İnsanlar, ubudiyet makamında ve yol seçimi hususunda üç kısımdır:

1- Bazı insanlar ubudiyet yolunda hareket eder, Allah'ın özel rahmetine kavuşurlar, sürekli olarak nimetlenir ve gayb aleminden bir elin uzanıp ellerinden tuttuklarını hissederler. (Bunu "Rahim" kelimesinin tefsirinde ele almıştık.) Bu insanlar Allah'a yakın kullardır. Bunlar ilk derecede enbiya, evliya ve daha sonra da tekamüle varmış olan insanlardır. İnsan, daima onları örnek ediniş onları izlemelidir. İnsan işte bu yolu Allah'tan talep eder.

2- Bazı insanlar da var ki birinci kısmın tam tersine Allah'a değil de başkasına ibadet eder ve Allah'a karşı da günah işlerler. Bunların amellerinin netice ve tesiri birbiri ardınca vücutlarında aşikâr olur ve aynen gayıptan uzanan bir el gibi daima bunları doğru yoldan uzaklaştırır. Bunlar, birinci grup gibi Allah'a doğru yükselip peş-peşe Allah'ın nimetlerine kavuşacaklarına Allah'ın gazabına uğrar ve tamamen kemal yolundan uzaklaşır, rezalet ve kötülüğün korkunç uçurumuna yuvarlanırlar. Böyle insanlar, insanlık yolunu yürümeleri gerekirken hayvanî yollarda yürürler. Bunlar, insanlıklarını kaybeden, ilerleyeceklerine gittikçe gerileyen insanlardır. Kur'an'ı Kerim bunların hakkında "Gazaba uğrayanlar" tabirini kullanmıştır.

3- Bazı insanlar da vardır ki ne birinci grup gibi ubudiyet yolunu seçerler, ne de ikinci grup gibi günah yolunu. Bunlar belirli bir yolu seçmiş değillerdir, hayret içinde bocalayan ve ne yapacaklarını bilmeyen insanlardır. Her an bir yolu seçip o doğrultuda hareket ederler ama bir yere varamazlar. Kur'an'ı Kerim bunlara ise "Sapıklar" diye hitap etmiştir.

"Allah'ım; bizi doğru yola hidayet et, evliyanın, doğru kişilerin ve dergahında hürmeti bulunan kimselerin yoluna. Sürekli olarak senin nimetlerinden nasiplerini alan kimselerin yoluna; insanlıklarını ve kendilerini unutup senin gazabına uğrayanların, ne yapacaklarını bilmeyen ve her an bir şekke giren insanların da yoluna değil."

BAKARA SURESİ

"Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla"

"Elif lâm mim. O, bir kitaptır ki onda şüphe yok. Takva sahiplerine yol göstericidir. Onlar, gayba inanırlar, namaz kılarlar, kendilerine rızık olarak verdiğimizden infak ederler (yoksullara harcarlar). Onlar, sana indirilene de inanırlar, senden önce indirilenlere de; ahirete de iyice inanmışlardır. Onlardır Rablerinden doğru yolu bulanlar; kurtuluşa erenler de ancak bunlardır. Kafir olanlara gelince, ister korkut onları, ister korkutma, birdir; inanmazlar. Allah kalplerini, kulaklarını mühürlemiştir, gözlerinde de perde var, pek büyük azap onlara vardır."^{89[89]}

BU SUREYE "BAKARA" ADI VERİLMESİNİN NEDENİ

Kur'an'ın en uzun suresi olup iki buçuk cüz'ünü teşkil eden bu surede, Hz. Musa (a.s) döneminde gerçekleşen bakara (inek) kıssası geçtiği için bu sureye "Bakara" adı verilmiştir.

MUKATTAA HARFLER

Bu sure Medine'de nazil olan surelerden biridir. Bu sure de Kur'an'ın diğer on üç suresi gibi mukattaa harfleriyle başlamıştır. Mukattaa harfler alfabenin diğer harfleriyle birleşmeyip kendi isimleriyle okunan harekesiz harflere denir.

Bu gibi surelerin bazıları tek harfle başlar, Kalem ve Kâf sureleri gibi. Bazıları iki harfle başlar; Yasin, Tâhâ ve Tâ Sin gibi. Bazıları üç harfle başlar, Tâ Sin Mim ve Elif Lam Mim gibi. Bazıları dört harfle başlar, Elif Lam Mim Ra gibi ve bazıları da beş harfle başlar, Ha Mim Ayn Sin Kaf veya Kaf Ha Ya Ayn Sad gibi.

Bu, Kur'an'ın özelliklerindedir. Yani, Kur'an'dan başka ne semavi ve ne de gayri semavi hiç bir kitabın fasılları mukattaa harfleriyle başlamamıştır.

Bu harflerin anlamı nedir?

Bu soru asr-ı saadette de konu edilmiş ve cevap olarak da bir çok görüşler ortaya konmuştur; ama kesin bir cevap henüz bulunamamıştır.

Bu görüşlerden bazılarına değinmek istiyoruz:

Bazıları, bu harflerin, konuşan ile dinleyen, yani Allah ile Peygamber arasında bir takım şifreler olup halkın düşünce düzeyinin üstünde bir şey olduğuna inanmaktadırlar. Halkın, bunları anlayabilecek bir kapasiteye sahip olmamasından dolayı açıkça değil, şifre şeklinde beyan edilmiştir. Böyle şifreli konuşma, halkın arasında da mevcuttur. İnsan, sadece kendi muhatabına anlatmak istediği bir şeyi başkaları anlamasını diye şifreli olarak anlatır.

Bazıları da, bu harflerin Kur'an'ın veya kullanıldıkları surelerin isimleri olduğunu savunmaktadırlar. Yani, "Bakara" suresinin adı, bu surenin başında kullanılan "Elif Lam Mim"dir ve Tâ ha suresinin ismi de, bu surenin başında kullanılan "Ta Ha"dır.

Başka bir görüş de, bu harflerin yemin ve ant olduğunu savunur. Kur'an, yaratılışın örneklerinden olan güneş, ay, yıldızlar, gündüz, gece ve insanın nefesine yemin ettiği gibi

alfabe harflerine de yemin etmiştir. O halde, "Elif Lam Mim"ın manası şudur: "Andolsun Elif Lam Mim'e".

İnsan bir şeye yemin ettiğinde, hakikatte, kendi ve muhatabının nazarında değerli ve saygılı olduğunu ve küçük düşürülmesini istemediğini bildiği bir kimse veya şeyin ismini, sözünün doğruluğunu vurgulamak için dile getirir. İşte bu yüzden de edebiyat bilginleri derler ki, yemin etmek, hak sözün doğruluğunu tekit ve teyit etmek demektir. Ama, bazen de insan bu amaçla değil, yemin ettiği şeyin değerli olduğunu muhataba anlatmak için yemin eder. Mesela biri, başka birine saygı duyduğunu halka anlatmak için o şahısa yemin eder. Bu gibi yerlerde asıl kastedilen şey kendisine yemin edilen şeyin değerini anlatmaktır.

Kur'an'daki yeminler ikinci türdendir. Kur'an aya, güneşe, zeytine, incire, gündüz ve geceye yemin ediyorsa bunların ne kadar önemli olduklarını insanlara anlatmak içindir.

Kültür ve uygarlığın gelişmesinde çok önemli bir konuma sahip olan faktörlerden biri de alfabe harfleridir. Seslerden meydana gelen bu harfler, insanın sosyal yaşamında çok önemli bir role sahiptir. Hayvanlar da sese sahiptir; ama, bu sesleri harflere dönüştüremezler. Eğer insan da hayvanlar gibi bu sesleri harfe dönüştüremeseydi, dilsiz insanlar gibi konuşamaz, maksadını başkalarına anlatamazdı ve neticede ilim, uygarlık ve sanat ortaya çıkmazdı. Hatta çok büyük bir nimet olan yazı (Kur'an yazıya da yemin etmiştir) konuşma aşamasından sonra ortaya çıkmıştır. Örneğin, A, B, C, D, harflerini ayrı ayrı telaffuz edebildiğimiz için ayrı ayrı da yazabiliyoruz. Eğer bu harfler olmasaydı, kendi maksadımızı iletmek için onların resimlerini çizmemiz gerekecekti. Mesela, evi ifade etmek için, bir ev resmi ve otomobili anlatmak için bir otomobil resmi çizmemiz gerekecekti.

Ama, her şeyin resmi ve şekli yoktur; onları anlatmak istediğimizde ne yapacaktık?

Mukattaa harfleri hususundaki başka bir görüş de bu harflerin Kur'an'ın mucize oluşuna işaret olduğudur. Şöyle ki: Arap alfabesi yirmi sekiz harften oluşmaktadır. Bazı dillerde harfler daha fazladır ve hatta duyduğumuz kadarıyla bazı diller de üç yüz harfe sahiptir. Her halükarda, alfabeler söz binasının ilk malzemeleri konumundadır ve herkes de buna sahiptir; ama, herkes çok güzel ve içerikli konuşabilir mi? Tabii ki hayır. Bu aynen dokuyucu ve örgücülerin elinde bulunan ipe benzer, acaba herkes bunlarla, sanat açısından mükemmel bir örgü ortaya koyabilirler mi? Elbette, hayır.

Konuşma sanatı, bu harfleri birbirleriyle birleştirmekten meydana gelir. Kitap, makale, kaside ve gazellerin tümü bu harflerin birbirleriyle özel bir şekilde birleşiminden ortaya çıkar. Ama, elde edilen eser, değer açısından birbirinden çok farklı olabilir.

Bakara Suresinde, Kur'an'ın tahaddi ettiğini göreceğiz. Yani Kur'an, halkı mukabele ve mübarezeye davet edip diyor ki, söz ve konuşma sanatında çok usta olanları bir araya toplayın ve onlardan Kur'an'ın benzerini getirmelerini isteyin; getirebilirler mi?

Kur'an, bu Sure'nin başında alfabe harflerinden bir kaç harfi, örnek olarak zikrederek, ayetlerinin ilk maddelerini bu harfler olduğunu açıklamak istiyor. Yani ey insanlar, Kur'an başka bir şeyden oluşmamıştır; dolayısıyla, eğer biz de bu maddelere sahip olsaydık biz de Kur'an gibisini getirebilirdik diyemezsiniz. Hayır, Kur'an bu harflerden oluşmuştur, ancak çok güzel bir şekilde birleştirilip düzenlenerek oluşmuştur. Eğer bu kitabın mucize olduğuna inanmıyorsanız siz de gelin bu harflerle Kur'an'ın bir benzerini ortaya koyun. Kur'an'da kullanılan gerekli malzemeler ve hammaddeler sizin yanınız da var. Ders okumamış ve okula gitmemiş birinin Kur'an'ı getirmesi ve halkı da onun benzerini getirmeye davet etmesi Kur'an'ın büyük bir mucize olduğunu gösterir.

Bir kaç yıl önce Kur'an'daki "mukattaa harfleri" hakkında bir başka görüş de gündeme getirildi ve bu, bir haber olarak gazetelerde de yer aldı. Mısırlı bir bilgisayar uzmanı, mukattaa harfler ile başlayan surelerde, mukattaa harflerinin cinsinden olan harflerin daha çok kullanıldığını iddia etti. Mesela "Bakara" suresinin başında kullanılan "Elif Lam Mim"

harfleri diğer harflere nazaran bu surede daha çoktur. Ve bu oran insan beyninin çözemeyeceği kadar dakiktir. Çünkü, bazen kesirler öyle çoğalmıştır ki bilgisayar olmadan hesaplanamaz hale gelmiştir.

Bu hususta değinmem gereken başka bir ihtimal de söz konusudur. Çok eskilerden beri şu soru söz konusu edilmiştir: Varlık aleminde ilk var olan şey nedir? Genel olarak bu soruya iki türlü cevap verilmiştir. Bazıları, önce kelime ve sözün var olduğunu daha sonra da maddenin var olduğunu ileri sürüyorlar. Bunların, söz ve kelimedenden maksatları düşüncedir. Çünkü kelime ve söz düşüncenin göstergesidir. Diğer bazıları ise, önce maddenin var olduğunu söylüyorlar. Yani, önce madde ve tabiat var olmuş ve sonra madde tekamül ettikçe tedricen düşünce, şuur ve idrak ortaya çıkmış ve daha sonra da kelime ve söz ortaya çıkmıştır.

Kur'an, bu iki görüşten birincisini benimsemiştir. Çünkü, yaratılış olayını anlatmak istediğinde şöyle buyuruyor:

"Bir şeyi dilediği zaman, O'nun emri, ona yalnızca: "Ol" demesidir; o da hemen oluverir."^{90[90]}

Yani önce söz var olmuş daha sonra da diğer mahlukat. Burada geçen sözden maksat sadece lafız, hava ve ses değil, sözün taşıdığı tam bir anlam kastedilmiştir.

Belki de Allah, bu mukattaa harflerle, emrinin başlangıcının keyfiyetini, yani, söz ve düşüncenin madde, cisim ve tabiatın önce olduğunu anlatmak istemiştir.

Bunlara rağmen mukattaa harfler (kesik harfler) Kur'an'ın müteşabih (anlamı tam açık olmayan) ayetlerindedir; bilhassa eğer birinci görüşü yani bunların Allah ile Peygamber arasındaki şifreler olduğunu kabul edersek bu ihtimal daha da güçlenir.

"O, bir kitaptır ki onda şüphe yok."

Gördüğünüz gibi bu ayet Kur'an'a işaret ederken "Bu kitap" yerine "O kitap" diyor ve böyle işaret de Kur'an'ı tazim etmek içindir. Günümüz Arapçasında bir şeyi tazim etmek istediklerinde ona "O" diye işaret ederler ve bu da o şeyin bizlerden ve sizlerden daha yüce ve uzak bir ufukta bulunduğunu ifade eder.

"Onda şüphe yok."

Bu ayetin anlamı nedir? Kur'an'da nasıl şüphe yoktur? Oysa ki Kur'an'ın asaleti hakkında şüphe edenlerin var olduğunu hepimiz bilmekteyiz. Hatta Kur'an'ın kendisi Bakara Suresinde şöyle buyurmuştur:

"Kulumuza indirdiğimiz Kur'an'dan şüpheniz varsa ona benzer bir sure getirin."^{91[91]}

Cevap olarak şöyle diyebiliriz: Bazı olayların yazıldığı bir kitabı gördüğünüzde onu okuduktan sonra, bunda yazılanlar doğru mudur, yoksa bu yazılanların gerçek bir yanı yok mu diye düşünebilirsiniz. Bu hususta şüphe edersiniz.

Onların hakikat olup olmadığını anlamak için onda gösterilen senet ve kaynaklara müracaat edip araştıra bilirsiniz. Evet, bu gibi kitaplarda durum bundan ibarettir. Genelde her türlü haber, rapor ve iddia da böyledir. Yani, onların ispatı için delile ihtiyaç duyulur. Ancak, bazen de bir konu öyle gözle görülür ve hissedilir bir şekilde kesindir ki artık delile gerek kalmaz.

Mesela, hiç tanımadığınız biri kendisinin âdil olduğunu iddia ederse, bunda şüpheye kapılıp doğru söylediğini anlamak için delil arayabilirsiniz. Şöyle ki, tanıdığınız iki adil kişi onun adil olduğuna şahadet ederse kabul edersiniz, aksi halde onun adil olduğunu kabul etmezsiniz.

Ama yakından tanıdığımız, haşır-neşir olduğunuz, kendi vatanında ve yolculukta bütün hareketlerini görüp incelediğiniz ve böylece de takva ve adaletine emin olduğunuz birinin hakkında delile gerek var mı? Tabii ki hayır.

İlmî ve teorik konular da böyledir. Bazen bir takım konuları ispat etmek için delile ihtiyaç duyulur. Ama, bazı konular da vardır ki insan konuyu anladığında artık ispat etmeye gerek duymaz. Yani, böyle konuları iyi bir şekilde açıklamak onun ispatıyla eşittir.

Kur'an da böyledir. Kur'an'dan uzak olan biri, uzak olduğu müddetçe Kur'an'ın hakkaniyetinde şüpheye düşebilir; ancak, Kur'an'la ilişkisi çoğaldığı andan itibaren artık şüpheye kapılmaz.

Ancak, şuna da dikkat etmek gerekir ki, Kur'an'a yakın olmaya çalışmak iki şekildedir: Biri, Kur'an'ı okuyup anlamak ve ayetlerinin tefsiri hakkında inceleme yapmak, ikincisi ise Kur'an'ın emirleri doğrultusunda hareket etmek, ona amel etmek. Kur'an sadece nazarî ve teorik bir kitap olmadığından dolayı teori ve amelin her ikisinin beraberce sürdürülmesini istemektedir. O halde, ayet şunu demek istiyor ki: Ey Kur'an'ı yakından incelemeyen ve amel merhalesini denemeyen, dolayısıyla da Kur'an'dan uzak oldukları için Kur'an hakkında şüpheye düşenler; bilin ki, eğer Kur'an'a yaklaşır ve onu idrak ederseniz artık Kur'an'ın hak olduğu hakkında şüpheye düşmezsiniz.

“Takva Sahiplerine yol göstericidir”

Kur'an'ı tanımak ve ona yakın olmak için önce onun niçin indirildiğini ve mahiyetinin ne olduğunu bilmeliyiz ki onun hak olduğunda şek ve şüphe etmeyelim. Çünkü insan, niçin yazıldığı ve hedefinin ne olduğunu bilmediği bir kitap hakkında asla görüş belirtemez.

Kur'an niçin indirilmiştir? Tıp kitabı mıdır? Felsefe mi, tarih mi, matematik kitabı mı? Hayır; bunların hiçbiri değildir. O halde, nedir? Kur'an, hidayet kitabıdır. Bu kitap kimleri hidayet eder? Herkesi hidayet eder mi? Yani, Kur'an indikten sonra hiçbir sapık kalmaz ve herkes zorla da olsa hidayete mi erişir? Hayır. Kur'an, herkesi hidayet etmeyeceği gibi bazıları da Kur'an'ın vesilesiyle yoldan çıkacak, sapacaktır. Bakara Suresinin yirmi altıncı ayeti buna işaret etmektedir:

“O, bununla çoklarını şaşkırtıp azdırır, çoklarını da doğru yola iletir.”^{92[92]}

Allah, Kur'an vesilesiyle bazıları hidayet eder ve bir çoklarını da şaşkırtıp azdırır. Ancak Allah, fasıklardan başkasını yoldan çıkarmaz. “Allah bununla ancak fasıkları saptırır”

İnsana ait fitrat yolundan sapanlara fasık denir.

Mevlana diyor ki, nüktelerin çok dakik ve latif olması, layık insanları yüceltir, layık olmayanları ise azdırır, yoldan çıkarır:

“Allah'tan iste ki bu nükteler

Saptırmasın seni; nihayete götürsün”

Daha sonra bu ayete değinerek şöyle diyor:

“Çünkü Kur'an'dan niceleri saptılar

Bazıları bu iple kuyulara düştüler”

"İp"ten maksad ise Kur'an'dır; Kur'an, kendisini "Hablullah" (Allah'ın ipi) diye tanıtmıştır.

“Ey inatçı, suç bu ipin mi?

Yücelmeyi sen istemedin ki”

Mevlana diyor ki, bazıları Kur'an'ın ipiyle kuyuya düştüler; halbuki ip iptir, hem onunla yukarıya çıkılabilir ve hem de aşağı inilebilir. O halde, ipin suçu nedir?

"O kitap takvalıları hidayet eder." Bu ayette geçen takvalılardan (temizler) maksat, Allah'ın yaratmış olduğu tertemiz fitrat üzerinde kalan kimselerdir."Kur'an'da fitrat" hususunda yeri geldiğinde bahsetmiştik ve yine de bahsedeceğiz. Kur'an'ın bu husustaki görüşü kısaca şundan ibarettir: Her insan tertemiz bir halde dünyaya gelir. Yani, zatî bir takvaya sahip olarak yaratılır. Ancak toplumun bozukluğu neticesinde yavaş yavaş fitrat yolundan saparak tamamen bu fitratını kaybedebilir.

Kur'an, burada buyuruyor ki, ilahi fitratı üzerinde bâki kalan herkesi bu kitap asıl maksada götürür, tekamüle ulaştırır. Vücudunda bilkuvve olarak mevcut olan bütün kabiliyet ve kemalleri fazilete dönüştürür.

“Ki onlar, gayba inanırlar”

Kur'an'ın ilk hidayeti, insana "gaybe iman" vermesidir. "Gayb" ve "Şehadet" iki Kur'an'î kavramdır.

Kur'an'î dünya görüşünde, varlık alemi gördüklerimizle sınırlı değildir. Görüp hissettiklerimiz alemin küçük ve ince bir tabakasından ibarettir; daha büyük bölümü ise bu alemin ötesindedir. Hissedilen şeylerin adı “şahadet”, hissedilmeyen şeylerin adı ise "gayp"dır.

Bilginlerin tabiat alemi diye adlandırdıkları ağaçlar, bitkiler, denizler, çöller, Samanyoluları, yıldızlar ve insanın gördüğü, kokladığı, duyduğu ve genel olarak hissettiği her şey veya Kur'an'ın tabiriyle müşahede edebildiği her şey "şahadet" kısmına aittir.

Eğer insan varlığı, sadece bu bölümle sınırlı bilse, o zaman insanın dünya görüşü çok sınırlı ve dar bir görüş olur. Çünkü, örneğin insan doğduğunu, bir süre bu dünyada yaşadığını ve daha sonra da ölüp gittiğini müşahede ettiği için insanın bundan ibaret olduğunu sanırsa artık ölüm sonrası hayatı inkar ederek başlangıç ve sonunu, nereden geldiğini ve nereye gideceğini düşünmez.

Ama Kur'an'ı Kerim, insanı bu dar görüşlülükten çıkarıp müşahadeyle hissettiği şeyin, varlığın ince bir tabakası olduğuna, varlığın daha büyük ve uçsuz-bucaksız bölümünün ise bu alemin ötesinde olduğuna onu inandırmak ve bu hususta insanı aydınlatmak istemektedir.

İnsanın kendisi, insan için gaybın en iyi örneğidir. Biz, kendi beden ve vücudumuzu hissetmekteyiz ve kendi ruhumuz hakkında da bilgiye sahibiz. Bu iki bölüm bizim için şahadettir. Ancak, başkalarının ruhu bizim için gizlidir, hissedebileceğimiz bir şey değildir. Çünkü, bir ömür boyu biriyle yaşasak bile ancak onun sesini duyar, yüzünün rengini görür ve bedenine dokunabiliriz. Ama ruhu, her zaman bizim için gizlidir. Eğer, onun kalbinden geçenleri biliyorsak bizimle konuştuğundan dolayı biliyoruz. Bizimle konuşmasa kalbinde olanları ve içinden geçenleri bilemeyiz.

Günümüz psikolojisi, insanın kendisinin de bilmediği, insanın kendisi için de meçhul ve gizli olan bir yönünü keşfetmiş ve ona bilinç dışı adını vermiştir.

Diyorlar ki, ruhumuzun bir bilinç alanı vardır bir de bilinçdışı alanı. Mesela, "Ben böyle düşünüyorum. Böyle hissediyorum. Filan şeyi seviyorum. Falan adama karşı kin besliyorum" türünden şeyler bilinç alanına girer. Bir de bilinçdışı alanı vardır ve bu da vücudumuzun büyük bir bölümünü teşkil etmektedir. İşte bu yüzden insanın büyük bir bölümü gayptır; az bir bölümü de şahadettir. Kur'an bu sözün bütün alem için geçerli olduğunu savunup insana yepyeni bir dünya görüşü vermektedir. Melekler, levh-i mahfuz, arş, kürsi vb. şeyler, gayp alemine ve bu alemin batınına bağlı şeylerdir. Bunları sadece hissedemediğimiz gerekçesiyle reddetmemeliyiz. Alemin bir de "gayb"ı olduğuna ve bunları da duyu organlarımızla

algılayamadığımızı inanmamız gerekir. Duyu organlarımızla sadece müşahede edilebilen şeyleri algılayabiliriz.

“Namazı ikame ederler”

Kur'an, "gayba iman" hususundan sonra ikinci bir ilkeye değiniyor. O da namazı ikame etmektir. Birinci ilke, yani gayba iman, Müslüman bir insanın düşünce ve inancına bağlı bir şeydir.

İkinci ilke, insanın kendisini olgunlaştırması ve kamilleştirmesi hususundadır. Ve bir süre sonra inceleyeceğimiz üçüncü ilke; yani, infak da toplumla ilgili bir meseledir.

Böylece namazın ne kadar önemli olduğunu anlamış oluyouruz. Çünkü, bildiğiniz gibi namaz dinin temellerinden sayılmıştır. Her mektep, kendi izleyicilerini eğitmek için bir program önerir. İslam'ın eğitici programının başında da ibadet gelir ve ibadetlerin de en önemlisi namazdır. Şuna dikkat etmek gerekir ki, Kur'an'ı Kerim, “onlar namaz kılarlar” demiyor. Kur'an diyor ki, onlar namazı ikame ederler. Namaz kılmakla namazı ikame etmek farklı şeylerdir. Kur'an'da namaz kılmak tabiri, genelde namazı eksik ve kusurlu olarak kılan şahıslardan söz edilirken kullanılmıştır.

NAMAZI İKAME ETMEK NE DEMEKTİR?

Namazı ikame etmek, namazın hakkını vermek demektir. Yani, namazı ruhsuz bir beden şeklinde değil, gerçekten Allah'a yönelerek kılmak gerekir. Tâhâ suresinin on dördüncü ayetinde geçen Allah'ı zikretmek ve anmaktan maksat da budur:

"Beni anmak için namaz kıl."^{93[93]}

Allah'ı anmak, Allah'tan başkasını unutmakla eşittir. Eğer insan, kısa bir süre dahi Allah'ına yalvarıp yakarsa, ondan yardım dilese, O'na hamdetse, O'nu “Allah, Rab, Rahman, Rahim, Mustağni, Doğuramaz ve Doğmamış, Tek ve Benzersiz” diye vafsetse ruhu büyük ölçüde etkilenir ve İslam dininin istediği şekilde gelişir. Aksi takdirde böyle bir şeyin gerçekleşmesi imkansızdır.

“Ve kendilerine rızık olarak verdiğimizden infak ederler; (Allah yolunda harcarlar)”.

İnfak nedir? İnfak (bazılarının zannettikleri gibi) insanın, kendisini fakir ve yoksul bir duruma düşürmesi değildir. İnfak, üst üste toplananları sarf etmektir. İnfakın manası yok etmek de olabilir. Yani, fakirlik ve yoksullukları yok etmek, ortadan kaldırmak. Birinci kural, yani "gaybe iman" insanın dünya görüşü hakkında ve ikinci kural, yani namazı ikame etmek de insan ile gayb arasındaki sürekli bağlantı hakkında olduğu gibi infak da insan ile toplum arasındaki bağlantıyı düzenler ve sağlamlaştırır.

İNFAK SADECE MAL İLE Mİ GERÇEKLEŞİR?

Ayet şöyle buyuruyor: "Kendilerine rızıklandır-dığımız şeylerden infak ederler." Rızıkın geniş bir manası var. Bizzat Kur'an rızık kelimesini hem maddî ve hem de manevî rızıklar hakkında kullanmıştır. İlim ve bilgi de Allah'ın rızıklarındandır. Böyle bir nimete sahip olan kimseler de infak etmeli ve başkalarına faydalı olmalıdırlar.

İNFAKIN FELSEFESİ

Bazıları, infakın felsefesinin sadece toplumsal maddi eksiklikleri gidermek olduğunu sanırlar. Bu yüzden de eğer infak meselesini hükümet ve devlet yüklenir ve bir takım

kuruluşlar teşkil ederek fakirlik sorununu hallederse artık infakın ferdi şekillerde gerçekleştirilmesine gerek kalmaz diyorlar.

Ancak işin gerçeği bu değil, yani; infakın felsefesi sadece maddi boşlukları doldurmak değil; infak, insanın kamilleşmesi ve olgunlaşması için bir vesiledir.

İnsanın sahip olduğu bir şeyi infak ederek elinden çıkarması ve Allah'ın rahmanlığına mazhar olması, insanın tekamüle erişmesinde büyük bir rol oynamaktadır. İnsanın başkalarına ilgi göstermesi, başkalarıyla kalben bir olması çok önemli bir hedeftir. Toplumda böyle bir mefhumun yerleşmemesi aynen sevgi ve muhabbet kaynağı olması gereken ailenin kaldırılıp yerine eğitim kuruluşlarının getirilmesine benzer.

Roussel ve taraftarları şöyle diyor: "Aile hayatının felsefesi sadece baba ve annelerin çocukları büyütmelerinden, olaylar karşısında onları korumalarından ve hastalandıklarında onlara bakmaktan ibarettir. Bu şekilde çocuk eğitimi eski zamanlarda varolup zamanımıza kadar gelen bir yöntemdir; toplumların uygarlaştığı bu dönemde ailelerin bu vazifeleri devletin büyük kuruluşlarına devredilmelidir. Çocuk, doğumevinden çocuk yurduna aktarılmalı ve orada diğer çocuklarla beraber büyümeli ve böylece o kuruluşlar baba ve annenin yerini almalıdır. Eski toplumlarda baba ve annenin çocuklar üzerindeki hakları ve aynı şekilde çocukların baba ve annenin üzerindeki hakları, millet ve devlet ilişkileri haklarına dönüştürülmelidir."

Bu görüşün en büyük hatası, insanî fitrata ters düşmesidir. Baba ve anne, annelik ve babalık duygusuyla ve çocuk ise çocukluk duygusuyla yaratılmışlardır. Yani; anne, anne olduğu için, çocuğunu sevgi ve şefkatle kucağına alıp eğitmek ister ve bu onun fitratında olan bir istektir. Anne kendi çocuğunu şefkat, sevgi ve muhabbetle eğitir. Başka bir deyişle, anne kendi davranışlarıyla çocuğunun kalbine sevgi yerleştirir. Yani bu sevgi ve muhabbetler çocuğu sevgi ve muhabbet aşılır; dolayısıyla büyüdüğü zaman çocukluğunda aşılana muhabbetlerle enerji üretir ve başkalarına sevgiyle bakar. İşte bu yüzden de doğuştan beri çocuk yurtlarında eğitilen, anne kucağı görmeyen ve baba sevgisinden mahrum olan çocuklar bazen çok tehlikeli câni olabiliyorlar.

İnfak da böyledir, sadece bir açıdan bakıp infakın felsefesi yalnız açların karnını doyurmaktır ve bu başka bir yolla da çözümlenebilir dememek gerekir. İnfakın felsefesi, insanı olgunlaştırmaktır. Çünkü, insanlar fedakârlık ederek, ihsan ve infakta bulunarak insani ruha sahip olabilirler. İşte bu yüzden de kimse "ben az ile yetinen biriyim, bir cevizle bile yetinirim, başka bir şey istemem; çünkü kamil biriyim" diyemez. Hayır, çalışıp kazanmaya gücü yeten biri, çalışıp kazanmalı ve kazandığını infak ederek kemale ulaşmalıdır. Bir şeye sahip olmamak dolayısıyla da infak edememek kemal değildir. Çalışıp kazanma ve kazandığından infak etmek insanın olgunlaşmasının en büyük etkenlerindedir.

Bu nokta, Kur'an'ı Kerim'in Resulullah (s.a.a)'e yönelttiği hitaptan iyice anlaşılmalıdır:

"Mallarından sadaka al da temizle, arıt onları"^{94[94]}

Bu ayet sadakanın içtimai felsefesine; yani, açların karnını doyurma yönüne değil, sadakanın ruhî yönden yapıcı olduğuna değinmektedir. Çünkü, ayet buyuruyor ki, onların mallarından sadaka al ki onları temizleyip, olgunlaştırabilsin. Aynen bir bitkinin etrafındaki yabancı ve zararlı otları yok ederek onun daha çok gelişmesini sağlamak gibi. Genelde her canlı varlık böyledir, onlara yönelen ziyanları defetmek, onların daha çok gelişmelerini sağlamakla eşittir.

"Onlar, sana indirilene de inanırlar, senden önce indirilenlere de"^{95[95]}

Takvalıların sıfatlarından biri de vahye iman etmektir. Bazıları Kur'an'a bir nevi saygı duymanın yanısıra onu kabul etmeyebilir de. Yani bazıları, Kur'an'ı, dünyanın büyük kitaplarından biri olarak kabul eder ve kurtuluş bahşeden öğretilerle dolu olduğuna inanır ama onun vahiy yoluyla Allah'ın katından geldiğine inanmazlar.

Müslüman olmayanların çoğu bu görüş ve inanca sahiptirler. Bu gibi insanlar, eğitim ve öğretim hususundaki kitapları tanıtmak istediklerinde Kur'an'ı da bunlardan biri olarak sayarlar.

"Mutluluk" kitabının yazarı, kitabın "kitap okuma" konusunu ele aldığı ve daha sonra büyük eğitici kitapları tanıttığında Kur'an'ı da onlardan biri olarak saymaktadır.

Lübnanlı yazarlardan materyalist Şabli Şumayyil, el-Minar tefsirinin sahibi Mısırlı Raşit Rıza'ya hitab ederek Peygamber-i Ekrem ve Kur'an'ı Kerim hakkında çok güzel bir şiir yazmıştır:

"Ben onun dinine inanmayıp kafir olsam da onun getirdiği Kur'an'ın mühkem ayetlerini nasıl inkar edebilirim?"

Kur'an'ı bu şekilde kabul etmek, Kur'an'a iman etmek değildir. Kur'an'a iman etmek, onun vahiy yoluyla Allah'ın katından indiğine inanmaktır.

"Ruh-ul Emin indirmiştir onu senin gönlüne, korkutanlardan olası diye."^{96[96]}

Yani Kur'an'ın bir takım mesajlar mecmuası olup gayp aleminden şahadet alemine indirildiğine inanmak gerekir.

Şuna da dikkat etmek gerekir ki, gayba iman etmek, vahye iman etmeği de içermektedir. Vahye iman etmeyi ayrıca zikretmek bunun önemini gösterir. Çünkü, vahiy meselesi, açıklık ve aydınlık açısından "Allah" meselesi gibi olmadığı için ayrıca beyan edilmiştir.

"Onlar ahirete de iyice inanırlar "

Dilimizde de kullanılan "ahiret" kelimesi "ahir'in müennesi ve "evvel" kelimesinin zıddıdır; "evvel'in müennesi ise "ûla"dır.

Ahiret kelimesi bazı yerlerde "dar" (ev) veya "Hayat" gibi müennes kelimelere sıfat olarak ("ahiret yurdu " ve ya "ahiret hayatı") şeklinde kullanılmış olduğundan Kur'an'da bu kelimenin mevsufunun müennes oluşunu göz önünde bulundurarak bu kelimeyi müennes olarak kullanmıştır.

"Ahiret", bazen "dünya'nın ve bazen de "ûla'nın karşısında kullanılır. "Dünya" kelimesi bir ihtimale göre yakınlaşmak ve yaklaşmak manasında olan "dunuv" kökünde ve bir ihtimale göre de alçaklık anlamına gelen "deniy" kelimesinden türemiştir. Eğer birinci kökten türemiş ise, bize daha yakın olan şimdiki yaşantımız manasını ifade eder.

Buna göre ahiret kelimesi de "bize daha uzak olan yaşantı" anlamına gelir. Eğer ikinci kök olan "deniy"den türemiş ise öbür dünyaya göre daha aşağı bir düzeyde olan bu hayatı ifade eder, ahiret ise daha üst bir düzeyde olan hayat anlamına gelir.

Ancak, "Duha" suresinde "ahiret" kelimesi "ûla" kelimesine karşıt olarak kullanılmıştır. Allah Teala bu surede Resulullah(s.a.a)'ı teselli ederken şöyle buyuruyor: Vahyin kesilmesinden dolayı üzülme, Rabbin sana veda etmedi. Halkı hidayete kavuşturmak için arzuladığın bütün arzularını rabbın gerçekleştirecek ve böylece hoşnut olacaksın "Şüphesiz senin için son olan ilk olandan (ahiret dünyadan) daha hayırlıdır." ve işinin sonu başlangıcından daha iyi olacak; yani, ileri doğru yol aldıkça daha yüce bir kemale ulaşacaksın.

Kur'an'ın hidayetiyle hidayete kavuşanlar, bu dünyanın ötesinde var olan başka bir aleme; yani, mükafat ve cezâ alemine inanırlar.

Ahirete inanmak ebediliğe inanmakla eşittir. Çünkü, dünya ile ahiret arasındaki farklardan biri, hem saadet ehli için ve hem de şakavet ehli için dünyanın geçici ahiretin ise ebedi ve sonsuz oluşudur. Ancak, bazı şakavet ehlinin şakaveti (katı kalpliliği) geçici olduğundan bir süre sonra ebedi saadete kavuşacaklar. Bazılarının ise, şakaveti ebedi olacaktır. İşte Kur'an'ı Kerim'de defalarca ve çeşitli tabirlerle kullanılan "ebedilik"ın manası da budur.

Ebediliğe inanmak ilahi mekteplerin özelliklerindedir ve bu alemin varlığı ancak böyle bir inançla yorumlanabilir. Oysa maddi mektepler, insanı bir kabarcık gibi görür ve patladıktan sonra onun bir hiç ve fani olacağına inanırlar; bu maddi görüşün ve ebediliğe inanmamanın sonucu ise, varlık aleminin boşuna yaratılmış olduğu düşüncesine kapılıp ve varlık alemine karşı kötümser bir bakışa sahip olmaktır.

Onların düşünce tarzının neticesi olan bu görüş kendilerini çok kötü bir durumda bırakmış olacaktır ki, bu yüzden de bazı materyalistler son zamanlarda kendi ekollerini "hiç"lik ve hedefsiz"likten kurtarabilmek için bazı hilelere başvurmuşlardır.

Onlar şöyle diyorlar: Evet, fert fani olacak; ama, toplum gelişmeye doğru ilerlemekte olduğundan dolayı bu ferdin yolu devam edecek. Eğer ben ve sen öldürülsek de yolumuz ebedi olduğu için biz de ebedi olacağız.

Onlar kendi felsefelerini müdafaa etmek için çırpınarak böyle bir yoruma başvurmuşlardır. Ancak, bundan daha üzücü olan şu ki, bazıları, Kur'an'daki kavramları bu sözlerle tatbik etmeğe çalışıyorlar. Mesela bazıları:

"Onlar ahirete de inanırlar" ayetini, onlar daha üstün bir toplumsal düzene iman ederler diye yorumlamışlardır.

Buna şöyle cevap verebiliriz: Eğer ferdin ebediliğine inanmazsak insan soyunun da ebediliğine inanmamış oluruz. Çünkü, fizik dalındaki bilim adamlarının araştırmalarına göre yeryüzünün ömrü milyonlarca yılı geçmiştir ve bir gün gelecek ki ne yeryüzü kalacaktır ve ne de onun üzerinde bir insan. Buna göre insan soyunun ebediliğinin anlamı nedir?

“Onlardır Rablerinden hidayete erenler (doğru yolu bulanlar).”

O Rab ki, alemi besleyen ve eğiten, bütün varlıkları; bazılarını tekvini hidayetle bazılarını (insanı) da teşrii hidayetle; yani, peygamberler ve elçiler vesilesiyle kendi kemaline hidayet edendir. Ancak, sadece yukarıda vasfı açıklanan şahıslar Hakk'ın teşrii hidayetiyle kemale varabilmişlerdir.

“Kurtuluşa erenler de ancak bunlardır”

Ancak bu grup kurtuluşa erişir, bunlardan gayrısı kurtuluşa eremez.

Bu surede "İman'ın açıklanması" bölümü burada bitiyor ve buradan itibaren "Küfrün açıklanması" bölümü başlıyor.

“Şüphesiz, küfredenleri uyarıp korkutsan da, uyarıp korkutmasan da, onlar için fark etmez; iman etmezler.”

Burada öncelikle iki kelimeyi açıklamak zorundayız ve daha sonra ayetin manasına değineceğiz.

Küfür kelimesi "kefere" kökünden olup “örtmek” anlamındadır. Kur'an, dini inkar edenler hakkında "Kafir" tabirini kullanmıştır. Bunun nedeni, hakikat onlara aydınlatılmasına rağmen onun karşısında teslim olacakları yerde hakikatin üstünü örtüp, gizlemeleridir.

"İnzar" kelimesini genelde korkutmak anlamında tercüme etmişlerdir; ancak, bu tercüme "inzar" kelimesinin tam manasını ifade etmemektedir. Çünkü, korkutmak "tahfif" kelimesinin karşılığıdır. Mesela; bir şahısın bir yerden geçtiğini düşünün; aniden başka bir

şahıs onun önünde bir fişek patlatırsa korkacaktır; işte buna korkutmak denir; ama, bu "inzar" değildir. "İnzar" tehlikeyi bildirmektir; yani, birinin geleceği çok tehlikeli ise siz şimdiden tehlike haberini verip onu uyarırsanız böyle bir korkutmaya "inzar" denir. Uyarı kelimesi böyle bir mefhumu daha yakındır. Peygamberler uyarıcıdır.

Kur'an "Kafirleri uyarsan da uyarımasan da fayda etmez." demekle neyi kastediyor? Peygamberlerin davetine muhatap olmak için halkın mümin olması mı gerekir? Eğer maksat buysa, bu, var olan bir şeyi var etmek ve vuku bulmuş bir şeyi meydana getirmektir; (bu ise imkansızdır).

...Peygamber, kafirleri mümin yapmak için gelmiştir, müminleri mümin yapmak için değil.

Bazıları bunu bahane ederek şöyle diyorlar: Kur'an genel olarak toplum ve tarihi anlatırken toplumu maddi bir şekilde anlatıyor. Yani diyorlar ki, halk iki gruptur; bir grubu sömürülen bir grubu da sömüren. Daveti kabul etmeye hazırlıklı olanlar sömürülenlerdir, aslında Peygamberler de onlar için gönderilmiştir ve onların muhatapları sömürülenlerdir. Sömürenler ise Resulullah (s.a.a)'in davetinin dışındadırlar. Halbuki bu çok yersiz bir sözdür. Kur'an'ın hitapları geneldir ve Resulullah (s.a.a)'in muhatabı da tüm insanlardır.

"Ey insanlar, şüphesiz ki ben Allah tarafından hepiniz için gönderilmişim."^{97[97]}

"Nas" yani halkın geneli; bu kelimeyi halkın mahrum kitlesi diye açıklamak nitelemek yanlıştır.

Peygamberin daveti zenci, beyaz, sömüren, sömürülen, zengin, fakir ayrımı yapmaksızın halkın tümü için geçerlidir. O halde, bu ayetin manası nedir?

Kur'an dilinde, her yerde demesek dahi çoğu yerde "Kafir" kelimesi her türlü kafir için kullanılmamıştır. Kur'an, Peygamber gönderildikten, kendilerini davet ettikten ve hakikati onlar için aydınlattıktan sonra Peygamber'in karşısında yer alıp inkâr eden kimselere kafir demiştir. Peygamber'in davetinden önce halk sonradan gelecek Peygamberin daveti hususunda ne mümindir, ne kafir ve ne de münafiktir. Peygamber'in davetinden önceki halk sadece "halk"tır.

Ancak, Peygamber gelip davet ettikten sonra halk üç kısma bölünür: Bazıları iman ederler, bazıları inkâr ederler ve bazıları da görünüşte teslim olur ama içlerinde kabul etmezler.

Bu ayet, davetten önce İslam'ı benimsememiş kimseleri kastetmemektedir. Ayet, davet edildikten hak ve hakikati tanıdıktan sonra kendi akıl ve mantıklarına boyun eğmeyen ve Peygamber (s.a.a)'ı inkâr eden kimseler hakkındadır. (İşte bu kimseler hakkında buyuruyor ki, küfredenleri uyarıp korkutsan da uyarıp korkutmasan da onlar için fark etmez iman etmezler."

"Kendileri de bunlara inandıkları, bunları iyice bilip anladıkları halde zulümle, ululanmayla inadına inkar ettiler."^{98[98]}

Aslında insan, eğer ruhuyla hakikate teslim olursa, hakikat kendisine sunulduğunda kabul eder. İnsanı helak eden şey hakkın karşısında cephe almaktır. Çoğunluk da böyledir, önyargıda bulunarak hakikatin karşısında cephe alırlar.

Kur'an, böyle karşı çıkmaların tablosunu bir ayet-i şerifede çok güzel bir şekilde şöyle tasvir etmiştir:

"Hani Allah'ım demişlerdi, bu, senin katındansa ve gerçekse başımıza gökten taş yağdır, yahut da bize elemli bir azap ver."^{99[99]}

Dediler ki, Allah'ım, eğer bu Kur'an hak ise, senin katından gelmişse gökten bizlere taş yağdır ve bizi yok et. Çünkü buna tahammül etmeye gücümüz kalmadı.

Yani, "Allah'ım, eğer bu hak ise ve senin katından gelmişse bizi bunu kabul etmeye muvaffak eyle" diyecekleri yerde "eğer hak ise bizi yok et" diyorlar.

Hakkın karşısında cephe almanın anlamı budur. Bu gibi şahısları uyarmanın hiçbir faydası olmaz. Bunlar, fakihlerin dediği gibi mazereti olan cahiller değillerdir.

Kısacası, Müslüman olmayan herkese kafir denemez. Önceden de belirttiğimiz gibi Kur'an dilinde "Küfür" inkâr etmek ve hakikati örtmek anlamındadır. Allah'ın elçileri karşısında ve Allah'ın dinini getirenlerin mukabilinde cephe alanlara, muhalif bir tepki gösterenlere ve inat edenlere kafir tabiri kullanılmıştır.

O halde, İslam veya herhangi bir din kendilerine sunulmayan ve haliyle ne reddeden ve ne de kabul eden kimselere hangi tabir kullanılacaktır?

Cevap şudur: Şüphesiz onlar mümin değillerdir ve dolayısıyla müminlere ait hükümler onlar hakkında uygulanmayacaktır; ancak, aynı zamanda bu gibi ayetler de onları kapsamına almaz. Çünkü mümin, kafir ve münafik gruplarını meydana getiren peygamberlerin davetinin ulaşmasıdır.

MUKADDES KÜFÜR

Ayrıca şunu da hatırlatmalıyız ki örtmek, muhalefet etmek ve cephe almak anlamında olan "küfür" Kur'an'ı Kerim'de bazen mukaddes bir anlamda kullanılır. Bu anlamda küfür en açık şekilde "Ayet-el Kürsi"de kullanılmıştır:

"Dinde zor yok. Gerçekten de doğru yolla azgınlık apaçık meydana çıkmıştır. Kim tağutlara kafir olup (inkar edip) Allah'a inanırsa şüphe yok, öyle sağlam bir kulpa yapılmıştır ki hiç kopmaz o ve Allah her şeyi duyar, bilir."^{100[100]}

Yani her mümin kafir de olmalıdır; yani hakka inanıp batılın karşısında cephe almalı ve batılı inkâr etmelidir. İşte mukaddes küfür budur. Başka bir ifadeyle, sadece Allah'a iman etmek yeterli değil, bunun yanında tağutu da inkâr etmek gerekir.

Şia inancına göre "Furu-i Din" on tanedir. Bunların dokuzuncu ve onuncusu "Teveli" (dost edinme) ve "Taberri"(uzak durma) dir. Yani, herkes Ali b. Ebitalib'in velayetine inanmalı; ve bu kadarıyla da yetinmeyip bunun yanısıra Ali (a.s)'a düşman olanlara karşı çıkmalı ve Hz. Ali'nin yoluyla zıt olan şeyleri inkâr etmelidir.

“Allah, onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir, gözlerinin üzerinde de perdeler vardır.”

Bir mektup yazılıp bittikten sonra mektuba bir şey eklenilmesin diye onun altı mühürlenir. Kur'an diyor ki, herkesin kalbi bir mektup gibidir; tedricen iyi veya kötü şeyler ona yazılır. Ancak bu, öyle bir yere varır ki artık biter ve altı mühürlenir. Bundan sonra ona hiçbir şey yazılamaz. Peygamber'in daveti bu gibi şahısları hiç bir şekilde fayda vermez. Kur'an Resulullah (s.a.a)'e buyuruyor ki, artık bu gibi kimseleri davet etme. Bundan amaç, baştan beri bunları davet etmenin faydasız olduğunu açıklamak değildir. Asıl amaç şu ki, bu gibi kimseler uyarıldılar, davet edildiler ve hüccet kendilerine tamamlanmış oldu, ama, onlar kabul etmediler, küfrü seçtiler. Böylece küfrü seçmekle ve inkâr etmekle kalpleri bu hale geldi. Kur'an, insanı değişebilen bir varlık olarak görüyor. İnsanın kalbi de daima değişme halinde olduğu için ona kalp (değişken) demişlerdir. Tabii ki bu kalpten amaç, insanın sol tarafında olan et parçası değil; maksat, insanın yeni bir şekil alabilen ruhudur. Peygamber buyurmuştur ki:

“İnsanın kalbi çöldeki bir ağaca asılan bir tüy gibidir; rüzgâr daima bunu sallar.”^{101[101]}

Mevlana bu hadisi şiir kalıbında şöyle aktarmıştır:

Peygamber dedi ki kalp bir tüy gibidir
Bir çölde esen rüzgârın esiridir
Rüzgâr tüyü ne yana savursa nafile
İster sağa ister sola yüz ihtilaf ile

İnsan iki farklı anında aynı durumda olmaz; her şeyden daha çok kendi amellerinden etkilenir. İyi ve nurlu bir amel ona nur verir, kötü ve karanlık bir amel ise insanın nurunu alır onu karartır. İyi bir amel insanın kalbine yumuşaklık getirir, öğütleri, hakkı ve hakikati kabul etmesini sağlar. İnsanın fitratıyla bağdaşmayan ameller ise insanın kalbine katılık getirir. Bazen insanın kalbi öylesine kararır ki Kur'an'ın tabiriyle artık onun işi bitmiş ve onun kalbi mühürlenmiş sayılır. Kendi gözleriyle görür, ancak sanki hiç görmemiş gibi olur, sanki gözlerinin önüne perde çekilmiş olur. Bunlar küfrün etkileridir küfrün nedenleri değildir.

"(8) İnsanlardan Allah'a ve ahirete inandık diyenler de var, oysa ki, inanmamışlardır.

(9) Allah'ı ve inananları aldatırlar sanki. Halbuki haberleri yok, ancak kendilerini aldatırlar. (10) Kalplerinde hastalık var, Allah da hastalıklarını arttırmıştır. Yalan söylediklerinden dolayı onlara elemli bir azap var. (11) Onlara yeryüzünde fesat çıkarmayın dendi mi derler ki: Biz ıslah edicileriz. (12) Bilin ki, onlardır fesatçılar ama anlamazlar. (13) Onlara, inanan insanlar gibi siz de inanın dendi mi derler ki: Akılsızlar gibi biz de mi inanacağız? Bilin ki, akılsız olanlar onlardır, ama bilmezler. (14) İnananlarla buluştular mı, inandık derler. Şeytanlar'ıyla yalnız kaldılar mı şüphe yok ki derler, biz sizinleyiz, biz ancak alay etmedeyiz. (15) Allah onlarla alay eder, taşkınlıklarında, azgınlıklarında başı boş dolaşsınlar diye mühlet verir onlara. (16) Onlardır doğru yolu satıp, azgınlığı satın alanlar. Alış-verişlerinden faydalanmadıkları gibi bir kazanç yolu da tutmamışlardır."

“İnsanlardan Allah'a ve ahirete inandık diyenler de var oysa ki, inanmamışlardır.”

Nifak, küfürden daha tehlikeli olduğu için Kur'an'ı Kerim burada, küfür hakkında sadece iki ayetle yetinmiş nifak hakkında ise bir kaç ayette bahsetmiştir. Kur'an'ı Kerim'in on üç suresinde muhtelif şekillerde münafıklardan söz edilmiştir ve Kur'an'ın 63. suresi "Münafikun" adındadır ve sadece münafıklar hakkındadır.

NİFAK NEDİR?

Nifak, ikiyüzlülük; yani insanın olduğundan başka bir şekilde görünmesi demektir.

Bu sıfat, kötü ve yerilen bir sıfat olmasına rağmen yine de aynı zamanda insandaki kemalden kaynaklanan bir sıfattır. Yani, insan canlılar arasında daha kamil bir varlık olduğundan dolayı, kendini olduğundan başka bir şekilde gösterebiliyor; diğer canlılar ise genelde nifak yapmaktan acizdirler, gerçi zeka bakımından biraz daha kamil olan bazı hayvanlar bir yere kadar olduklarından farklı olarak görünüp yapmacık işler yapabiliyorlar.

Mesela, tavuk, at veya merkep gibi hayvanlar asla bunu yapamazlar; ama, bir kedi az da olsa böyle bir şey yapabilir. İşte bu yüzden de fare veya bir kuşu avlamak istediğinde, bu gücünden yararlanır ve kendini gizlemekle avını ele geçirir. Tilki de aynı özelliğe sahiptir. İşte bu yüzden de kurnazlıkta meşhur olmuştur. Aynı şekilde kurt da bazen bir takım kurnazlıklarıyla avını yakalıyor.

Bunlara rağmen hiçbir canlı bu işi insan gibi beceremez. İnsan bu özelliğini dile getiren muhtelif edebî tabirler de vardır. "Buğday gösterip arpa satmak" gibi deyimler de bu manayı

ifade etmektedir. Yine şöyle bir deyim var: Derler ki, Filan adam kurt ile kurt olup koyunun kuyruğunu yer, çoban ile de çoban olup ağlar" işte bu da aynı manayı içermektedir.

Nifakın insanın tekamülünden kaynaklandığını söylemiştik; bunun delili de şudur: İnsan ne kadar ilkel olursa iki yüzlülüğü bir o kadar az olur. Çocuk, çocukluğunda nifak yapmaz. İşte bu yüzden de nerede olursa olsun kendisine verilen yemeği sevdiği taktirde yer. Hatta eğer çok severse biraz daha yiyebilmek için bu isteğini ağlamakla bildirir. Ama büyük adamlar bir mecliste olduklarında oradaki yemeklerden yemeği çok arzulasalar da kendisine takdim edildiğinde "Yemeyeceğim, iştahım yok" derler. İşte bu yalanı çocuk demez.

İnsan, uygarlık bakımından ne kadar ilerlerse bir o kadar da nifak yapma yeteneği de güçlenir. Bin yıl önceki insan günümüz insanının yaptığı iki yüzlülüğün yüzde birini yapmış değildir.

Bu gün kullanılan çoğu kelimelerin münafıkça kelimeler olduğuna dikkat etmişsinizdir? Mesela; istimar kelimesi lügat bakımından çok iyi bir kelimedir; Kur'an da bu kelimeyi asıl manasında kullanmıştır:

"Sizi yerden yaratıp meydana getirdi ve orayı imâra memur etti sizi; artık ona tövbe ve istiğfarda bulunun."^{102|102|}

Bu ayetteki istimar kelimesi "İstif'al" babından olup "imran" kökünden türemiştir. Yani, yeryüzünü imâr etmek sizden istenilmiştir. Sizi yerden yaratmış ve yeryüzünü imâr etmekle sizi mükellef kılmıştır. O halde, "istimar" imar etmek demektir.

İstimarıcı devletler, gittikleri her yerde "sizin kaynaklarınızı yağma etmeye, yeraltı kaynaklarınızı alıp gitmeye geldik" demiyorlardı. Diyorlardı ki, "sizin topraklarınızı imar etmek için geldik." Zahirde de bu gibi işleri yapıyorlardı; mesela bir-iki tane yol yapıyorlardı. Ancak, oranın halkı için yaptıklarının bin katını onların kaynaklarından alıp götürüyorlardı. Ve böylece oranın halkını da kendilerine köle ediyorlardı. O halde, "istimar" kelimesi münafıkça kullanılan bir kelimedir. Yani, doğru bir manaya sahip olmasına rağmen gerçek manasında kullanılmayan bir kelimedir.

Hıristiyanlığın tebliğcileri, yani (misyoner) diye tanınan kimseler istimarın öncülüğünü yapan kimselerdi. Yani, bunlar sömürülen devletlerde istimara zemin hazırladılar. Bir din adamı olarak bu devletlere girdiler. İsa Mesih (a.s)'ın ve annesi Meryem'in vasıflarını anlatmakla halkı meşgul ettiler; ancak, bir süre sonra halk gördü ki bu din maskeleri altında gelenler onların bütün maddi sermayelerini alıp gitmişler.

Bir Afrikalı şöyle diyor: Avrupalılar bizim devletlerimize ayak bastığında bizim toprağımız vardı, onların ise ellerinde İncil vardı. Ama, kırk-elli yıl geçtikten sonra bir de gördük ki İncil bizim elimizde kalmış, topraklarımız ise onların eline geçmiş. İşte nifakın manası budur.

Kur'an, münafıklar üzerinde bu kadar durmakla Müslümanları uyarmak istiyor; yani ey Müslümanlar, münafıklar hakkında daima dikkatli olmanız gerekir, onlara aldanmayın. Çünkü münafık, sadece asr-i saadette var olan bir şey değildir münafık her zaman ortaya çıkıp Müslümanların saflarına sızabilir ve zahirde İslam'ı kabul ettiğini söyleyerek arkadan hançer vurabilir.

Beşinci kol deyimini duymuşsunuzdur, birinci dünya savaşında ordulardan birinin görünüşte dört sütunu vardı ve sıcak silahlarla düşmana saldırı yapıyordu. Ama bazılarını da önceden düşman ordusuna göndererek onları gafil avlıyordu. Anlatıldığına göre dört koldan önce bu kol gizlice çalışıyordu. Bu sütuna beşinci kol adı verildi. Bunlar düşman saflarına sızarak kendi karargahlarının lehine çalışıyorlardı.

Kur'an da buyuruyor ki:

Münafıklar, daima Müslümanlar için bir tehlike unsuru olup İslam toplumunu tehdit etmektedir. “Onlar Allah'a ve kıyamet gününe iman ettik "derler" ama onlar yalan söylemekteler.”

“Allah’ı ve insanları aldatmaya çalışırlar...”

Eğer “yahdeunallah” denmiş olsaydı, "Allah'ı aldatıyorlar" anlamına gelecekti. Ama Allah’ı aldatmak asla mümkün değildir. İşte bu yüzden “yuhadiunallah” denmiştir; yani, Allah'ı aldatmaya çalışırlar. “yuhadiune” kelimesi müfaale babından olup manalarından biri "aldatmak istemek"tir. Yani onlar, Allah'ı aldatmak istiyorlardı.

“Halbuki haberleri yok, ancak kendilerini aldatırlar.”

İnsan, Allah'ı aldatmak istemekle kendisini aldatmış olur. Bunun nedeni nedir?

Hak ve gerçek aldatılamaz, hakikatleri aldatmak isteyen herkes hakikatte kendini aldatmış olur. Tabii aldatılabilir, ama tıp aldatılamaz. İnsan doktora yalan söylemekle onu aldatabilir. Mesela, doktor: "Verdiğim ilacı kullandınız mı?" diye sorduğunda, ilacı kullanmadığı halde "kullandım" derse, veya doktorun tavsiyelerine uymadığı halde "uydum" derse, doktoru aldatmış olur fakat tıp aldatılamaz ve aslında yalancının kendisi aldanmış olur. Çünkü doktor, onun sözlerine dayanarak reçete yazacaktır ve böylece yalancı ve münafık hastanın gün geçtikçe hastalığı artacak ve nihayet hayatını kaybedecektir.

Müslümanlar da aldatılabilirler ve onları aldatmak amacıyla onlarla bağlantı kurulabilir; ancak, hak olan Allah asla aldatılamaz ve bunu yapmak isteyenler hakikatte kendilerini aldatmış olurlar.

“Allah’ı aldatmak isterler”

Cümlesinde bir ihtimal de şöyledir: Münafıklar kesinlikle Allah'ı aldatmak istemiyorlardı. Çünkü onlar, Allah'a inanmasalardı böyle bir şeyi düşünmezlerdi ve eğer inansalardı Allah'a inanan biri asla Allah'ı aldatmayı düşünmez. O halde, bundan maksat onların hak ehlini aldatmak istemeleridir; ama, Allah Teala bunu kendisine isnat etmiştir. Bunun benzerine Kur'an'ı Kerim'de çok rastlayabiliriz.

Örneğin Fetih Suresi'nin onuncu ayetinde Allah Teala şöyle buyuruyor:

“Sana biat edenler Allah'a biat etmiş olurlar.”

Buna göre, maksat şudur: Onlar iman ehlini aldatmak istiyorlardı; ama, hakikatte kendilerini aldatıyorlardı. Çünkü hak yolunda olanlar, sırat-ı müstakimdedirler; hareketlerinin sonu da Allah'tır. Onlar kendilerini hakikate teslim etmiş ve hakikate teslimiyet ruhuna sahip olduklarından dolayı da zahirde kurnaz olmasalar bile kurtuluşa ermiş kimselerdir. Ama, kendilerini kurnaz bilip daima aldatmakla, işlerini halletmek isteyenler bu hususta da iman ehlini aldatarak maksatlarına varmayı düşünürler.

Ama hak ve hakikat asla aldatılamayacağına göre, iman ehlini aldatsalar bile onların tasarladıkları aldatici planlar nihayet kendi zararlarına neden olacaktır.

“Kalplerinde hastalık var, Allah da hastalıklarını arttırmıştır. Yalan söylediklerinden dolayı onlara elemli bir azap var.”

Allah Teala bu cümlede meselenin asıl kökünü beyan etmektedir. Meselenin kökü kalbin hasta olmasıdır. Onlar ruhsal hastalıklara duçar olmuşlardır. Kur'an, bu kalp hastalıklarının bazılarını yer yer değinmiştir. İstikbar, eski inançlarda bağnazlık, kavmin büyüklerine ve ileri gelenlerine uymak gibi tutumlar ruhsal hastalıkların bazılarıdır; işte bunlar insanın hakikate teslim olmasına engel olur. Fasıklık, fesat ve günahlar da insanda bir nevi olumsuz tesirler bırakır.

Bunlar öyle hastalardır ki Allah Teala sürekli olarak onların hastalıklarını artırır. Çünkü, insanın cisminde hükmeden kanun insanın ruhu hakkında da geçerlidir. İnsanın cisminde bir hastalık olduğunda doktora görünür, eğer doktora karşı inat eder, doktorun tavsiyelerini ayak altına alır ve doktora karşı münafıkça davranırsa hastalığı artacaktır.

Allah bu alemleri bütün tohumları yeşertmeye elverişli olarak yaratmıştır; tabii ki bu insanın nasıl bir tohum ektiğine bağlıdır. Buğday ekilirse buğday yeşerir, arpa ekilirse arpa. Kur'an'ı Kerim şöyle buyuruyor:

"Onlara da, bunlara da, hepsine rabbinin lütuf ve ihsanından yardımda bulunuruz, bağışlar dururuz."^{103[103]}

Allah daima yardım eder ve ihsanda bulunur. Alem, öyle bir temel üzerine kurulmuş ki hem iyiler ve hem de kötüler kendi yollarında gelişimlerini sürdürürler.

(Tabii ki burada bir fark söz konusudur; bu hususta ayrıca bahsedeceğiz)^{104[104]}

"Onlara yeryüzünde fesat çıkarmayın dendi mi derler ki: Biz ıslah edicileriz."

Kur'an'ı Kerim birkaç ayet önce demişti ki, münafıklar ancak kendilerini aldattığını açıklamıştı. Bu ayette münafıkların kendilerini aldatmaları anlamı açıklanmaktadır.

Derler ki yalancılar, o kadar yalan söylerler ki, git gide kendi yalanlarını hak ve hakikat olarak görürler; öyle ki, bu yalan ve komploları kendilerinin hazırladıklarını unuturlar.

Şöyle bir meşhur kıssa var:

Bir deli adam varmış, çocuklar onu rahatsız ediyorlarmış. Çocukları kendi etrafından dağıtmak için, şehrin filanca tarafında yemek dağıtıyorlar demiş. Çocuklar buna inanarak, onu bırakıp hep beraber yemek dağıtılan tarafa koşmaya başlamışlar. Deli adam, çocukların o tarafa doğru koştuklarını görünce kendisi de "belki de yemek verirler" diyerek o tarafa koşmaya başlamış.

Kur'an diyor ki, bu beşinci kolun işi zahirde inanmak batında ise Müslümanların toplumunda fesat çıkarmak ve mukaddes İslami hedefleri ihlal etmektir. Onlara, "bu kadar fesat çıkarmayın" dediklerinde, cevap olarak diyorlar ki "Biz ıslah ediciyiz! Biz fesat çıkarmıyoruz".

"Bilin ki, onlardır fesatçılar, ama anlamazlar."

Asıl fesat çıkarıcılar onlardır; yani, bunlardan başka fesat çıkarıcı yoktur, fakat kendileri bunun farkında değiller ve ıslah edici olduklarını sanırlar. Sanki kendileri de ıslah edici olduklarına inanmışlardır.

Gördüğümüz gibi Kur'an'ın bu cümlesi sadece onların fesat çıkarıcı olduğunu ifade etmektedir. Bazen "Zeyd alimdir" denir ve bazen de "Alim Zeyd'dir" denir. İkinci cümle şunu ifade ediyor ki dünyada eğer bir alim varsa o da Zeyd'dir, başkaları Zeyd'in karşısında alim sayılmaz. Kur'an'ın buradaki tabiri de böyledir. Kur'an buyuruyor ki, asıl fesatçılar bunlardır; yani, başka fesat çıkarıcılar bunların karşısında fesatçı sayılmaz. Çünkü fesat ve bozgunculuk çıkarmak bunların vücuduyla özdeş olmuştur. Ama kendileri bunu bilmezler.

"Onlara, inanan insanlar gibi siz de inanın dendi mi derler ki: Akılsızlar gibi biz de mi inanacağız?"

Gizlice kendilerine, "Bu münafıklığı bir kenara bırakın, siz de iman edenler gibi iman edin." dendiğinde şöyle cevap verirler: "İman etmek ve dine bağlı olmak akılsızların, zekasızların işidir. Biz de toplumun aydınları olarak akılsızlar gibi mi olalım, onlar gibi iman mı edelim? Asla bunu yapmayız."

“Bilin ki, akılsız olanlar onlardır; ama bilmezler.”

Kur'an, önceki ayette olduğu gibi bu ayette de "Bilin ki" diyerek Müslümanları uyarıyor:

Bilin ki, akılsızlar onlardır, öyle düşünce karanlığına dalmışlar ki kendileri de bundan gafiller, bunu bilmemekteler.

Bilmemek iki kısımdır: Bazen insan bir şeyi bilmez, ama onu bilmediğini kendisi de bilir. Böyle bir bilmeme kolayca giderilebilir. Çünkü insan, bir şeyi bilmediğinde ve onu bilmediğini bildiğinde öğrenmeye çalışır veya en azından başkalarını dinler ve hakikat olduğunda kabullenir, böyle bir cahillik ve bilmeme pek de tehlikeli değil.

Fakat bazen insan bir şeyi bilmez ve bilmediğini de bilmez, böyle bir cehaletin çaresi yoktur. Çünkü, bu cehli gidermeye insanın gururu fırsat vermez. Aydın olduklarını iddia eden kimselerin çoğu da böyledir. Hiç bir şeyden anlamadıkları için böyle bir iddiada bulunurlar. İbn-i Sina "İşarat" kitabında hatırladığım kadarıyla şöyle bir şey söylüyor:

“Yarım kurnazlıktan, eksik kurnazlıktan kork ve kaçın”. Burada şunu anlatmak istiyor ki insan ya saf ve sade olmalı ve ya tam akıllı, anlayışlı ve düşünceli olmalıdır.

Saf insanlar genelde saf olduklarını anlarlar, ama yarım kurnazlar kendi hadlerini bilmez ve çok kurnaz olduklarını sanırlar. Daima işlerinin, akıllıca yapılmış işler olduğunu düşünürler, işte böyle kimseler halkın en akılsızı ve cahilidirler. Gazali bu hususta şöyle diyor: Her şeyin eksik varlığı, yokluktan iyidir. Ama bu söz ilim hakkında geçerli değildir.

Mesela; insanın az da olsa sağlık, mal ve servete sahip olması hiç olmamasından daha iyidir. Ama ilim ve bilgi böyle değildir. Az bilgisi olan, biri okuma yazma bilmeyen birinden daha kötüdür. Çünkü öyle biri, çok bilgili olduğunu sanır ve ilmini tamamlamaya çalışmaz.

Aşağıdaki şu beyit herhalde Senai'nindir; o diyor ki:

“Herkes bir şeyden rencide,
Ben de yarım divaneyden”

Bu şair diyor ki, akıl da ilim gibidir. İnsan ya tam akıllı olmalıdır ya da tam deli. Yarım akıllının ve yarım delinin zararı tam deliden daha fazladır.

Toplumdaki sahtekâr ve hokkabaz kimseler de genelde bu "yarı kurnaz" insanlardır.

Çünkü tam kurnazlar, hiç bir şeye inanmasalar bile saadet ve başarının doğrulukta olduğunu anlarlar. Ama bu yarı kurnazlar, yarı sahtekârlar, hiç kimseye karşı doğru olmamaya özen gösterirler. Ömürleri boyunca kimseyle arkadaş olamazlar bunlar, kimse de bunların sözüne itimat etmez. Çünkü herkes bunların sahtekâr olduklarını, kurnazlık yapmak istediklerini bilirler.

Kur'an, böyle münafıklara, “bilmediklerini bilmeyen cahiller” tabirini kullanmıştır. Kur'an diyor ki bunlar bilmezler; ama, bildiklerini sanırlar, bunlar şuurlu olduklarını zannederler ama şuursuzdurlar.

“İnananlarla buluştular mı inandık derler. Şeytanlarıyla yalnız kaldılar mı şüphe yok ki derler, biz sizinleyiz, biz ancak alay etmedeyiz.”

Bunların iki yüzölçümünü Kur'an şöyle açıklıyor: Onlar iman ehliyle karşılaştıklarında "biz de iman ettik derler" ama aynı görüşe sahip oldukları şeytanlarıyla karşılaştıkları zaman da "biz sizinleyiz, biz sizinle aynı görüş ve inanca sahibiz, biz sadece onlarla alay etmedeyiz" derler.

Kur'an, geçen ayette söylediği “ancak kendilerini aldatırlar” sözünün benzerini burada da söylüyor:

“Allah onlarla alay eder.”

Bunlar, hakikatle alay edebileceklerini sanıyorlar. Onu aldatacaklarını zannediyorlar, oysa ki kesinlikle bunu yapamazlar. Hakikat onlarla alay eder ve nitekim sonunda kendileriyle alay etmiş olurlar.

“Taşkınıklarında, azgınlıklarında başı boş dolaşsınlar diye mühlet verir onlara.”

Bunlar tuğyan eden, hadlerini aşan kimselerdir, Allah da onları bu tuğyanlarına öyle daldırır ki tamamen kendilerini kaybeder ve ne yaptıklarını katiyen bilmezler.

Kur'an buraya kadar münafıkların özelliklerinden bir kaçını şöylece sıralamıştır:

1- Münafıklar oldukları gibi görünmeyen kimselerdir. Tezahür etmek münafıkların özelliklerindedir; öyle ki münafıklar, müminlerden daha çok iman ettiklerini dile getirirler.

2- Münafıklar sahtekâr, hokkabaz ve hilekâr kimselerdir. Bu da münafıklarda hissedilen sıfatlardan biridir.

3- Münafıklar ruhsal bir hastalığa tutulmuşlardır. Onlar, böyle işleri yapmakla ruhsal çıkmazlarını çözmeye çalışırlar; oysa ki bu gibi işleri yapmakla kalplerindeki ukdeler ve ruhsal hastalıkları sürekli olarak artar.

4- Öyle bir şekilde bocalamaktadırlar ki kendileri bile toplumu ıslah ettiklerini sanıyorlar. Yani bozgunculuklarına ıslah kılıfı uydurmuş ve kendileri de buna inanmışlardır.

5- Kendileri akılsız ve ahmak oldukları halde başkalarını akılsız sanırlar.

6- İki yüzlüdürler, iki yüzlülüklerinden biri de şu ki, bir yerde bir şey konuşurlarsa, başka bir yerde de onun tam tersini söylerler.

Bunlar Kur'an'ı Kerim'in bu ayetlerinde beyan ettiği münafıklara özgü sıfatlardır.

Burada birkaç noktayı ele almak zorundayız:

1- "Halkın bazısı iman ettik derler..." ayetindeki "nas" (halk) kelimesi hakkındadır. Kur'an'ı Kerim'in birçok yerinde bu kelimeyle karşılaşabiliriz. Bu kelimenin anlamı nedir?

Kur'an'daki "nas" kelimesi "halk" anlamındadır. İnsanlar zengin, fakir, alim, cahil, beyaz, siyah, zalim, mazlum vb. gibi muhtelif tabakalara bölünebilir.

Eğer insanları görüp bu farklılıkları bir kenara bırakırsak, yani insanların muhtelif renk, şekil ve tabakalarını nazara almazsak ve insanları insan olarak görürsek işte böyle bir durumda insan topluluğunu "nas" (halk) deriz. Yani insanın rengi, şekli, tabakası, dini ve düşünce tarzı nazara alınmadığı taktirde ve filozofların tabirince kayıtsız şartsız olarak insan nazara alındığında "nas" kelimesi kullanırlar ve bu kelimeyle bütün insan fertleri ifade edilir.

Müfessirler eskiden beri "nas" kelimesini böyle açıklamışlardır ve bu doğru bir açıklamadır. Fakat bazıları hata edip "nas"ın mahrum ve yoksul kitle anlamına olduğunu söylemişlerdir. Böyle bir durumda "nas" kelimesi sadece özel bir tabakaya şamil olur, bütün halka değil.

Bu yanlıştır; çünkü, önceden de dediğimiz gibi Kur'an'ı Kerim'deki "nas"dan maksat, özel durumları, dinleri, zenginlik ve fakirlikleri, renkleri, ilim ve cahillikleri göze alınmadan tüm insanlardır. Kur'an'ı Kerim, "Ey halk, rabbinize kulluk edin, tapın."^{105[105]} demekle sadece mahrum halk kitlesine değil bütün insanlara hitap etmektedir. Aynı şekilde, "Halktan, oraya gitmeye gücü yetene, Allah için gidip o evi ziyaret ederek haccetmesi farzdır."^{106[106]} demekle haccı, halkın bazısına değil hepsine farz kılmıştır; tabii ki bunu da "gücü yetmekle" şartlandırmıştır.

İşte bu yüzden de bazı yerlerde kafirler hakkında da "nas" tabiri kullanılmıştır. Mesela Âl-i İmran suresi ayet 173'de şöyle buyurulmuştur ki: "Top yekün halk, aleyhinizde birleşti,

korkun onlardan" Bu ayet kafirlerin Medine'ye saldırı düzenledikleri hususunda inmiştir. Kafirler, Müslümanları korkutmak, onları sarsmak için bir komplo düzenleyip "Tüm halk, Müslümanların aleyhinde birleşmiş, bir araya gelmişlerdir." diye bir söz yaymışlardı.

"Halkın bazısı iman ettik derler..." ayetinde de "nas" kelimesi münafıklar hakkında kullanılmıştır.

"Nas"a halk kitlesi diye anlam verenler, "münafıklar da halk mahrum ve yoksul kitlesindedir" demeye mecbur olmuşlardır. Halbuki münafıklar, sadece halkın mahrum kitlesinden değildir: Çünkü, her tabakada münafık olabilir, Kur'an'ın değindiği asr-ı saadetteki münafıklar da bizzat Medine'nin büyüklerinden ve ileri gelenlerindendi. Resullullah (s.a.a)'ın zamanındaki münafıkların reisi Abdullah b. Übey idi. Bu adam, Resulullah (s.a.a) gelmeden önce Medine'nin en önde gelen adamıydı. Öyle ki, Medine halkı, Avs ve Hazrec kabileleri arasındaki köklü ihtilafları gidermek için onu padişah seçmeye karar vermişlerdi. Ve ona tac hazırlamayı düşünüyordular.

O, kesin olarak kendisini padişah gördüğü böyle bir dönemde İslam, Mekke'de zuhur etti. Mekke ile irtibatla olan bazı Medine halkı Resulullah (s.a.a) ile görüşüp Müslüman oldular ve Resulullah (s.a.a) 'ten Medine'ye tebliğci göndermesini istediler. Resulullah (s.a.a) da Musaab İbn-i Umeyr'i gönderdi, onun vesilesiyle Medine halkının birçoğu Müslüman oldu ve böylece Resulullah (s.a.a) 'ın Medine'ye hicret etme zemini hazırlanmış oldu. Ve haliyle Abdullah b. Übey'in bütün hayalleri suya düştü ve bu yüzden de, İslam'a karşı bir kin ve nefret besledi.

Medine halkının çoğunluğu Müslüman olunca Abdullah b. Übey de zahiren İslam'ı kabul etmek zorunda kaldı, ama kalben hakka teslim olmadı.

Her halükârda; buradaki "nas" kelimesinden maksat yoksul olan halk kitlesi değildir; çünkü, münafıkların reisi olan Abdullah b. Übey yoksul halk kitlesinden değil, Medine'nin en ileri gelen kişisiydi.

2- Başka bir konu da şu ki, gördüğünüz gibi Kur'an'ı Kerim kafirler hakkında iki ayette, müminler hakkında üç veya dört ayette ve münafıklar hakkında ise yaklaşık on üç ayette açıklamada bulunmuştur. Ayrıca, münafıklar hakkındaki ayetleri de "bilin ki" diyerek başlamıştır. Kur'an, münafıkları tanıtmaya neden bu kadar özen göstermiştir?

Kur'an'ın münafıklar üzerindeki titizliğini tefsirciler de konu etmiş ve genelde şöyle cevap vermişlerdir: Münafıklar da gerçekte kafirlerden özel bir grupturlar. Ama, Kur'an'ın bazı ayetlerinden de anlaşıldığı üzere münafıklar, İslam için kafirlerden daha tehlikelidirler. Çünkü kafir -yani Kur'an'ın kafir diye nitelediği kimse- Allah'ı ve Peygamber'i kabul etmeyen, ama kafirliğini gizletmeyen kimsedir. Yani, kabul etmediğini açıkça söyler ve halk da buna karşı tedbir alır, ne yapacağını bilir. Ama kalbindeki inancını gizleyen örten, dilde başka konuşan ve kalbinde ise daha başka bir şey olan kimsenin tehlikesi daha fazladır. Çünkü bu durumuyla, Müslümanları aldatabilirler. Kafirlerin durumu belli olduğundan Müslümanlar hataya düşmezler. İşte bu yüzden Kur'an şöyle buyuruyor:

"Şüphe yok ki münafıklar, ateşin en aşağı katındadırlar."^{107|1071}

İslam tarihinde görüyoruz ki, Peygamber (s.a.a) savaştı ve muzaffer oldu; ama Ali (a.s) Resulullah (s.a.a) gibi zafer elde edemedi. Bunun nedeni şudur: Peygamber kafirlerle savaştı, Ali (a.s) ise Müslümanlık iddiasında bulunanlarla. Yani, Peygamber, kendi hedeflerinde sadık olan kimselerle savaştı. Onlara, "Lailaheillallah deyin" dediğinde, "buna inanmıyoruz" diyorlardı. Resulullah (s.a.a)'in karşısında Ebusüfyan, "Yücedir Hübel, yücedir Hübel" sloganını atıyordu. Resulullah (s.a.a) da "Allah yücedir, büyüktür deyin" diyordu. Ve Allah

ile Hübel karşı karşıya geliyordu. İşte bu yüzden Allah'ın karşısında Hübel'in yenilmesi kesindi.

Ali (a.s) de aynı Ebusüfyan'larla karşı karşıyaydı, ama bu defa onların sloganı İslami sloganıydı. Babası Ebusüfyan'ın hedeflerini sürdüren Muaviye de açıkca "Yücedir Hübel" sloganıyla ortaya çıksaydı Ali (a.s)'ın karşısında kesinlikle yenilgiye uğrardı. Ama o "Yücedir Hübel" yerine, İslam kisvesine bürünerek İslam için gözyaşı döküp şöyle diyordu:

"Peygamber'in mazlum halifesi Osman şehid edildi. Ey millet, peygamber'in halifesinin kanı yerde mi kalacak? Böylece Osman'ın katillerinden intikam almak için halkı bir araya topluyor ve daha sonra da Ali (a.s) 'yi, Osman'ın katillerinin önderi olarak tanıtıyordu.

Halbuki, Osman'ın gerçek katili Muaviye'ydi. Hz. Ali (a.s) bunu Nehc-ül Belağa'da şöyle buyurmuştur: "Kendi döktükleri kanın intikamını istiyor onlar." Yine şöyle buyuruyor: "Osman yardım istediği gün neden ona yardım etmedin? Çünkü, Osman'ın öldürülmesini bekliyor ve ölüsünden de yararlanmak istiyordun."

Osman öldürüldükten hemen sonra onun kanlı gömleğini alıp Şam'a götürmeleri için Osman'ın evinin etrafında gözcülük yapmak için Medine'ye casuslar göndermişti. Casuslar da bu görevi hemen yerine getirdiler. Bu gömlek bir süre Şam mescidinde asılı kaldı. Ve bizzat Muaviye'nin kendisi zaman zaman halkın gözü önünde o gömleğin yanında durup ağlıyor ve Peygamber'in halifesinin mateminde yanıp yakılıyor, sızlıyordu!! Böylece saf Müslümanlar Allah için ve Allah rızası için tahrik ediliyor ve Allah yolunda kan verip kendilerini ölüme atıyorlardı.

Nitekim Sıffin savaşında yenileceğini anlayınca, yine aldatıcı bir plan düzenleyip Kur'an'ı mızraklara taktılar ve böylece, "Biz Kur'an'ın karşısında teslimiz" demek istediler. Ali (a.s) onların bu hilesinde gizli olan boyutları anladığı için "Vurup geçin, ilerleyin" diye bağıyordu. Ama İslami öğretilerin zahirinden başka bir şey bilmeyen ve münafıkların tehlikesinden haberdar olmayan cahiller, biz Kur'an'la savaşmayız, dediler. Ve böylece Emevi hizbi kurtulmuş oldu.

Kur'an'ı Kerim, nifakın (münafıklığın) bu korkunç tehlikesini göz önüne alarak Müslümanları, "Bilin ki" sözüyle uyarıyor. İslam, küfür ile karşılaştığı her zaman küfrü mağlup etmiştir, nifakla karşılaştığı zaman ise yenilgiye uğramıştır. Çünkü nifak, İslam'ın kendi gücünden yararlanarak onu İslam'a karşı kullanmıştır. Yani, İslam kisvesine bürünerek İslam'la savaşmıştır.

3- Nifak tehlikesi her zaman İslamı tehdit etmiştir. Ama bu her zaman aynı şekilde olmayıp her dönem ve her asırda yeni bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Bu günlerde, daha bir kaç ay önce yayımlanan bir kitabı okuyordum. Bazıları bilerek veya bilmeden bu kitabta materyalizmi Kur'an'ın maskesi altında tebliğ ediyorlar ve bu tamamen ortadadır.

Çünkü kitap, "Bismillahirrahmanirrahim" ile başlıyor, Allah, Peygamber ve Kur'an'dan bahsediyor; ama, içeriğini göz önünde bulundurduğumuzda Kur'an maskesi altında materyalizmin propaganda edildiğini görüyoruz.

Yani, bir kaç yıl önce İran'da din ile savaşabileceğini düşünüp şiddetle savaşa başlayan, Allah yalandır, Peygamber yalandır ve vahiy yalandır, diyen materyalizm dinin gücü karşısında müthiş bir şekilde yenilgiye uğrayınca bu metodunda başarılı olmadı ve bu yüzden aynı sözlerini İslami kalıplarda topluma sunmaya başladı. Yani, Allah'ı ve kıyameti başka bir şekilde inkâr etti. Mesela; kıyamet ve ahiret söz konusu edildiğinde onların hakkında üstün nizam ve dünya hakkında ise yaşamın alt nizamı tabirini kullanıyorlardı.

Yani, bunlara göre dünya, tağuti ve zalimane bir düzendir ama düzen değişince ahiret olmaktadır.

Tabii bu sözlerden batıl kastedilmektedir. Şüphesiz dünyada aşağılık bir nizam vardır; ve aşağılık nizama savaşıp yüce nizamı onun yerine oturtmak gerekir. Bu tabirler Kur'an'da da kullanılmıştır; ama Kur'an dünya ve ahiretten üstün ve aşağılık nizamı kastetmemiştir. Dünya ve ahiret bir konudur, üstün ve aşağılık düzen ise daha başka bir konu.

Gördüğünüz gibi zahirde ve lafızda ahireti inkâr etmiyorlar, insanın ahiret alemindeki ebediliğini yalanlamıyorlar; bu dini kavramları Materyalistlerin meşhur evrim teorilerinin kalıbına dökmek istiyorlar. Biri ölür ve başka biri onun yerine gelir ve o da ölüp gider, üçünü bir şahıs onun yerine gelir. İşte onlara göre insanın kalıcı olması ebediliktir.

Bu, Muaviye'nin Kur'an'ı mızraklara takmasıyla aynıdır; ama, şekil değiştirmiştir. Ve bu nifakın özüdür; ancak, her dönemde başka bir şekilde boy gösterir. Müslümanlar, bin dört yüz sene mızrağa takılan Kur'an'a aldandıklarının farkında değillerdir. Her zaman diliminde ortaya çıkan din düşmanları, düşmanlıklarını din örtüsü altında gerçekleştirmeyi becermişlerdir. Eğer Müslümanlar uyanık olsalar onların tehlikeli planları suya düşecektir.

Kur'an, onların haline acıyarak şöyle buyuruyor:

"Onlardır doğru yolu satıp azgınlığı alanlar. Alış-verişlerinden faydalanmadıkları gibi bir kazanç yolu da tutmamışlardır."^{108[108]}

Bunlar bir ticarete atılmışlar, ama bu alışverişte ziyan etmişlerdir. Hidayeti satıp azgınlığı almışlardır. Onlar, bu alışverişten faydalanmadıkları gibi ziyana da uğramışlardır. Onlar gidecek bir yol bulamazlar ve azgınlıkta bocalayıp dururlar.

Adamın biri İmam (a.s)'dan aklın ne olduğunu sorduğunda İmam şöyle buyurdu: "Akıl, insanı Allah'a tapmaya, ona kulluk etmeye yöneltir ve insanı ebedi mutluluğa kavuşturur."

Bunun üzerine adam, "O halde Muaviye'deki akıl değil miydi?" dedi.

İmam, "Muaviye'deki kurnazlık ve şeytanlıktır; ve bu da akıldan farklı bir şeydir." buyurdu.

İmam (a.s), şeytanlıktan, münafıklığı ve onun doğrultusunda çizilen plan ve oyunları kastetmektedir; akıldan ise insanı maneviyat ve insaniyete yönelten gücü anlatmak istenmiştir.

(17) "Onlar, bir ateş yakıp aydınlanmak isteyen kimseye benzerler. Ateş, çevrelerindeki şeyleri aydınlattı mı Allah, nurlarını alıverir de onları karanlıklarda bırakır, görmezler. (18) Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler, doğru yola dönemezler. (19) Yahut da gökten boşana boşana yağın yağmura tutulmuşa benzerler; orda karanlıklar var, gök gürlümede, şimşek çakmada. Ölüm korkusuyla yıldırımların sesini duymamak için parmaklarıyla kulaklarını tıkarlar. Allah'sa inanmayanları çepçevre kaplamış, kavramıştır. (20) Şimşek neredeyse gözlerini kör edecek onların. Çakıp etraf aydınlandı mı yürürler, karanlıkta kaldılar mı dururlar. Allah dilerse duymalarını da alır, gözlerini de kör eder. Şüphe yok ki Allah'ın her şeye gücü yeter."^{109[109]}

Kur'an'ı Kerim, münafıkların tuzak ve hilelerini bir takım etkisiz işler ve suya düşmüş planlar olarak nitelerken kendi tabiriyle bunlar halkı aldatmak istedikleri yerde kendilerini aldatıyorlar, dedikten sonra bu tür tuzak ve kurnazlıklar hakkında iki örnek gösteriyor. Bunları göz önünde bulundurduğumuzda Kur'an açısından "Tarihin Felsefesi" hususunda çok önemli bir noktaya karşılaşıyoruz. Hatta buna, Kur'an'î tefekkürün ve tevhidî dünya görüşünün en önemli temellerinden biri denebilir. Bunu çok önemli ve temel konulardan biri olarak gördüğümüzden dolayı bu ayetler hakkında daha geniş bir şekilde bahsetmeyi gerekli görüyoruz.

Genel olarak dünyanın, insan ve insan toplumunun hayır ve şer açısından, iyilik ve kötülük bakımından ve de hak ve batıl yönünden çeşitli görüşler sunulmuştur; varlık alemi hak ve hayır mıdır yoksa abes, şer ve batıl mı?

Yoksa, yarısı hak ve hayır, diğer yarısı da şer ve batıl mıdır? İnsan yaşamına hakim olan hayır mıdır, şer midir, hak mıdır batıl mı, yoksa yarısı hayır ve diğer yarısı da şer midir? Eğer her ikisini de kabul edersek onların hangisi asıldır; hak mı asıldır batıl mı? Bu hususlarda muhtelif görüşler belirtilmiştir.

Önce filozofların, düşünürlerin ve sosyologların görüşlerini aktaracak ve daha sonra da Kur'an'ın tevhidî dünya görüşünü ele alacağız.

Şüphe yok ki, insan hayatı karma bir hayattır. Yani insanın, hem ferdi ve hem de içtimai hayatında, hem hayır vardır ve hem de şer, hem adalet vardır ve hem de zulüm, hem doğruluk vardır hem de tuzak ve aldatma. İnsan yaşamının iki sayfası vardır; aydın sayfa ve karanlık sayfa. Nur ile karanlığın, adalet ile zulmün bu karışımı öyle derindir ki, yeryüzünde insan yaratılmadan önce yüce melekut aleminde insanın yaratılması hakkında konuşulup bu konuya dair iki görüş belirtiliyor.

Yüce Allah, meleklerle "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" buyurduğunda melekler "Allah'ım, fesat çıkaran ve kan döken bir varlığımı yaratacaksın.?" dediler.

İnsanı her yönüyle şer olarak gören melekler insan hayatının sadece bir sayfasına bakıp onu sadece kan döken bir varlık olarak görüyorlardı. Bu yüzden itiraz ettiler demesek bile en azından sordular ki, Allah'ım; bunu yaratmakta ne hikmet var?

Buna göre, insan öyle bir varlıktır ki melekler bile insanın vücudundaki sırları çözemezler . Sadece onun yaratıcısı ondaki sırlardan haberdardır.

Ama Allah, meleklerin bu görüşünü reddetti ve buyurdu ki: "Benim bildiklerimi siz bilmezsiniz." Daha sonra insanı yarattı ve onu imtihan ederek meleklerin bu büyük hatasını kendilerine ispat etti.

Ayrıca, filozoflar ve düşünürler de bu konudan sürekli olarak bahsetmiş ve bir takım görüşler belirtmişlerdir.

Daima kötümser bir gözle tabiata bakan maddî filozofların çoğu yaratılışın bu aslına inanmadıklarından ve insanı tesadüfler sonucu meydana gelen bir varlık bildiklerinden dolayı şöyle diyorlar: Bu varlığın zatının bir kısmı şerdir ve yeryüzüne ayak bastığından beri kötülük etmiş, şimdi de kötülük etmektedir ve ileride de böyle olacaktır; insanın saadete kavuşması ümit edilemez.

İnsan toplumunun ıslahı için düzenlenen her planı reddederler. Çünkü insanın ıslah olacak bir varlık olduğu görüşünde değillerdir. İster dini olsun, ister felsefî, ıslah adına sunulan her şeye kötümser bir gözle bakarlar. Bunlara göre, bu ıslah edici tezleri hazırlayanların kendileri de muhtelif güdülere sahip olan diğer insanlar gibi bir insandır, insanın güdülerinden ise kötülükten başka bir şey kaynaklanmaz. İşte bu yüzden de reformu hedefleyen herhangi tezi ve içtimai programı abes diye nitelerler.

Kendilerine, "İnsan hangi ümitle yaşamalıdır?" diye sorulduğunda derler ki, "Artık insan yaşamamalıdır. Nihai kemale ve yüce merhaleye varan bir insan intihar etmelidir. Bir insanın tekamülünün en son aşaması, şer ve kötülükten başka bir şey olmadığını, geleceğinin de aynı şekil olacağını ve yaşadıkça kötülüğünün artacağını idrak etmesidir."

Bu hususta birçok kitaplar yazılmıştır. Burada bunları tanıtmaya gerek görmüyorum. Evet; bazı filozoflar intihar etmişlerdir, bunlar maddî filozoflar olup "kötümser filozoflar" diye tanınmaktadırlar.

Avrupa'daki yazarların bazıları da bu ekolün izleyicileridir ve bu hususta birçok makaleler yazmışlardır.

Yine, İnan'daki bazı yazarlar da bu acı zehiri kendi yazılarıyla etrafımıza saçtılar. Sadık Hidayet bunlardan biridir. Sadık, genç olmasına rağmen 1320 (hicri şemsi) yılında bu düşünceden etkilenerek intihar etti. Sadık, fikrî açıdan gelişme merhalesine varıp intihar etmekten başka seçeneği olmadığını anladığından dolayı kendi yazılarında bununla iftihar ediyordu. "Başkaları da bana uymalı ve intihar etmelidir" diyordu.

Hatta, bu gibi şahıslar şöyle diyorlar: İnsanlığa yapılacak en büyük hizmet, yeryüzündeki insanları yok etmektir. Böyle bir düşünce tarzının ne kadar aptalca ve yanlış olduğunu söylemeye bile gerek görmüyorum.

Materyalistler bu hususta daha başka bir düşünce tarzına da sahiptirler. Bu düşünce de kötümser bir düşüncedir, ama önceki kadar kötümser değildir. Bu düşüncede farklı bir yorum vardır. Diyorlar ki:

"İnsan hiçbir fitri eğilime sahip değildir, sadece kendisine verilen rolü oynar."

Bunlar, tarihin ve toplumun maddi mahiyeti olduğuna inanıp diyorlar ki: Toplumsal maddi ilişkiler, iktisadi ilişkiler ve üretim ilişkileri insan hayatına mutlak olarak hüküm sürmektedir. İnsan hayatı iyilik ve kötülük açısından bu ilişkilere bağlıdır; insan yaşamı hakkında ne iyimser olmalı ne de kötümser. Üretim ilişkileri bazen insanı iyi olmaya ve bazen de kötü olmaya zorlar.

Derler ki: Bir zamanlar üretim düzeyi ve üretim aletleri çok aşağı idi. İnsanlar günlük masraflarından fazlasını üretiliyorlardı. İşte bu yüzden insanların yaşamı da hayvanların yaşamı düzeyindeydi. Aynen sabahları yuvalarından aç olarak çıkan, akşama kadar kendilerini doyurup yuvalarına dönen ve yarına da aynı şekil başlayan güvercinler gibi. İlkel insanlar da böyle yaşıyorlardı, azık ve servet namına artırdıkları bir şey yoktu.

Toplumun fertleri ortak bir hayat yaşıyorlardı, bazen de azıklarını ortak bir şekilde elde ediyorlardı. Mesela, bir insan gerekli aletlere sahip olmadığı için tek başına bir hayvanı avlayamıyordu. Bu yüzden de birbirleriyle birleşerek büyük bir hayvanı avlıyor ve etini de aralarında bölüşüyorlardı.

İnsanlar o koşullar altında kardeşçe yaşamaya mecbur idiler. Çünkü, mevcut koşullar bunu gerektiriyordu. Bu durum, aynen sürü halinde yaşayan kuşların durumuna benzer. Kuşlar sürü halinde kardeşçe yaşadıkça çekişme ve savaş da olmaz ve kan da dökülmez.

İnsan, tarih boyunca gitgide tecrübelerini çoğaltıp tarımcılığı keşfedince, hayvancılığa başlayıp, hayvanların sütünden yararlanıp, onları çiftleştirerek çoğaltınca azığını biriktirmeyi de becerdi. Buğday ekip yirmi katını üretti ve böylece bir fert on kişi kadar üretim yapabildi.

Bir kişi kendi masrafından fazlasını hazırlayıp üretince eski durum ve eski hesap da bozuldu ve yeni bir durum ortaya çıktı. Eski hesaba göre herkes yiyebilmek için çalışmak zorundaydı, eğer çalışmasaydı yiyecek bir şeyi de olmazdı. Ama bir kişinin kendi ihtiyacından fazlasını üretebildiği bu yeni durumda güçlü olan kişiler başkalarını köle ettiler, köleler çalıştı onlar ise yediler. İşte malikiyet de bundan kaynaklandı. Yani, insanın toprak üzerindeki malikiyeti ve de insanın insan üzerindeki malikiyeti buradan kaynaklanmış oldu.

Üretim ve üretim araçlarının durumu değişince insan toplumu da değişti. Ortaklık döneminde kardeşçe yaşayan insan şimdi birbirinin karşısında duran iki düşman haline geldi. O ilk dönemdeki aydınlık dönem söndü ve tamamıyla insan yaşamına karanlık çöktü. O günden beri insan tarihinde kötülük hayra, zulüm adalete ve hokkabazlık da doğruluğa galip geldi. Evet bu aralarda bazen istisnai olarak bir kıvılcım belirliyordu. Mesela bir filozof veya bir hareketin önderi ortaya çıkıp baskı neticesinde bir adım atıyor veya din hakkında fazla kötümser olmayanların görüşünce bir peygamber kıyam ediyor ve bir kaç gün adalet ve hayrı toplumda gündeme getiriyordu, ama tarihe hakim olan nizam, malikiyet ve servet nizamı olduğundan bu durum devam etmiyordu. Karanlıkta çakan bir şimşek gibi kısa bir süre sonra

sönüyordu. Ve bir süre sonra bu ıslah planı yeniden servet babalarının elinde bir alet olup mazlum ve mahrum halkın aleyhine kullanılıyordu.

Diyorlar ki: “Bu durum her zaman devam edecektir, bir gün gelip bu temel durum - üretim ilişkileri - değişmedikçe bu durum böylesine sürüp gidecektir. Yani, bir zamanlar bu üretim ilişkileri ilkel halinde olduğundan dolayı insan ortaklaşa yaşamak zorundaydı, o halde, bu ilişkiler gelişip üretim araçlarının mükemmelleştiği bir zamanda da insan, istese de istemese de ortaklaşa yaşamak zorundadır. Yani bu durum, öyle bir yere varır ki artık insan ortaklaşa yaşam biçimi dışında yaşayamaz ve insanın isteyip istememesi bu hususta hiç bir şeyi değiştirmez. Çünkü, üretim araçlarının gelişmesi ister-istememez ortaklaşa yaşamayı meydana getirir. İşte o gün samimiyet, muhabbet ve kardeşlik yeniden insan toplumuna dönecektir. Bu da onların görüşünce sosyalizmin son aşaması ve komünizmdir.”

Materyalistlerin bu görüşü önceki görüşle farklıdır. Çünkü, önceki görüşte, insanın tabiatının kötülüğe dayalı olduğunu ve bu kötülüğünü de sürdüreceğini ileri sürmüşlerdi. Fakat bu ikinci görüşe göre, insanda tabiat adına bir şey yoktur ve insan üretim aletlerinin oyuncağıdır. Bir zamanlar üretim aletleri, insanın iyi olmasını gerektiriyordu, daha sonra üretim aletleri değişip servet ve malikiyet ortaya çıkınca insan da kötü oldu. Malikiyet ve servet olduğu sürece insanın ıslah olması mümkün değildir. Eğer bir kimse, üretim araçları değişmeden ‘reform yapmak istiyorum’ derse hata ediyor, böyle bir şey hayalden başka bir şey değildir. Buna da "Hayali sosyalizm" diyorlar. Materyalistlere göre, gerçek reformu gerçekleştirebilmek için, üretim araçlarının gelişmesinin neticesi olan malikiyetin yok olması aşamasına gelinceye kadar sabretmek gerekir.

KUR’AN’IN GÖRÜŞÜ

Şimdi de Kur’an’ın bu hususta nasıl bir görüş belirttiğini inceleyelim: Bu husus, tarih felsefesiyle ilgili Kur’anî konuların en önemlilerinden biridir. Acaba Kur’an, insana ve onun hayatına iyimser bakıp şer diye bir şeyin olmadığını ve olmayacağını mı söylüyor? Belli ki durum böyle değil ve bunu ispatlamaya da gerek yoktur. Çünkü Kur’an, tarih boyunca hak ile batıl arasında savaş olduğuna inanmaktadır; buna göre, batılın da varlığına inanmaktadır. Yani, Kur’an nur ile karanlığı birbirlerine karşıt olarak gösteriyor ve Hz. Adem’in yaratılışını da anlatırken, Adem’i tamamen şer olarak tanımlayan meleklerin sorusunun cevabında Allah, bu sözünüz tamamen yanlıştır buyurmadı. Aksine şöyle cevap buyurdu: "Benim bildiklerimi siz bilmiyorsunuz." Yani, sizin bildiklerinizi doğrudur ve onları ben de biliyorum; ama, bunların yanında sizin göremediğiniz başka şeyleri de vardır. Siz ancak sayfanın bir tarafını görüp okumuşsunuz, ama diğer tarafından haberiniz yoktur. O halde, Kur’an’ın görüşü kesinlikle batılın varlığını tamamen inkar etmek değildir.

Kur’an açısından insan tamamen şer midir? Yani Nietzsche ve Schuppen Haver gibilerinin "insan ıslah edilmez bir varlıktır; o halde, onunla hiç ilgilenmemek gerekir" görüşü gibi meyus edici bir görüşe mi sahiptir? Kesinlikle bu da değil.

Çünkü, genel olarak peygamberler, insan toplumunu ıslah etmek için gönderilmişlerdir. Eğer onlar insan tabiatı hakkında kötümser olsalardı ıslah etmek için bir program getirmezlerdi. Ayrıca bu görüş Kur’an’ın temel ilkelerinden olan Tevhid inancıyla bağdaşmamaktadır. Yani, tevhidî bir dünya görüşü, bundan başka bir şeyi gerektirir. Tevhidî bir dünya görüşü açısından varlığın, batıl, şer ve abes olarak görülmesi imkansızdır.

Kur’an’ı Kerim, yaratılış nizamını hayır nizamı olarak görmektedir.

Yani, alemde, hem hayrın ve hem de şerrin varlığını teyit etmekle beraber, hayrın şerden ve hakkın da batıldan önce geldiğine inanmaktadır. İslam dünya görüşü bundan başka bir şeyi de savunmaz.

O halde, Kur’an ne diyor? Kur’an’ın bu husustaki görüşü nedir?

Kur'an'ı Kerim'in görüşü tamamen Marksizmin görüşüne karşıdır. Kur'an diyor ki, tarih boyunca hak ve batıl vardı ve böyle bir çekişme insanın tabiatından kaynaklanmıştır. Çünkü, -hadislerimizde de nakledildiği gibi- insan iki tabiatlı bir varlıktır. Yüce Allah insanın varlığında şehvet ve akıl gücünü bir araya toplamıştır. Ancak, aynı zamanda Kur'an açısından, tarih boyunca bu çekişmede hayır galebe etmiştir. Adalet ve nur kalıcıdır, karanlık ve şer ise geçicidir. Kur'an açısından bunun ölçüsü -Marksizmde olduğu gibi- ekonomik ilişkiler değildir. Kur'an ölçününün iman, ruhî ve fitrî yetenekler olduğunu ve bunların asaletini savunmaktadır. Yani Kur'an; din, mezhep ve ahlakın daima servetin aleti olduğunu kabul etmiyor ve bunu tamamen reddediyor. Tabii ki bazen güç ve servet, mezhebi etkileyebilir, bidat ve tahrif yaratabilir, ama; buna karşılık genelde din ve mezhep güçlü ve kudretli bir faktör olarak insanın kaderinde etkili olabilmektedir.

ASALET HAKKINDIR

Kur'an'ı Kerim açısından şer ve batıl kalıcı değildir. Başka bir ifadeyle, ışık ve karanlık, her ikisi vardır, ama, temel ve kalıcı olan karanlık değildir. Yani hakikatin, bir kısmı nurdan ve diğer bir kısmı da karanlıktan oluşmamıştır. Hakikat, nurdur; nurun olmadığı yerde karanlık olur. Zaten karanlık da nurun olmamasıdır.

Buna örnek olarak sağlık ve hastalık konusu gösterilebilir. Şöyle ki, insanın bedeninde denge olursa insan sağlıklı olur. Mesela; kandaki akyuvarlar belirli miktardan ne az olmalıdır, ne de çok; aynı şekilde kandaki alyuvarlar, trombositler ve kanın akışı da normal halinde olmalıdır. Hastalık, sağlığın olmamasından başka bir şey değildir. İnsanın bedeninde asıl olan şey sağlık ve dengenin korunmasıdır, eğer bir takım dengesizlikler sonucu hastalık ortaya çıkarsa beden ister istemez ilk durumuna, yani sağlığına kavuşmaya çalışacaktır.

İnsanın sağlıklı bedene ihtiyacı olduğu gibi doğruluk, emanet, iman ve iffete de ihtiyacı vardır. Bir toplum bunlardan yoksun olmamalıdır, eğer toplum bu gibi ilkelerden tamamen yoksun olursa bir gün bile yaşayamaz. Eğer zulüm, tecavüz, emniyetsizlik ve iffetsizlik bir süre galebe etse dahi hayır ve nur asıl olduğundan ve de karanlık ve şer geçici olduğundan çok geçmeden ilk durumuna ve aslına dönecektir.

Kur'an'ın görüşünü şu bir kaç satırda şöyle özetleyebiliriz:

- 1- Batılın asaleti yoktur.
- 2- Asaleti olmadığından dolayı da batıl kalıcı değildir, kalıcı olan ancak haktır.
- 3- Batıl asaletli ve kalıcı olmamakla beraber zahiri bir şekilde öyle yaygındır ki, eğer insan gerçekçi olmazsa batılın asaletli olduğunu sanır ve hakkın batıl karşısında çok küçük bir şey olduğunu düşünür.

Şuna da çok dikkat etmek gerekir ki; batıl, asıl olmamasına ve asıl olmadığı için de su yüzündeki köpük gibi yok olmaya mahkum olmasına rağmen aynı zamanda ortaya çıktığında çeşitli boyutlarda öyle yaygınlaşır ki insan yüzeysel baktığında "hak ve hakikat hani, nerede? görülen her şey batıldır" der. İşte bu, insanların çoğu zaman yaptıkları bir hatadır, derin bir görüşe sahip olmadıklarından ve her şeye yüzeysel olarak baktıklarından dolayı derler ki: Eğer dünyada hak egemenlik kazansa da bir süre sonra kaybolur, her şeye batıl hüküm sürmektedir. Halbuki onlar, hakkın asıl ve asaletli olduğundan, batılın kendi gücünü haktan alarak hakkın üzerini örttüğünden habersizdirler.

Kur'an'ı Kerim, hak ve batıl savaşını ve onların sonucunu birçok ayetlerde konu etmiş ve buna birkaç örnek de göstermiştir. Şimdi onlardan birkaçını açıklayacağız:

- 1- Ra'd suresi ayet 17:

Gökten yağmur yağdırır da vadilerde alabildiğince seller, ırmaklar, çağlayıp akar, akarken de üste çıkan köpükleri sürükler götürür. Ziyet eşyası, yahut faydalanmak için kullanılan

araçları yaparken ateşte eritilen şeylerde de buna benzer bir köpük, bir posa meydana gelir. İşte Allah hakla, batılı bu çeşit bir örnekle anlatır. Köpük dağılır gider, halka fayda verecek şeyse yerinde kalır. İşte Allah, böyle örnekler getirir.

Allah gökten su indirdi. Bu pak ve saf yağmur suyu tepelere ve dağlara dökülür ve daha sonra vadilerde, derelerde ve ırmaklarda akıp gider, yolu üstündeki pislikleri de kendisiyle birlikte götürür. Bu su gitgide bir sel oluşturur ve taşlara çarptıkça ve çöplükleri taşıdıkkça köpük ortaya çıkar. Öyle ki biri, bu büyük nehre baktığında her şeyin köpük olduğunu sanır. Bu köpüğün altındakinin su olduğunu görmez ve bu hareketi, gücü ve köpüğü de suyun oluşturduğunu bilmez. Köpük sudan kaynaklanmış, ama suyun üzerini tamamen kapatacak şekilde yayılmıştır.

Daha sonra buyuruyor ki, bu durum madenler eritilirken de meydana gelir. Bir süs eşyası yapmak için maden eritildiğinde onun üzerinde de köpük oluşur. İşte bu Allah'ın, hak ve batıl konusunda verdiği bir örnektir. Veya bazı müfessirlerin dediği gibi hak ve batıl böyle gerçekleşip gelişir. Yani hak, saf ve temiz suya ve o değerli madene benzer; batıl ise su üstündeki köpüğe. Çok geçmeden köpük yok olup gider, halkın yararına olan şey yani, hak kalır. Irmaklarda köpüğün altındaki su ise tarlalara gider ve faydalı ürünler verir. O değerli maden de faydalı araçlar ve ziynet eşyaları şekline girip onlardan faydalanılır.

2- İbrahim suresi, ayet 24 - 26:

"Kelime" sözcüğü Kur'an'ı Kerim'de bazen lafız manasına ve bazen gerçekler manasına kullanılır. Kur'an'ın Hz. İsa (a.s) hakkında 'Kelimetullah' demesi gibi.

İbrahim suresinde ki ayette de hak ve batıl inançlar için, kelime tabiri kullanılmış ve her birine de bir örnek verilmiştir. Kur'an şöyle buyuruyor: "Hak, sağlıklı ve meyveli bir ağaca benzer. Bu ağacın kökü yere gömülmüş dalları ise yükselmiştir, meyve ve yaprağı vardır. Meyvesi bir mevsime de ait değildir, her mevsimde meyve verir, yani; onun için her zaman ilkbahar ve yazdır. Öyle bir ağaçtır ki, meyvesi toplandıkkça yeniden meyve verir.

Batıl inanç ise pis bir ağaca benzer, ne meyvesi vardır, ne de kökü."

Bazen bazı yerlerde bir takım çalılar yeşerir, meyve de vermez, dikkatle baktığımızda kökünün de olmadığını görürüz. En hafif bir esintiyle kopup yere düşer, önceki ayetteki köpük misali gibi, yaygın görünür, ama kalıcı olmaz ve kısa bir süre sonra yok olup gider.

Nasir Husrev, bir çınar ağacı altında yeşerip çok kısa bir zamanda çınar ağacının etrafını sararak büyüyen kabak dalı ile otuz yıllık çınar ağacı arasında temsili bir söyleşi gerçekleştirmiştir. Kabak bitkisinin dalı yirmi gün zarfında çınar ağacının üstüne yükselerek çınar ağacına sordu ki: Sen kaç günlüksün? Çınar ağacı, ömrüm otuz yıldan fazladır, dedi. Kabak ona gülererek alaylı bir şekilde, ben yirmi günlük olmama rağmen senden daha çok büyük ve güçlüyüm dedi. Çınar ağacı ise şöyle cevap verdi: Sonbahar mevsimi gelip fırtınalar estiğinde kimin daha dayanıklı olduğu belli olur.

Evet, Kur'an'ı Kerim şunu anlatmak istiyor ki: Görünüşe bakmayın, batılın çok çabuk bir şekilde gelişmesine aldanmayın. Daha derin düşünün. Yirmi otuz yıllık bir ekol ve ideoloji çok çabuk bir şekilde yayılabilir, hatta; zahirde on dört asırlık hak mektepten daha çok gelişip yaygınlaşabilir. İşte Kur'an buyuruyor ki, sabretmek gerek, karşı taraftan esen rüzgarların sonunu beklemek gerek. İslam, doğuşundan on dört asır geçmesine ve muhalif fırtınaların esmesine rağmen yine de sağlam ve dimdik bir şekilde yerinde durmuştur, ama batıl inançlar çok geçmeden iniş çıkışlara maruz kalarak yok olup gidecektir.

3- Enbiya suresi, ayet 18:

Enbiya suresinin on sekizinci ayetine kadar olan ayetler yaratılış konusuna aittir. Yani bu ayetler, dünyanın abes ve hiç olduğunu savunan maddi düşünceyi reddetmektedir. İnsan ve insan toplumu yaratılış çerçevesinde değerlendirilir. Eğer yaratılış abes, boş, oyun ve hiç

üzerine kurulmuşsa, insan da yaratıkların biri olduğuna göre hedefsiz ve abes bir varlık olur; insan toplumu da batıl olur. Ama Allah Teala buyuruyor ki: Biz bu büyük alemleri oyun olsun diye yaratmadık. Çocukların oynamak için yapıp sonradan bozdukları bir şey değildir bu alem. Daha sonra; "Eğer alem abes olarak yaratılmamışsa insan toplumundaki bunca batılın var olmasının sebebi nedir? Alemde yalan ve hıyanet yok mudur? Zulüm, tecavüz, kan dökme ve fesat yok mudur? Niçin toplumda bunca batıl inanç ve ideolojiler var?" sorularını ele alıyor.

Bu sorulara Kur'an şöyle cevap veriyor: Evet; bunların tümü toplumda var; ama bunların varlıkları kalıcı ve dayanıklı değildir. Hak ortaya çıktığında bunlar da kendiliğinden yok olacaklardır. Evet; batıl var ama kalıcı değildir ve çok geçmeden yok olup gidecektir.

Ayette geçen "nakzifu" bir şeyi alıp hızla fırlatmak anlamına gelir. Mesela; bir taşı alıp hızla bir insana veya bir cama vurmaya gibi.

Kur'an şöyle buyuruyor: "Hayır biz hakkı batılın üstüne fırlatırız." Şunu anlatmak istiyor sanki: Biz haktan bir kurşun yapıp onu hızla batılın gövdesine vurur darmadağın ederiz, onu aramak için gittiğinde yok olduğunu görürsün. Gerçekte ise batıl mücadele sonucu yok olmuş değil, önceden de yok idi, hak batıla karşı savaş açmadan önce batıl önemli görünürdü ama, hak onunla savaşmaya gelince içyüzü ortaya çıkıp aslında hiçbir şey olmadığı anlaşılır. Batıl şişirilen bir balon gibidir havası alınınca gerçek yüzü ortaya çıkar.

4- İsrâ suresi ayet 81:

De ki: Hak geldi ve batıl yok oldu, ancak batılın önceden beri var olan bir gerçek olduğunu, daha sonra hakkın gelip onun yerini aldığını sanmayın. Hayır, iş bundan ibaret değil. Şüphesiz batıl yok olucudur. Yani batılın, sadece bir dış görünüşü vardır; gerçek bir varlığa sahip değildir.

Yani, Kur'an açısından hak ile batılın savaşı bir varlıkla başka bir varlığın savaşı değil. Aslında bu savaş varlıklarla yoklukların savaşıdır, kemallerle eksikliklerin savaşıdır. Çünkü batılların hepsi varlıkların eksikliklerinden kaynaklanır. Zalim, kamil olduğu için değil, eksik olduğu için zalimdir. Yani zalim biri, bilgisizliğinden veya aşağılanma duygusundan dolayı zulüm edip bu duygusunu telafi etmek ister.

Kısacası Kur'an'ı Kerim, hak ile batılın savaşına inanmakla beraber batılın kalıcı olmadığına inanmaktadır. Bu da materyalistlerin görüşüne ters düşer. Materyalistler, insanın fitri olarak şer olduğuna veya insanın fitrata sahip olmadığına ve onun üretim araçlarının gelişmesine tabi olduğuna inanmaktadırlar. Haliyle onlar ideal toplum düşüncesine de sahip değildir ve olamazlar da. Eğer bunu savunuyor iseler de bu onların mektebine aykırıdır.

Kur'an'ı Kerim, önceki kavimlerin duçar olduğu sonu ve medeniyetler tarihini anlatırken şu hakikati beyan ediyor ki, kötülüğün galip olduğu ve batılın hüküm sürdüğü her toplum yok olmaya mahkumdur. Ancak, hakkın hüküm sürdüğü toplum kalıcıdır. Kur'an'da bunun bir çok örneği zikredilmiştir. Hak yolundan sapıp batıla yönelen toplumlar ilahi azaba maruz kalmışlardır.

İnsan, tarihe bakıp cinayetleri ve canileri görünce, bütün tarih her şeyiyle karanlıktır, diyebilir. Ancak, böyle bir yargıda bulunmak doğru olmaz. Böyle bir yargı, "tarihi, şahsiyetler meydana getirir" sanısından kaynaklanır. Halbuki Kur'an'ı Kerim, bunların su üstündeki köpüğe benzediğini ve yok olmaya mahkum olduğunu savunuyor.

İslam tarihine baktığımızda, binbir gece masallarının kahramanı Harun-ur Raşid'i, zindanlarını, ayyaşlıklarını ve zulümlerini görüyor ve diyoruz ki, tarihin önemli örneklerinden biri de Harun'dur. Kur'an bunu kabul etmeyerek, Harun kalıcı değildir, yok olucudur buyuruyor. Hayatın çarkını döndürenler çiftçilik yapanlar, üretenler, tacirler ve nihayet halk kitesidir. Siz onları görmezsiniz ama, onlar köpüğün altındaki suya benzer, Harun'ların yaşamı onların varlığına muhtaçtır. Senin görevin ise ümitsizliğe kapılmadan,

“Harun'lar her zaman gelmiş ve toplumu idare etmişler” demeden onlarla savaşmaktır. Harun'un sarayının yanındaki zindanda bulunan ve Harun'un sarhoş olduğu halde attığı çığlıkları duyan İmam Musa b. Cafer kalıcıdır. Onun inancını paylaşıp, ameli ile amel etmek yasak olsa da o halkın kalbindedir, binlerce insana hakim olan bir ebedi güç gibidir. İmam Musa b. Cafer'in düşünce ve fikirleri kalıcı ve Harun'un gözleri kamaştıran azameti ise yok olucudur.

Bu mukaddimelerden sonra, konumuz olan iki örneğin tefsirine geçelim:

“Onlar bir ateş yakıp ışıklanmak isteyen kimseye bezerler.”

Onlar, karanlık bir çölde aydınlatıcı bir şeyleri olmayan kimselere benzerler. Bir ateş yakıp onun ışığından yararlanmaya çalışırlar, aniden bir rüzgar eser ve yaktıkları ateşi tamamen söndürür, onlar da yeniden karanlıkta kalırlar.

Ayetteki ateş ve ışıktan maksat batıla uyanların aldatıcı planlarıdır, hakkın nuru değil. Müfessirler de bunu söylemişler.

Açıklama:

Hidayet (yani bir varlığın belirlenen yaratılış hedefine ulaşması) birkaç şekildedir. Bunlardan biri içgüdülerle gerçekleşen hidayettir. Bu hidayet türü insanda zayıf, hayvanda ise güçlüdür. Biri de hissi hidayettir; insan, göz, kulak vb. organlarıyla edindiği bilgiyle maksadına doğru hareket edebiliyor. Bir diğeri ise, akıl ve düşünce hidayetidir. Biri de vahiy hidayetidir. Bu hidayet peygamberlerin izleyicilerinde bulunur.

Her haluklârda, akıl ve düşünce insan için bir aydınlık vesilesidir. İnsan bazen bu nur ve aydınlığı yaratılış nizamı doğrultusunda ve Allah'ın istediği yolda kullanır. Allah Teala bu hususta şöyle buyurmuştur:

"Ve doğru yolu bulanlara gelince: Onların başarısını arttırmaktadır ve onlara, korunma duygusu vermektedir."^{[10][110]}

Ama bazen insan hidayet yolunu bırakıp, akıl ve düşüncesini dalalet yolunda kullanır. Yani, akıl ve düşüncesiyle ilahi yolun aksine plan yapar. Ama bu planlar, onun biraz ilerlemesini ve birkaç adım atmasını sağlamasına rağmen kalıcı olmaz ve çok geçmeden bu düşünce ve planlar yok olup gider.

Kur'an buyuruyor ki: Batıla uyanlar, karanlık bir çölde kendi elleriyle bir ateş yakıp bu ufacık ateşle çölü aydınlatmak isteyen kimseye benzerler. Ama o ateş, çok az bir aydınlık verip sadece etrafını aydınlatır, o da kalıcı olmaz ve kısa bir süre sonra söner. Yani batıl hile, tuzak ve kandırıcı planlara dayalı olduğundan yok olmaya mahkumdur.

Gördüğünüz gibi “hak, tarih boyunca bir kıvılcım gibi ortaya çıkmış ve kısa bir süre sonra hemen kaybolmuştur” diyenlerin aksine Kur'an diyor ki, batıl bir kıvılcımdır ve bir süre sonra yok olup gider. Kur'an'ın tabiriyle, batıl, o birazcık ateşe benzer; etrafını aydınlatınca insan etrafını iyice gördüğünü sanır ama, Allah, yaratılıştaki değişmez sünnetler doğrultusunda bir takım vesileler hazırlayarak onların nurunu alır ve onları hiçbir şeyi göremeyecekleri karanlıklara terk eder.

“Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler...”

Onların gözü bir yeri görmez ve kulakları da bir şey duymaz. İnsan bir yerde olur da gözü görmez ama kulağı duyarsa bir araba veya bir hayvan yahut da bir insanın sesini duyarak yolunu bulabilir belki de. Dil bilip konuşabilirse başkalarını yardıma çağırarak da yolunu bulabilir.

Ama bunların ne gözü görür, ne kulakları başkalarının sesini duyar ve ne de konuşma gücüne sahip olup başkalarından yardım isteyebilir.

“Doğru yola dönmezler”

Artık batıla uyanların dönüş yolu yoktur, oldukları yerde gömülmelidirler. Böylece, Kur'an'ın tarihe nasıl iyimser bir gözle baktığını ve eğer hak batıla karşı savaşırsa eninde sonunda hakkın galip olacağına ve batılı mağlup edeceğine dair bize güvence verdiğini görüyoruz.

Yukarıdaki ayette batıla uyanların kendilerinin var ettiği aydınlık örneklendirilmiştir. Bu örnekten anlaşıldığı üzere, onların düşünce, fikir ve planları onlara ancak kısa bir süre faydalı olur. Ama bazen de kendilerinin oluşturmadığı ışıklardan yararlanırlar. Bir vesileyle oluşmuş olan ışıktan yararlanmak için hemen işe girişirler, ama bu ışıktan yararlanmak isterken o da yok olup gider:

“Yahut da gökten boşana boşana yağın yağmura tutulmuşa benzerler. Orada karanlıklar var, gök gürelemede, şimşek çakmada”

Yani havanın karanlık olduğu ve yağmurun da hızla yağdığı bir yere benzer. Burada birkaç karanlık vardır: Yağmurun yağmasından oluşan karanlık, bir de havanın da bulutlu olmasından oluşan karanlık ve gece olması da bir başka karanlık. Çünkü, eğer sadece gece olsa ama, yağmur ve bulut olmasaydı, insan yıldızların ışığından da yararlanabilirdi. Bulut da olsa ama yağmur olmasaydı, yine de hava biraz aydınlık olurdu. Aynı şekil eğer yağmur ve bulut olsaydı ama gece olmayıp gündüz olsaydı, insan bulutun ardındaki güneşin ışığından yararlanarak yine yolunu bulabilirdi. Ama Kur'an diyor ki, "Onda karanlıklar, şimşek ve yıldırım vardır."

“Ölüm korkusuyla yıldırımların sesini duymamak için parmaklarıyla kulaklarını tıkarlar. Allah'sa inanmayanları çepeçevre kusatıp kavramıştır.”

Gökyüzünde beliren gürültüler onları öyle titretir ki ölüm korkusundan o sesleri duymamak için parmaklarıyla kulaklarını tıkarlar.

“Şimşek neredeyse gözlerini alacak onların. Şimşek akıp etraf aydınlandı mı yürürler.”

Bu muhtelif karanlıklar içinde şimşek çaktığında onun ışığından faydalanarak bir adım atarlar ama bu da sürekli olmaz, hemen ışık kaybolup gider ve bir adımdan fazla yürüyemezler.

“Karanlıkta kaldılar mı dururlar.”

Karanlık çökünce yeniden oldukları yerde kalırlar.

“Allah dilerse duymalarını da alır, gözlerini de kör eder.”

Eğer Allah isterse onları da birinci grup gibi karanlıkta bırakır, gözlerini kör ve kulaklarını da sağır eder.

Tarihin aldaticılarının ve hokkabazlarının sonu budur işte. Kur'an diyor ki: Onların köklü olduğuna inanmayın, onlardan korkmayın ve onların galip olacağını sanmayın. Onlar mutlaka yok olacaktır, kalıcı olan haktır.

“Şüphe yok ki Allah'ın her şeye gücü yeter.”

Şüphesiz ki Allah her şeye kadirdir, her şeye gücü yeter.

(21) "Ey insanlar, sizi de, sizden öncekileri de yaratan rabbinize ibadet edin de takva sahiplerinden olun. (22) Öyle bir Allah'tır ki size yeryüzünü döşek kılmıştır, gökyüzünü tavan. Gökten yağmur yağdırır, o yağmurla meyveler yetiştirir. Sizi rızıklandırır. Ona eşitler var demeyin, zaten olmadığını bilirsiniz de.”

Bu iki ayet birbirlerine bağlıdır ve ikinci ayet birincisini tamamlamaktadır. Bu ayetler, İslam'ın en önemli temellerinden biri, ilahi öğretilerin fikri ve itikadi temeli olan tevhide davettir.

Gördüğünüz gibi birinci ayet "Ey nas (insanlar)" hitabıyla başlıyor. Kur'an'ı Kerim'de "insanlar" kelimesi bazen hitap şeklinde (bu ayette olduğu gibi) ve bazen de hitap söz konusu olmadan kullanılmıştır. Mesela:

“Ona bir yol bulup güç yetirenlerin Ev’i haccetmesi Allah’ın insanlar üzerindeki hakkıdır.”

"İnsan" kelimesiyle "nas" kelimesi aynı kökten türemiş olup aralarında fazla bir fark yoktur, sadece edebiyat açısından bir fark var. O farkı da şöyle açıklıyorlar: İnsan "ism-i cinstir; ama nas "ism-i cemdir. Yani, insan dediğimizde maksat "insan türü"dür. Ama "nas" dediğimizde maksat insanlar topluluğudur, aynen halk topluluğu anlamında olan "kavim" kelimesi gibi. O halde, "eyyühennas" dendiğinde maksat ey insanlar grubu, ey insan toplumdur.

Şimdi bir noktayı açıklamak zorundayız o da şu ki:

Her mektepte birbirlerine bağlı dört şey vardır:

1- O mektebin muhatapları kimlerdir? Yani, o mektep kimler için gelmiştir? Bütün insanlar için mi gelmiştir, yoksa özel bir grup için mi? Eğer özel bir grup içinse onlar kimlerdir?

2- Mektebin hedefi nedir?

3- O mektebin dünya görüşü nedir? Dünyaya, insana ve onun hayatına nasıl bakıyor ve görüşü nedir?

4- Mektebin içeriği nedir? Yani, o mektepte mevcut olan emir ve nehiyeler nelerdir, öğretileri nelerdir?

Bu dört şey birbirlerine bağlıdır. Yani, dünya görüşünün niteliği o mektebin muhataplarının kim olduğuna bağlıdır. Aynı şekilde, muhataplarının kimler olduğu onun dünya görüşüne bağlıdır. Bunlar da hedefin ne olduğuna bağlıdır ve bunların tümü de o mektebin içeriğinin ne olduğuna bağlıdır. Yani muhataplarına getirdiği mesajın ne olduğuna bağlıdır.

Üzerinde bahsettiğimiz ayette, muhatapların kimler olduğu ve mesajın ne olduğu zikredilmektedir. Bu ayetteki mesaj, İslam ve Kur'an'ın en köklü mesajı olan tevhitir.

KUR'AN'IN MUHATABI

Muhataplar konusunda şunu belirtmek zorundayız ki, ilahi ve gayri ilahi mektep, ekol ve dinlerin her birinin muhatapları vardır; ama her birinin muhatabı farklıdır.

Mesela, bir mektep milliyetçi bir eğilime sahip olabilir. Genelde siyasi partiler bu eğilime sahip olup amaçları da (en azından kendi iddialarına göre) kendi milletlerini kurtarmak ve onların saadetini temin etmektir. Buna göre, bunların muhatapları kendi halklarıdır, diğer milletler onların muhatabı değildir. Mesela, İngiltere'de kurulmuş olan İşçi Partisi veya Muhafazakâr partinin muhatabı İngiltere halkıdır.

Başka bir mektep de ırka dayalı olabilir. Yani amacı, bir ırkı kurtarmak olabilir. Haliyle muhatabı da o ırk olacaktır. Zencilerin beyazlara karşı başlattıkları hareketler gibi, onların muhatabı zencilerdir.

Bazen de bir mektep açların karnını doyurmak amacıyla teşkil edilir. Bu yüzden de açların birleşmelerini ve haklarını zorbalardan alabilmeleri için bir güç ve kudret oluşturmalarını önerir. İster-istemez böyle bir mektebin muhatapları da açlardır.

Mesela; işçi tabakasının saadetini temin etmek ve onları kurtarmak amacıyla kurulduğunu iddia eden Marksizmin muhatapları işçilerdir; dolayısıyla zengin tabakadan üye kabul etmezler.

İslam'ın muhatabı kimlerdir? Kimleri üye olarak kabul eder? İslam dini Araplar arasında zuhur ettiği için muhatapları da Araplar mıdır? Veya Mekke'de doğduğu için muhatabı kendi kavmi, yani Mekke'liler midir?

Kur'an'ın hitaplarına baktığımızda şu hakikati görüyoruz ki Kur'an'ı Kerim, ey Araplar, ey Kureyş, ey Mekkeliler, ey Medineliler veya ey Şamlılar diye hitap etmemiştir. Kur'an'ın hitabı iki çeşittir: Bir kısmı "Ey insanlar", diğer bir kısmı da bu daveti kabul edenlere emirler verilmek istendiğinde "ey iman edenler" şeklindedir.

Bazıları diyorlar ki: İnsan bir nevi soyut bir varlık olduğundan bir mektebin muhatabı olamaz.

Yine şöyle diyorlar: İnsan, insan olma açısından hiçbir vicdana sahip değildir, eğer bir mektep insanı muhatap edinirse o mektep bir hareket yaratamaz.

İranlı, Arap veya acem muhatap olabilir ve dolayısıyla onların milli vicdanı bir hareket başlatmalarına neden olur. Yani ey İranlı, ey Mısırlı veya ey Arap "sen böyle olmalısın" denebilir ve bu surette de hitaplar milli gurura dayanmış olur. İrksal gurura da hitap edilebilir; mesela, "ey zenciler veya ey Kızılderililer" denebilir. Aynı şekilde, bir sınıf da ortak bir vicdana sahip olduğundan dolayı o sınıfa hitap ederek, ey fakirler, ey işçiler veya ey çiftçiler denebilir. Burada da üzerinde durulan ve hareket yaratabilecek şey sınıfsal vicdandır. İşçiye edilen hitap da "ey işçi, senin servetin neden az olsun"? denildiğinde onu harekete geçiren şey onun çıkarlarıdır. Kendi kendine düşünüp der ki: "Benim hakkımı neden başkası alsın? O halde, eğer bir mektep, "ey insan" diyorsa neye dayanarak böyle hitap ediyor?

Asıl mesele de budur zaten, işte bu yüzden, her mektebin muhatabını dünya görüşünün niteliği belirler ve bu iki mesele birbirlerine bağlıdır dedik.

İslam, insan vicdanının onun milliyetinde veya ırkında yahut da sınıfında oluştuğuna inanmaz. İslam'a göre insanlarda fitrat denilen ortak bir vicdan söz konusudur; doğan herkes fitratı üzerinde doğar; biz, bu konuyu kendi yerinde detaylı bir şekilde ele alıp üzerinde durduk.

Mezkur ilkeye göre, yüce Allah insanı yaratırken ona üstün bir vicdan ve ruh vermiştir: "Ve ona kendi ruhumdan üfledim". Buna göre, dünyaya gelen her insan, baba ve annesi kim olursa olsun yüce bir vicdana sahiptir. İşte İslami davet bu yüce vicdana hitap etmektedir. Milli vicdan, irksal ve sınıfsal vicdan sonradan kazanılan vicdanlardır.

Yani İslam diyor ki ey insan, sen insan olduğun için seni davet ediyorum. Ey mahrum, mahrum olduğun için veya ey zenci, zenci olduğun için... seni davet ediyorum demiyor. İslam davet ederken insanın insanlık gururuna hitap eder; milli gurura, irksal gurura veya maddi çıkarılara hitap etmez.

Başka bir ibaretle, İslam, vicdanı gereği adaleti arayan insana hitap eder; bunun da insanın çıkarları adalette olduğu için değil, adaletin insani bir değer olduğu için savunur.

Kur'an'ı Kerim'in açıkça buyurduğu üzere, İslam'ın en köklü ve temel hedeflerinden biri adaleti uygulamaktır. Şüphesiz adalet uygulandığında başkalarının hakkına tecavüz eden zalimler zarar edecek, mazlumlar ise faydalanacaktır. Ama İslam'ın hedefi "mustazaflara minnet bırakıp onları kurtarmaktır" demekle, Kur'an'ın muhatabı sadece mustazaflardır demek çok farklıdır. İslam, mustazafları kurtarmak istiyor ama, onun muhatabı bütün insanlardır. Hatta Firavun gibileri bile Kur'an'ın muhatabıdır. Çünkü Kur'an her insanın hatta Firavunun bile zatında gerçek bir vicdanın var olduğunu savunmaktadır. Kur'an diyor ki, şimdilik size hükümet eden Firavun her ne kadar gaddar, zalim ve insanlıktan sapmış bir varlık ise de, yine de Allah vergisi olan bir fitrata sahiptir, çünkü o da bir insandır. İşte bu yüzden Allah'ın göndermiş olduğu peygamberler onunla savaşmaya geldikleri zaman öncelikle Firavunun batınındaki vicdanı ona karşı harekete geçirmeye çalıştılar. Bu hususta Kur'an şöyle buyuruyor:

Ey Musa, Firavuna git ve bak, onun içinde esir ve mahpus olan vicdan ve fitratı kurtarabilir misin? Eğer bunu yapamazsan o zaman onunla savaş. Yani, önce içten mücadele etmeye çalış eğer; bunda başarıya ulaşmazsan o zaman dış mücadeleyi başlat.

TEVHİD MESAJI

Bu iki ayetteki ikinci bölüm Kur'an'ın en önemli mesajıdır; bu mesaj diğer mesajların tümünün temelidir. Tevhid mesajı sadece Peygamberlerin sonuncusuna mahsus değil, bu mesaj bütün peygamberlerin risaletlerinin başında gelir.

Kur'an ilk aşamada ibadet edin ve daha sonra da ibadet ettiğiniz varlık Allah olmalıdır demiyor. İnsan ibadet etmeden yaşayamaz, insanların tümü çeşitli şekillerde ibadet ederler. İbadet etmek insanın fitrî ve zatî güdülerinde mevcuttur. Yani, insan fitri olarak bir şeyi takdis ve tenzih etmeye ve de kendini ona yakınlaştırmaya meyillidir.

Böyle bir eğilim bütün insanlarda mevcuttur, materyalistler bile ibadet ederler. Karl Marks şöyle demiştir: "Ben insanı, insandan başkasına tapmaktan kurtarmak ve onun kendisine tapmasını sağlamak istiyorum." O da insanın bir şeye tapmak zorunda olduğuna inanmış ama, kendi dediği gibi, mabudun insan olması gerektiğini ileri sürmüştür.

Kur'an'ın mesajı şudur: Ey insan, kendi rabbine, kendi Allah'ına ve senin yetkini elinde tutan varlığa ibadet et. O öyle bir yetki sahibidir ki bütün varlık alemi onun iradesine bağlıdır, eğer bir lahza onları kendi başına bırakırsa her şey birbirine girer ve düzen bozulur.

“O, sizi ve sizden öncekileri yaratandır.”

Fatiha suresinin tefsirinde ibadet konusunda bahsettik ve Kur'an'daki ibadetin daha geniş bir anlamı olduğunu hatırlattık. İbadetin en yüce derecesi, secde etmektir.

Bu aşamayı geçtiğimizde Kur'an, her itaati, ibadet saymaktadır. İşte bu yüzden de buyurmuştur ki: Kendi nefsinin isteklerine uyan ona itaat eden kimse nefesine tapmış olur. "Kendi nefsinin ilah edinen insanı gördün mü?" İnsanın kendisine tapmasının manası, insanın kendisine secde etmesi değildir, bundan amaç nefesine uyması ve itaat etmesidir.

ŞİRK VE TEVHİD

Burada şunu da hatırlatmalıyız ki tevhid şirkin karşıtıdır. Ortaklık anlamına olan şirk kelimesi ile müşareket kelimesi aynı kökten türemiştir. Hz. Musa (a.s) Kur'an'ı Kerim'de Allah'tan bazı şeyler istemiştir. Onlardan biri şudur: "Risaleti tebliğ etmede Harun'u bana şerik kıl."

Ortaklığın manası, insanın Allah'tan başkasını Allah'a şerik koşması mıdır? Yani, bir anda iki mabuda ibadet etmek midir? Buna göre insanın Allah'a değil de Allah'tan başka bir varlığa ibadet etmesi şirk değil midir?

Kur'an-ı Kerim, Sebe kavmi hakkında şöyle buyurmuştur: Hüdhüd kuşu Süleyman'a dedi ki: "Sebe'den sana yakın bir haber getirdim. Orada, onlara bir kadının hükümdâr olduğunu gördüm; kendisine her şey verilmiş ve bir de çok büyük tahtı var. Onu ve kavmini, Allah'ı bırakıp güneşe secde eder buldum..."

Güneşe tapan ve güneşten başka bir şeye ibadet etmeyen bu insanlar bir tek mabuda ibadet ettikleri için müşrik değiller mi?

Kur'an açısından şirk sadece iki şeye tapmak değil; Allah yerine Allah'tan başkasına tapmak da şirktir. Çünkü Kur'an'a göre bütün varlıkların Allah'a ibadet etmeleri gerekir. Eğer biri Allah'a ibadet edeceği yerde Allah'tan başkasına ibadet ederse, ibadette Allah'a ortak

koşmuş olur. Bu yüzden batıl mabuttan başka bir şeye ibadet etmeyen mesela, güneşe tapan ve bundan başka bir şeye tapmayan biri de müşrik sayılır.

“Takva sahiplerinden olun.”

Takva hakkındaki konuşmalarımızda bu konudan etraflıca bahsetmiş bulunuyoruz. Ancak, bu ayet hakkında şunu belirtmek zorundayız ki, bu ayet takvayı, tevhidin sonucu olarak zikretmiştir. Takva nasıl tevhidin sonucu olur? Şimdi bunu araştırmak istiyoruz.

Takva (Veka) kelimesinden türemiş olup, korumak anlamına gelir. Ve bu da nefsi arındırmayı gerektirir. Önceden de bahsettiğimiz gibi, Kur'an ve Ehl-i Beyt hadislerinden de anladığımız üzere takvanın da iman gibi birkaç derece ve aşaması vardır.

Temiz ve pâk bir inanç, temiz bir ortam ister. Yani, toprağa ekilen bir buğday tohumunun yeşerip büyümesini istersek o toprak ekin için elverişli olmalıdır. Doğru düşüncelerin gelişmesi için de temiz ve sağlıklı bir ruh gerekir. Temiz bir düşünce temiz olmayan bir ruhta bulunursa o ikisi arasında savaş başlar ve nihayet ya ruh teslim olur ve temizlenir ya da ruh galebe eder; ve sonuçta da o fikir ve düşünce kaybolup gider.

Bakara suresinin başında Kur'an'ı Kerim şöyle buyurmuştur: “Bu kitap takvalılar için hidayet kitabıdır.” Bu takvadan maksat herkesin fitratında olan ve onunla dünyaya gelen takvadır. Kur'an'ın hidayeti takvanın bu merhale ve derecesini korumuş olan kimselere şamil olur, ama takvayı koruyamayıp pisliklere bulaşan kimseler artık hakkın kelamını kabul etmezler.

Kur'an'ı Kerim, konumuz olan ayette buyuruyor ki, eğer insan Allah'a ibadet ederse, ruhunun temizliği artar, doğru ve temiz inançları daha iyi kabul eder, temiz ve iyi işler yapar

“Öyle bir Allah'tır ki size yeryüzünü döşek kılmıştır, gökyüzünü tavan. Gökten yağmur yağdırır; o yağmurla meyveler yetiştirir. Sizi rızıklandırır. Onun şeriki var demeyin, zaten olmadığını bilirsiniz de”

İnsan Allah'ı tanıdıktan sonra O'na nasıl tapmaz? Halbuki Allah'ın rububiyetinin ayet ve mazharlarını bu alemde görmektedir. Sizin dinlenmeniz için bir döşek şeklinde yaratılan bu yeryüzü tesadüf sonucu mu var oldu? Yoksa bunu Allah mı yarattı? Başınızın üstünde bir tavan gibi görünen gökyüzü ve asılı durup kandil şeklinde parlayan yıldızlar nasıl var olmuştur? Gökyüzünde beliren ve daha sonra yağmur olup yeryüzüne inen bulutlar, rengârenk bitkilerin yeşermesine sebep olur ve daha sonra çeşitli meyveler yetişir. Bunların tümü kendi kendine mi var olurlar, yoksa onların yaratıcı mı var ve belirli bir nizam doğrultusunda mı onları yaratır?

Evet, her türlü hayır, ihsan ve rahmeti var eden böyle bir yaratıcıya ibadet etmek gerekir. O halde, ne faydası ve ne de zararı olan bir taşla tapmak niye, başka bir insana tapmakla esir durumuna düşmek niye?

Sadece, Allah'a tapmak özgürlük getirir. O'na tapmak özgürlüğün özüdür.

Hafız, şiir diliyle bunu şöyle ifade ediyor:

.....

Kemendine bağlı olmak tam özüdür kurtuluşun

(23) “Kulumuza indirdiğimiz Kur'an'da şüpheniz varsa ona benzer bir sure getirin, doğrulardansanız Allah'tan başka tanıklarınızı da çağırın.”

(24) “Bunu yapmazsanız, kesin olarak da yapamazsınız ya, sakının odunu insanlarla taşlar olan ve kafirlere hazırlanan ateşten.”

Kur'an'ı Kerim bu ayetlerde Kur'an'ın mucize olduğu konusunu ele almış ve insanları mücadele ve mübarezeye davet etmiştir. Diyor ki: Eğer Kur'an'ı, insanların yazdığı kitaplar gibi görüyorsanız siz de onun gibi bir kitap getirin.

Kur'an, bu ayette sadece muhataplarını mübarezeeye davet etmiştir, ama İsrâ suresinde aynı konuyu öyle bir şekilde ele almıştır ki artık muhataplar sadece Peygamberin zamanındaki Araplar veya o dönemdeki insanlar değil; bütün çağ ve zamanlardaki insanların hepsine hitap edip onları mübarezeeye davet etmiştir ve hatta insanların yanı sıra cinlere de hitap etmiştir. İsrâ suresinde Kur'an şöyle buyurmuştur:

"De ki insanlar ve cinler, bu Kur'an'ın bir benzerini meydana getirmek için bir araya gelseler bir benzerini meydana koyamazlar, hatta bir kısmı bir kısmına yardım etse bile."^{112[112]}

Bu gibi ayetler iki hakikati beyan etmektedir. Biri, mucizenin alemde var oluşu, diğeri de Kur'an'ın mucize oluşudur. Kur'an açısından bunların hiçbirinde şüphe edilemez.

KUR'AN'IN MUCİZE OLDUĞUNU İNKÂR ETMEK

Günümüzde bazı kimseler, Kur'an'ı gönülden kabul etmek istedikleri halde mucizenin felsefesini idrak edemedikleri için onun mucize olduğunu inkar ediyorlar veya alemde mucizenin olmadığını savunuyorlar. Bunlar Kur'an'da zikredilen denizin ikiye ayrılması ve Musa'nın (a.s) asasının ejderha olması gibi mucizeleri bile tabii manalara tevîl etmişlerdir. Bu da Kur'an'ı inkar etmekten başka bir şey değildir. Kur'an'ı Kerim birçok ayetlerde geçmiş peygamberlerin mucizelerini nakletmiştir.

Şimdiki konumuz olan ayetlerde evvela mucizenin varlığını ispat edilmiş ve ikinci olarak da Kur'an'ın ilahi mucizelerden biri olduğu açıklanmıştır. Kur'an'ı Kerim, daima vicdanlı kulları düşünmeye davet etmiştir, bizim vazifemiz ise bu davete icabet etmek ve düşünülmesi gereken konuları düşündürmektir. Bu konulardan biri de Kur'an'ın mucize olduğudur, bu konu üzerinde düşünmemiz ve İslami öğretilerin en büyük sırlarından olan mucizenin sırrını çözmemiz gerekir. Bu konunun açıklık kazanması için, ilk olarak "mucize" kelimesini ele alıyoruz.

MUCİZE

Mucize, "aceze" maddesinden türemiş olup acizlik, güçsüzlük anlamına gelir. Mucize, kimsenin yapamayacağı bir işe denir çünkü bu tür işler karşısında herkes aciz ve güçsüz kalır.

Bazen "mucize" yerine "harikulade" (normal üstü) kelimesi kullanılır. Aşariler de mucizeyi harikulade diye yorumluyorlardı ama bu iyi bir yorum değildir.

Kur'an'da ne mucize kelimesi ve ne de harikulade kelimesi kullanılmış değil. Bunlar İslam alimlerinin kullanmış oldukları terimlerdir. Mucize kelimesi Müslümanlar arasında yaygın olan bir kelimedir. Hatta bu kelime imamlarımızın döneminde de kullanılmıştır. Ama "harikulade" kelimesi böyle değildir, İslam kelamcıları arasında sadece Aşariler harikuladeyi mucize anlamında kullanmışlardır.

Kur'an, mucize ve harikulade kelimeleri yerine "ayet" kelimesini kullanmıştır; ayet kelimesi daha net ve daha iyi bir şekilde maksadı açıklamaktadır.

KUR'AN, MUCİZEYE NEDEN AYET DEMİŞTİR?

"Ayete", nişane veya sağlam delil anlamındadır. Bizim mucize dediğimiz şeye Kur'an neden ayet demiştir?

Çünkü, birisi kalkıp da; "ben Allah tarafından gönderilmişim, beni Allah göndermiş, bana vahiy etmiştir, benim dediklerimi kabul edin, dediğim sözler kendi sözüm değil Allah'ın sözüdür", derse, acaba halk delil sormadan onun sözlerini kabul etmek zorunda mıdır? Burada üç ihtimal söz konusudur:

- 1- Böyle biri gerçekten Allah tarafından gönderilmiş olabilir.
- 2- Yalancı da olabilir ve kendisi de bunu bilir.
- 3- Hata etmiş olabilir ve kendisi bunun farkında olmayabilir.

Üçüncü ihtimal bazı insanlar hakkında gerçekleşebilir. Gerçekten yalan konuşmayan ve konuşmak da istemeyen bazı kimseler bir takım kuruntu ve vehimlere kapılarak hata edebilirler.

Kureyş kafirlerinin Resulullah (s.a.a)'e mecnun ve deli demelerinin nedenlerinden biri de buydu. Çünkü, Hz. Peygamberin halk arasında öyle güzel ve temiz bir geçmişi vardı ki eğer onun hakkında yalancılıkla suçlanmış olsalardı kimse bu söze inanmazdı; zira Peygamber emin olarak tanınmıştı. Bu yüzden Peygamberin davetini etkisiz hale getirmek için onun davetini kabul edenlere, bu adam ruhsal açıdan bir takım kuruntulara kapılmıştır, diyorlardı.

Buna göre, peygamberlik iddiasında bulunan kimse, iddiasının doğruluğunu ispat etmek için çok sağlam bir delil getirmek zorundadır. Halkın Peygamberden böyle sağlam bir delil istemesi çok mantıklı bir istektir; aksi halde, yani delil istemeden kabul etmek aptallık olurdu.

Peygamberlik iddiasının doğruluğunu ispat etmek için gösterilen sağlam delil mucizedir, işte bu münasebetle de ona "ayet" denilmiştir.

Bu konuyu iyice aydınlatmak için aşağıdaki konuları sırayla ele alacağız:

- 1- Mucize nedir?
- 2- Mucizenin gerçekleşmesi mümkün müdür?
- 3- Mucize gerçekleşmiş midir?
- 4- Mucize, onu getirenin doğruluğunu nasıl ispat eder?
- 5- İslam Peygamberinin mucizeleri.
- 6- Kur'an'ın mucize oluşu.

1- MUCİZE NEDİR?

Bazıları mucizenin önemli bir mesele olmadığını sanıp, “Asıl mesele Allah'ı kabul edip etmemektir.” görüşünü ileri sürüyorlar. Yani, diyorlar ki eğer Allah'ı kabul edersek, mucize hakkında bahsetmeye gerek kalmaz. Çünkü, kabul ettiğimiz Allah mutlak kadirdir ve mutlak kadir olduğu için de ölüyü diriltmeye, ağaçtan ejderha yaratmaya ve Resulullah (s.a.a)'i bir an içinde Mescid-ül Haram'dan Mescid-ül Aksa'ya götürmeye ve bütün gökyüzünü gezdirmeye gücü yeter.

Ancak bu, doğru değil; çünkü Allah'ı kabul etmekle akideyle ilgili bütün sorunlar çözümlenmez.

AÇIKLAMA :

1- Bazıları mucizeyi, sebepsiz ve nedensiz olarak gerçekleşen şey diye tanımlayabilirler. Ancak böyle bir tarif ve tanımlama tamamen yanlıştır. Bunu, materyalistler ve mucizeyi reddetmek isteyenler çıkarmış ve daha sonra da ağızlarda dolaşmış, olabilir.

Çünkü mucize taraftarları onun bir şeye delil olduğunu göstermeye çalışırlar, oysa ki; mucize nedensiz olarak gerçekleşmiş olsa hiçbir şeye delil olamaz.

Ayrıca; bir şeyin nedensiz olarak gerçekleştiğini farz edecek olursak artık alemde hiçbir şeyi ispat edemeyiz, ilmî ve tabii kuralların hiçbiri yerinde kalmaz, felsefi ve kelamî kurallar özelliğini yitirir ve hatta Allah'ı ispat yöntemleri bile sarsılmış olur. Neden acaba?

Çünkü biz Allah'ı, alemin illet ve nedeni olarak tanıyoruz. Eğer varlık aleminde bir nizamın olmadığını ve bir şeyin sebepsiz var olabileceğini düşünersek alemin tümünün nedensiz ve tesadüfi olarak var olduğu ihtimalini reddedemeyiz.^{113|113|}

2- Bazıları da şöyle diyebilirler: Mucize, bir şeyin sebepsiz olarak varolması değil, sebep-sonuç kanununun istisnasıdır. Mucize, bir şeyde gerçek sebebi yerine başka bir sebebin etki etmesiyle gerçekleşir. Yani mucize, alışılmadık bir sebebin sıradan bir sebep yerine geçerli olmasıdır.

Mesela; insanın var olmasının gerçek ve hakiki sebebi iki insanın ilişkide bulunmasıdır. Şimdi eğer bu gerçek sebebin yerine başka bir sebep gelir ve döllenme olmadan bir insan dünyaya gelirse buna mucize denir.

Böyle bir söz, insanın felsefi ilimlerden haberdar olmayışından kaynaklanmıştır. Çünkü, sebep-sonuç nizamının alemden hüküm sürdüğünü kabul edersek, bu nizamın istisna taşımayacağını da kabul etmeliyiz. Çünkü sebep-sonuç arasındaki ilişki ve bağlılık gerçek ve hakiki bir ilişki olup asla değişmez.

Yani tabiatta, "a"nın "b"ye sebep olduğunu düşünsek "a ve b" arasında gerçek ve hakiki bir ilişki var demektir ve "a"nın "b"den başka hiçbir şeye o şekil bir bağlılığı olamaz. Aynı şekilde, "b"nin de "a"dan başka hiçbir şeye böyle bir bağlantısı olamaz. Yani "b", "a" olmadan vuku bulmaz, gerçekleşmez. Bir şeyin gerçek sebebi sadece bir şeydir. Bir şeyin iki şeyle sebep-sonuç bağlılığının olması kesinlikle düşünülemez.

O halde, üstteki misalde "c" "a"nın yerine konulamaz, bunun tersi de aynıdır; yani "d" "b"nin yerinde bırakılıp "a" sonucu alınamaz.^{114|114|}

3- Bu iki tarifin karşısında üçüncü bir tarif daha vardır. Yukarıdaki iki tarife yöneltilen eleştiriler bu üçüncü tarif hakkında geçerli değildir.

Üçüncü tarif: Mucize, sebep-sonuç kuralını nefyetmek olmadığı gibi bu kuralın istisnası da değildir; mucize, sadece tabiata hüküm süren kanun ve nizamın üstü bir şeydir.

Sebecp-sonuç kanununun üstü olmak ile tabiat kanunlarının üstü olmak farklı şeylerdir. Buna göre; mucize, tabii ve normal sebepler dışında meydana gelen şeye denir.

Daha açık ve net bir tabirle mucize, tabiat ötesi bir gücün işe karışması neticesinde bir şeyin tabii akışından çıkmasına denir.

Bu tarife göre mucizenin gerçekleşmesinde bir sebebin diğer bir sebebin yerinde geçmesi söz konusu değildir. Çünkü sebep-sonuç arasında kabul edilen hakiki bir bağlılık vardır ve bu bağlılık asla değişmez. Mucize şöyle yorumlanmalıdır:

İnsanın ilim ve tecrübeyle kavramak istediği fiillerin gerçek sebepleri daima meçhuldür, olayların gerçek sebeplerinden sadece Allah haberdardır. İnsan ise bir takım deney ve tecrübeler neticesinde bazı bağları keşfeder, ve, bunun sebep-sonuç arasındaki gerçek bağ olduğunu sanır.

Buna göre mucize, insanın gerçek sebebini bildiğini ve sadece bir yolla gerçekleşeceğine inandığı şeyin başka bir yoldan gerçekleşmesidir. Bu konuya yine değinecek ve geniş bir şekilde ele alacağız.

2- MUCİZENİN GERÇEKLEŞMESİ MÜMKÜN MÜDÜR?

Bu sorunun cevabı bir önceki bölümde az da olsa aydınlığa kavuştu. Yani mucizenin mümkün olup olmayışı mucizenin tarifine ve nasıl yorumlandığına bağlıdır.

Eğer mucizeyi, sebepsiz ortaya çıkan, bir olay olarak kabul edersek, bunun imkansız olduğu açıktır. Mucizenin sebep-sonuç kanununun istisnası olarak, yani bir şeyin gerçek sebebinin yerine başka bir sebebin konulması diye tanımlarsak, yine mucizenin gerçekleşmesi mümkün olmaz.

Ama eğer mucizeyi bir şeyin tabiatla alışıla gelen normal akışından dışarı çıkması diye tanımlarsak, bu durumda mucizenin gerçekleşmesi mümkün olur.

Bunu biraz daha açıklamak zorundayız.

Avrupalı meşhur filozof Hegel'in felsefesinde kendisine özgü bir sözü var.

Hegel diyor ki: Aklın zaruriyatından olup aksinin gerçekleşmesi mümkün olmayan bir takım konular var. Mesela, matematikte kullanılan formüller gibi Hegel bunları "tahlili formüller" diye adlandırmıştır.

Matematikte diyorsunuz ki, bir üçgenin açılarının tümü 180 derecedir veya iki dik açıyla eşittir. İşte bu hüküm aklın zaruri hükümlerindedir. Yani eğer akıl, üçgenin ne olduğunu anlarsa hemen bir üçgenin açılarının 180 derece olduğuna hükmedecektir.

Felsefe ve mantıkta zaruri formüllerden sayılan formüller de böyledirler. Mesela; bir şeyin bir anda hem var olup hem de yok olmasının mümkün olmayışı bunun en bariz örneğidir.

Ancak, bazı meseleler de vardır ki deneyseldir. Yani aklen zaruri olduğunu idrak etmediğimiz, sadece onları öyle görüp kavradığımız için öyle olduğunu kabul ettiğimiz meseleler de vardır.

Hegel bu gibi meselelere şöyle bir örnek vermiştir: Şimdiye kadar alemde deneyle kavradığımız kadarıyla suyun yüz derece ısıyla buhar olduğunu gördük ve buna da nedensellik adını verdik. Suyun buharlaşmasının sebebi ısı ve hararettir diyoruz. Veya suyun sıfırın altında bir soğuklukta donduğunu görüp, suyun donmasının sebebi soğukluktu diyoruz.

Hegel diyor ki: Bunların hiçbiri akli açıdan zaruri değildir; biz bunları böyle gördüğümüz için böyle kabul ediyoruz. Halbuki, eğer doğduğumuz günden beri bunun tersini, yani hararetin donmaya ve soğukluğun da suyun buharlaşmasına sebep olduğunu görmüş olsaydık akli açıdan bunda hiçbir çelişki görmezdik.

Başka bir ifadeyle, soğukluk neticesinde suyun donmasını ve hararet neticesinde suyun buharlaşmasını akli zaruret gerektirmemektedir. Alemde şimdiye kadar böyle süregeldiği için biz de böyle kabul etmişiz yoksa bu kaçınılmaz bir zorunluluk değildir.

Bu söz buraya kadar doğru bir sözdür. Bunun farkında olan Ebu Ali Sina gibileri şöyle demişlerdir ki: Tabii ilimler daima tecrübeye dayalıdır ve tecrübe ise zaruret doğurmadığı için, doğal bilimler hususunda ne yapmak gerekir? Bu noktayı göz önünde bulundurarak şu soruyu yöneltiyoruz: Doğal bilim ve kanunlar nasıl bir değere sahiptir? Tecrübe sonucu elde edilen kanunları felsefi sebep-sonuç kuralı kapsamına alabilir miyiz?

Bu hususta şöyle diyorlar: Hararetin suyun buharlaşmasına ve soğukluğun da suyun donmasına sebep olması gibi bir bağ ve ilişkinin görüldüğü bu tür yerlerde sebep-sonuç ilişkisi var demektir ve sebep-sonuç ilişkisi olmadan bunlar gerçekleşmez. Fakat tecrübe ve deneylerimiz sonucu kendi duyu organlarımızla keşfettiğimiz sebebin gerçek sebep olması şüphelidir. İşte bu yüzden de tecrübeye dayanan ilimler gün geçtikçe değişir, bir kural feshedilir ve onun yerini başka bir kural alır.

Örneğin; bir zamanlar yukarıdan atılan bir taşın yere düştüğünü görüp taşta çekim gücü var ve yere düşmesinin sebebi budur diyorlardı.

İşte bu herkesin defalarca tecrübe sonucu gözlemlediği için ittifakla kabul edilmiş bir hükümdü. Ama Newton geldikten sonra bu hüküm de değişti ve çekim gücü taşta değil; bilakis taşın yere düşmesinin sebebi yer çekimidir, dedi.

Bundan sonra da nisbiyet görüşü gündeme geldi ve bu görüş de değişti.

Buna göre şu kadarı kesindir ki, olaylar sebepsiz değildir, ama; ilmin o sebepleri keşfedip etmeyeceği de belli değildir. Ve bizim de bir ilişki keşfeder etmez adına sebep-sonuç dememiz doğru olmaz. Çünkü bunlar hakiki sebepler değildir; ne hararet buharlaşmanın gerçek sebebidir, ne soğukluk suyun donma sebebidir ve ne de yer çekimi taşın yere düşmesinin sebebidir. İşte bu yüzden de bu bağlar değişmeye maruzdur.

İşte burada tabiatın kuralları ile sebep-sonuç kuralı arasındaki fark iyice anlaşılmaktadır. Mesela; doğal kurallar gereğince bir insanın dünyaya gelebilmesi için sadece bir yol vardır; o da nütfelelerinin birbiriyle karışmasıdır.

Ama gerçek ve hakiki sebep-sonuç kuralı burada hüküm sürmekte midir? Yani, bundan başkası imkansız mıdır? Kadının rahmindeki hücrelerden biri hem kadın hücresinin ve hem de erkek hücresinin görevini yapamaz mı?

Akıl bunu reddetmiyor, akıl diyor ki: Biz şimdiye kadar böyle gördük, ama bu, sırrını bilmediğimiz başka bir şekilde de gerçekleşebilir. Örneğin, kadının hücresi erkek hücresinin özelliğine sahip olarak çocuk olmasına neden olabilir ve böyle olduğu takdirde de sebep-sonuç kuralı değil sadece tabiata hüküm süren değişmez olduğu sanılan kurallar ihlal edilmiş olur. İşte buna mucize denir.

Yani mucize, tabiatta hüküm süren değişmez kanunların üstünde bir şeydir. Ve buna göre, mucize mümkün olur.

Şimdi Hegel'in sözüne dönüyoruz. Eğer biri peygamberlik iddiası eder ve mucize olarak da "Açıları 190 derece olan bir üçgen getirebilirim" derse hemen onu tekzip etmek, yalanlamak gerekir. Çünkü böyle bir şey akli açıdan imkansızdır ve -önceden de dediğimiz gibi- mucize imkansız olan bir şeyi mümkün kılamaz. Böyle bir şeyi iddia etmek, iddia sahibinin sözünün yalan oluşuna delildir.

Veya peygamberlik iddiası eden biri, "Sebepsiz bir iş yapabilirim" iddiasında bulunursa bu onun yalancı olduğunu gösterir; çünkü, bu akli zarurete ters düşer.

Ama eğer biri, "Ben tabiata hüküm süren kanunların üstünde bir iş yapabilirim" yani şimdiye kadar gördüğümüz alışla gelen tabii ilişkilere aykırı olan şeyler yapabilirim, derse biz bu iddiayı kabul ederiz.

Başka bir deyişle, akli kanunlar şartlı değil, mutlak, yani, akli kanunlarda "artık" "eğer" diye bir şey yoktur. Ama doğal kanunlar şartlıdır. Örneğin, "Üçgenin açılarının tümü, iki dik açıyla eşittir" dediğimizde "Eğer bir engel çıkmazsa" sözüne yer yoktur. Ancak doğal kanunlarda örneğin, yerçekimi kanunu, eğer bir engel olmazsa küçük bir cismin büyük cisme taraf çekilmesini gerektirir diyebiliriz. Yani eğer elinizi uzatarak taşın yere düşmesine engel olursanız yerçekimi kanunu işlevini yapamaz.

Kısacası, insan, gerçek sebepleri keşfedemez, çünkü; bu sebepler insan için gizlidir. İnsan sadece bir takım müşahedesi mümkün olan ilişkileri keşfedebilir, ama; bütün sebeplerden haberdar olan ancak Allah'tır.

Kur'an'ı Kerim, Talak suresinde buyuruyor ki: "Allah'a tevekkül eden herkese Allah yeterlidir." Yani, zahiri sebeplerden hiçbirine artık gerek kalmaz. Ayetin devamında da buyuruyor ki: "Allah ferman ve iradesini gerçekleştirecektir." Ancak, alemde sebep-sonuç kuralının mevcut olmadığını ve Allah'ın kendi işlerini sebep-sonuç ilişkisi dışında yaptığı sanılmasını diye ayetin devamında buyurmuştur ki: "Allah her şey için bir bağlantı karar kılmıştır ama onu sadece Allah bilir."

Allah, irade ettiği bir şeyi yapmakta sadece, insanın tanıdığı sebeplerle yetinmez. Çünkü; insanın tanıdığı ve bulduğu sebeplerin hepsi var olan gerçeğin bir yanından ibarettir, gerçek sebepler değildir; gerçek sebepleri sadece Allah bilir.

Allah isterse, dilediği şahıslara sebep-sonuç ilişkisinin sırlarını öğretir. Ve Allah tarafından bu sırlara vakıf olan kimseler sebep-sonuç nizamına ters düşmeden alemde dilediği tasarrufu yapabilirler. Hadislerdeki, "Kul, Allah'a o kadar yaklaşır ki Allah onun gözü olur, onunla görür, onun kulağı olur ve onunla duyar, onun eli olur ve onunla çalışır" sözünün anlamı da budur işte.

3- MUCİZE GERÇEKLEŞMİŞ MİDİR?

Bu sorunun cevabı çok kolaydır. Çünkü, mucizenin sebep-sonuç kuralının üstünde bir şey olmadığı ve mucize derken sadece doğal kabul edilen ve alışıla gelenin üstündeki bir olay anlaşılması gerektiği aydınlığa kavuştu.

Bu dünyada normal ve tabii akışın aksine gerçekleşmiş olan ve gerçekleşen nice olaylar vardır. Ebu Ali Sina'dan şöyle nakledilmiştir: Arif birinin bir ay bir şey yemeden yaşadığını ve ölmediğini duyarsan hayret etme. Çünkü bu, tabiat kanununa ters düşen bir şeydir, varlık aleminin genel kanununa değil.

Çünkü normal insanlar bir kaç gün bir şey yemezlerse ölürlere. Bunun sebebi, onların vücudunun, bu süre zarfında yemeğe muhtaç oluşudur.

Ancak bir insan iradesini güçlendirerek kendi vücuduna öylesine hakim olur ki kalbinin çarpması ve nefes alıp vermesi onun kendi elinde olursa, yemeği hazmetmesi ve midesinin faaliyetleri onun denetimi altına girer. Mürtazlar arasında bile bunun bir çok örneği vardır. Riyazet ehli olan kimseler uzun süre kendi solunumlarına hakim olabilir ve nefes almadan durabilirler. Halbuki normal insanlar bir kaç dakika nefes almadan duramazlar.

Bu, ruhu güçlendirmenin neticesidir, yani; ruh, vücuda hakim olacak şekilde güçlenebilir.

Naklederler ki: Rusya'nın önderlerinden biri, Hindistan'a gittiklerinde bu tür olayları görüp hayrete düşmüşlerdi.

Onlar Hindistan'da şöyle bir olayla karşılaşmışlardı: Birini üstü kapalı bir tabuta bırakarak bir mezara gömdüler. Mezarda nefes almak için herhangi bir yer de bırakılmadı. Bir süre sonra onu mezardan çıkardıklarında yeniden nefes almaya başladı. Adam mezara gömüldüğünde nefes alıp vermeyi kendi isteğiyle engellemiş ve mezardan çıktıktan sonra nefes almaya başlamıştı.

Bu tür işlerin örnekleri fazladır. İnsan, gayri şer'i bile olsa bazı alıştırmalar yapıp iradesini takviye ederek bu gibi işleri yapabilir.

Dedik ki mucize sadece tabiata hüküm süren değişmez kanunların aksine gerçekleşir. Peygamberler de Allah'ın inayetiyle insanların en kamili olduklarından, en güçlü ruhlara ve en sağlam iradelere sahip olduklarından dolayı onların eliyle mucizenin gerçekleşmesi çok kolay bir şeydir.

Mucizeyi, mürtazlar gibilerinin yaptıkları normal dışı olaylardan farkına gelince, mucizenin alıştırma veya buna benzer her hangi bir yolla yapılmasının insanlar için mümkün olmadığıdır, yani normal insanların mucizeyi yapmaktan aciz oluşudur.

MUCİZE, MUCİZEYİ GETİRENİN İDDİASININ DOĞRULUĞUNA NASIL DELALET EDER?

Mantık alimleri diyorlar ki, delalet üç kısımdır:

- 1- Kararlaştırma yoluyla gerçekleşen delalet.
- 2- Tabii delalet.
- 3- Aklî delalet.

KARARLAŞTIRMA YOLUYLA GERÇEKLEŞEN DELALET

Kararlaştırma yoluyla gerçekleşen delalet bir şeyi başka bir şeye alamet olarak kararlaştırılmasına denir. Öyle ki, eğer tersi kararlaştırılıyorsa tersine delalet ederdi.

Buna örnek olarak kelimelerin kendi manalarına delalet etmeleri gösterilebilir. "Ekmek" kelimesi, kararlaşma yoluyla, yenilen özel bir şeyin "su" da içilen bir şeyin ismi olup onlara bildirir. Halbuki eğer bunun tersini yapmış olsalardı; yani, su ekmeğin yerine ve ekmeğin de suyun yerine vaz edilmiş olsaydı, "su" kelimesi yenilen bir maddeye "ekmek" kelimesi de içilen bir maddeye delalet ederdi. Bunun da herhangi bir mahzuru da olmazdı. Yani, "su" kelimesi ile o sıvı madde arasında ve "ekmek" kelimesi ile yenilen o madde arasında zatî bir ilişki yoktur.

Trafik kurallarında da bu tür delalet mevcuttur. Mesela, yeşil lamba geçişin serbest olduğuna delalet eder, eğer yeşil lamba "geçiş yasağı"nın alameti olsaydı o zaman geçişin yasak olduğuna delalet ederdi..

Mucizenin, nübüvvetin doğruluğuna delalet etmesi de delaletin bu kısmından mıdır? Yani Allah, önceden bunu halk ile kararlaştırmış ve "Biri, bu gibi işleri yaparsa bilin ki o benim tarafımdan gelmiştir ve söylediği her şey doğrudur" mu demiştir?

Kesinlikle böyle değildir. Çünkü Allah, halka iletmek istediği her şeyi peygamberlerin vasıtasıyla iletir, biz ise burada enbiyanın kendisini ispatlamak istiyoruz.

TABIİ DELALET

Bunun başka bir adı da tecrübi delalettir. Öksürüğün, hastalığa ve nabzın hızlı atışının vücuttaki rahatsızlığa delalet etmesi gibi. Bunlar tabii ve tecrübi alametlerdir. Yani tecrübe yoluyla anlaşılan alametlerdir.

Mucize, katiyen bu tür delaletten de değildir. Çünkü mucize, insanın tecrübeyle elde edebileceği bir mesele değildir.

AKLİ DELALET

Sonucun, sebebi bildirmesi gibi, istidlal yoluyla gerçekleşen delaletlere akli delalet denir. Akıl bir şeyin sonradan var olduğunu idrak edince sebepsiz bir şeyin var olmasını imkansız bildiğinden dolayı, hemen onun sebebini anlar ve bunu anlamak içinse herhangi bir anlaşma veya tecrübeye muhtaç değildir.

Mucizenin delalet etmesi de bu tür delaletlerdendir. Bunu biraz açıklamak zorundayız:

Mucizenin bir şeye delalet etmesi iki şekilde düşünülebilir. Kelam alimleri genelde mucizenin bir nevi akli-ameli delalet olduğunu söylerler. Mesela; insanın akli bazı yerlerde şahsın tutum veya susmasından onun bir işe razı olduğunu anlar. Fıkıhta hüccet sayılan Masum İmamların takriri de bu kabildendir. Fıkıh alimleri diyorlar ki, eğer Masum İmam aptes alma şeklini açıkça birine öğretseydi yahut İmam'ın kendisi aptes alsaydı bu bizim için hüccet olurdu. Aynı şekilde, eğer biri İmam'ın yanında aptes alsa ve İmam da onun aptes alma şeklini eleştirmese, aklen o şekil aptes almanın doğru olduğu anlaşılır. Şöyle ki eğer öyle aptes alma şekli doğru olmasaydı İmam onu ikaz ederdi ve İmam ikaz etmediğine göre demek ki o şekil alınan aptes İmam açısından doğrudur. Eğer biri, "Aptes doğru olmadığı taktirde İmam niye ikaz etsin ki?" derse cevaben şöyle demeliyiz: Çünkü, İmamın uyarmaması halkı cehalette bırakmak demektir ve böyle bir şey kötü ve çirkin bir iştir İmam da kötü bir ameli yapmayacağından ikaz etmesi gerekir.

İşte bunlar diyorlar ki mucizenin, nübüvvetin doğruluğuna delalet etmesi bu türdendir. Şöyle ki eğer biri gelip "Ey insanlar, ben Allah tarafından gönderildim" derse -İnsanın bütün fiillerinden Allah'ın haberdar olduğunu göz önünde bulundurursak- bu şahsın iddiası Allah'ın

huzurunda yapılmış olduğu ortaya çıkar. Kendi iddiasının ispat etmek için olağanüstü bir şey yapar ve bunu da Allah'a veya kendisine isnat ederse, bu onun doğruluğunun delili olur. Çünkü, eğer bu yalan olsaydı Allah bu işin yapılmasına izin vermezdi. Çünkü o şahıs yalancıysa Allah, onun bu işi yapmasına müsaade etmesiyle amelen onu onaylamış olur ve böylece de halkı cehalete sürüklemiş olurdu.

Genelde kelimelerin mucize hakkındaki görüşleri budur ve biz de bunu genişçe açıkladık. Ancak, bazı alimler de kelimelerin, mucizenin hakikatini idrak edemedikleri görüşündedirler. Çünkü kelimeler, mucizenin peygamberin tasarrufu olmadan Allah'ın doğrudan bir peygamber eliyle gerçekleştirdiği iş olduğunu sanmışlardır. Allah işi peygamberin eliyle yapıyor; mesela, İsa (a.s) gelip bir ölünün baş ucunda duruyor ama, ölüyü diriltiren Allah'tır. İsa (a.s)'ın bunda hiçbir rolü yoktur, o, sadece bir vesiledir, diyorlar. Yani, mucize doğrudan Allah'ın yaptığı işlerdir. Mucizenin gerçekleşmesinde bizim bir katkımız olmadığı gibi peygamberlerin de bir katkısı yoktur, diyorlar.

Ancak, bu doğru değildir. Çünkü, mucize meselesi bundan çok daha farklı bir şeydir. Mucize ile mucizeyi getiren şahıs arasında bir nevi hakiki bağlantı vardır; öyle ki, bu işi ondan başka kimse yapamaz.

Mucize, Allah'ın "veli"sinin ruhi ve manevi kemalini gösterir. Allah'ın velisi mucizeyi gerçekleştirdiğinde, onun insani gücü ilahi güce bağlanmış olur. Yani; Allah, velisine normal insani güç, kudret ve iradesinden daha üstün bir güç ve kudret vermiş olur.

Geçen sözlerden anlaşıldı ki, Allah'ın velisi, Allah'a tam anlamıyla itaat etmesi ve ameli riyazetlerde bulunması neticesinde öyle bir yere varır, öyle bir güce sahip olur ki tabiat kanunlarına galip olur. Başka bir deyişle, insan, Allah'a ibadet ve itaat etmekle O'na öylesine yaklaşır ki yeryüzünde Allah'ın kamil bir halifesi olur.

Dolayısıyla, Allah'ın velileri olağanüstü bir şey yaptıklarında, bunu kendileri yaparlar, ancak bu iş insani güç ötesindeki bir güç ve kudretle olur.

Ali b. Ebi Talib, kırk veya elli kişinin zorla kaldıracığı Hayber kalesinin kapısını bir elle kaldırıp bir kenara attığında şöyle dedi:

Ant olsun Allah'a, Hayber'in kapısını bu insani gücümle kaldırmadım, bunu yaparken ilahi bir güç bana yardım etti. Yani Hz. Ali'nin gücü bu işin üstesinden gelemezdi; bunu yaparken ilahi bir güç ona yardım etti. Öyle ki, eğer bu kapı o ağırlığından on kat daha ağır olsaydı Ali yine de bu işi yapabilirdi.

Hz. Ali (a.s), kapıyı ben kaldırdım diyor, ben elimle kapıdan tuttum ama Allah onu kaldırıp uzağa attı, demiyor. Bunu ben yaptım; ama, Allah'ın verdiği bir güç ve kudretle, O halde mucizenin manası şudur: Eğer İsa (a.s) ölüyü diriltiyorsa bunu insani gücüyle yapmıyor; aynı şekilde de, bunu insanın tasarrufu olmadan doğrudan Allah da yapmıyor, bunu Allah'ın vermiş olduğu bir güç ve kudretle insan yapıyor.

Böylece mucizenin; nübüvvetin doğruluğuna delalet edişinin, aklı delalet türünden olduğu aydınlanmış oldu. Ancak, kelimelerin dediği delalet türünden değil; yüzde yüz mantığa uygun bir akli delalet türündendir.

İSLAM PEYGAMBERİ'NİN MUCİZELERİ:

Bazı şarkiyatçılar ve Hıristiyan papazları Kur'an ve Peygamberimizi eleştirmek amacıyla İslam Peygamberinin mucizelerini inkar etmeğe kalkışmışlardır. Müslüman yazarlardan bazıları da bu konuları, onların dediği şekilde değil de başka bir şekilde söz konusu etmiş ve az da olsa onların görüşlerini kabul etmişlerdir.

Hıristiyanlar konuyu şöyle ele almışlardır: "Kur'an'dan anlaşılıyor ki, İslam Peygamberinden mucize göstermesi istendiğinde Peygamber bundan sakınıyordu. Kur'an'ın

kendisi açıkça bunu açıklıyor ve hatta Peygamberin mucizeyi inkar ettiğini de ona isnat ediyor.” Ve bu hususta birkaç ayeti de örnek olarak gösteriyorlar. Biz ileride bu ayetlere değineceğiz.

Bazı Müslüman yazarlar da son zamanlarda bu konuyu şöyle gündeme getirmişler: [NI1]Aslında mucize insanın ilim ve mantık aşamasına gelmeden önceki dönemlerine aittir. İlim ve mantık yoluyla meseleleri insanlara aktarmak mümkün olmadığı için peygamberler mucize getiriyorlardı.

Başka bir tabirle, eski dönemlerde insan çocuk gibiydi; çocuk mantık ve delilden bir şey anlamaz. Şairin de dediği gibi:

Çocukla uğraştığında

Konuşmalısın çocukça

Mucize, çocuklar için çocuk dilidir ve eski çağlardaki insanlar da çocuk gibiydi; ama fikir ve düşünce yönünden olgunlaşıp, ilim ve mantık yoluyla konuşma zamanı geldiğinde artık mucizeye gerek kalmaz. İnsanların olgunluk çağında bir Peygamberin insanlar için gerekli olan ıslah edici program ve nizamlarla gelmesi yeterlidir. İdrak, akıl ve mantık sahibi olan her insan bu programları gördüklerinde hemen onu kabul eder ve onun getirdiği emirler karşısında teslim olur.

İslam Peygamberi ile diğer peygamberler arasındaki fark, İslam Peygamberinin zuhurunun, insanın tefekkür ve düşünce yönünde olgunluk aşamasına girmesine yakın bir zamanda gerçekleşmiş olmasıdır.

İkbal Lahuri'nin de buna benzer bir sözü var. İkbal'den şöyle nakledilir: İslam Peygamberi, tarihi açıdan öyle bir zamanda gelmişti ki mazisi insanın vahşilik dönemine aitti, geleceği ise insanın ilim ve mantık dönemine.

Dolayısıyla Ahir-üz Zaman Peygamberinin getirdiği vahyin mahiyeti diğer vahiylerden farklıdır. İslam Peygamberi'nin gelmesindeki amaç da insanları tefekkür ve mantık aşamasına iletmek idi.

İkbal Lahuri, sözlerine şunu da eklemiştir ki: İslam Peygamberi vahyi açısından geçmiş döneme ve akıl, mantık, tecrübe, deney ve tarihten ibret almaktan ibaret olan risaletinin ruhu açısından ise gelecek döneme aittir.

İkbal'in görüşünde nübüvvetin son bulmasının felsefesi de budur. Yani üstteki sözünden iki netice elde edilmektedir: Nübüvvetin son bulmuştur; mucizeye de gerek kalmamıştır. Yani, son nübüvvet ve risaletin gelmesiyle bundan sonra artık ne başka bir nübüvvet ve risalete ve ne de mucizeye gerek duyulur. Çünkü mucize, eski dönemlere ait olan bir şeydir.

Bu sözleri İkbal Lahuri söylemiş ve bazı İslami yazarlar da ona uymuşlar.

Bu husustan geniş bir şekilde bahsetmek istemiyoruz, ama; kısaca şunu diyoruz ki: Bu şahıslar nübüvvetin son bulması hakkındaki felsefelerinde çok büyük bir hataya düşmüşlerdir.

İkbalin, nübüvvetin son bulduğunu inkar ettiğini söylemek istemiyorum, yanlış anlamayın (bazıları bu hataya düşmüşlerdir); şunu demek istiyorum ki İkbal nübüvvetin hatmini kabul etmiş ama, bunun için öne sürdüğü delil yanlıştır.

Onun ileri sürmüş olduğu, düşünce yanlış sonuç veriyor. O, bu felsefeyle nübüvvetin son bulduğunu ispat etmek istiyor ama, maalesef eğer onun dediği doğru olursa nübüvvetin sona erdiğini değil, dinlerin sona erdiği ispat edilmiş olur.

Şimdilik bu konuya girmek istemiyoruz, konumuz olan mucizeye devam ediyoruz. Mezkur yazarların sözleri iki konuyu içermektedir:

(a) Fikri olgunluk döneminde mucizeye gerek duyulmaz.

(b) Fikrî olgunluk döneminde mucizeye ihtiyaç duyulmadığı için İslam Peygamberi, Kur'an ayetlerinin de bildirdiği üzere daima mucize getirmekten sakınmıştır.

Bu hususların her ikisi hakkında da bahsetmemiz gerekir.

Birinci konu hakkında şunu söyleyelim ki: İnsanın fikrî olgunlaşma döneminde mucizeye muhtaç olmaması doğru değildir. Çünkü önce de belirttiğimiz gibi Kur'an mucize için daima "ayet" tabiri kullanmıştır.

"Ayet" nişane demektir. Mucize onu getiren adamın sözlerinin kendi sözleri olmadığına ve bunların Allah'ın sözü olduğunun nişanesidir.

Bazen bir kimse halka sadece bilimsel sözler söyler; yani, bilimsel delillerle ispat edilebilen şeyler söyler. Bunların ispatı da delil, tecrübe veya deneylerle olur.

Böyle bir durumda o, büyük bir filozof veya bilim adamı sayılır. Ama filozof ve bilim adamı ile peygamberin arasında fark vardır.

Bilim adamı ve filozofun sözleri, insan sözleri düzeyindedir, ama, peygamberler bunun ötesinde bir şey söylerler.

Peygamberler diyorlar ki bu sözler bizim sözlerimiz değil, bunlar bize bildirilmiştir ve biz de size söylüyoruz:

“De ki: Şüphesiz ben, ancak sizin benzeriniz olan bir beşerim; yalnızca bana sizin ilahınızın tek ilah olduğu vahy olunuyor.”

Bu söylediklerimi, düşünerek bulmuş değilim. Hayır, bunlar benim değil Allah'ın bana vahyetmiş olduğu sözlerdir.

“Onu Ruh'u'l- Emin indirdi. Uyarıcı- korkutuculardan olman için, senin kalbinin üzerine.”

Yani, Ruhum başka bir yere bağlıdır, oradan bana bildirilir ve ben de size iletirim.

Ben sadece elçiyim, Allah'ın sözünü size iletirim, kendi sözümü değil. Asıl mesele de elçilik konusudur. Ben Resul ve nebi'yim; yani elçiyim ve başkasının sözünü iletirim.

Sokrat'ın, "Ben ahlakta böyle bir felsefeye sahibim" dediğini farz edin. Biz Sokrat'ın sözlerini mantıklı bulursak kabul ederiz.

Ama eğer Sokrat, "Dediğim bu sözler benim değil, Allah'ın sözüdür ve ben Allah'ın sözünü size iletiyorum" derse, o zaman bunu da ispat etmelisin demeliyiz. Sözleri mantıklıdır diye bunun Allah'ın sözleri olduğunu nasıl kabul ederiz? Sözün mantıklı olması bir konudur ve onları Allah'a isnat etmek, haliyle itaatinin ilahi mükafatı olması ve muhalefetinin de ilahi cezası olması daha başka bir konudur.

Çoğu insanlar mantıklı konuşurlar ama, onlara itaat edip etmememiz önemli değildir. Ama eğer biri, bunlar benim sözüm değil, Allah'ın sözüdür derse o zaman biz de itaat etmezsek Allah'a itaat etmemiş oluruz ve eğer itaat edersek Allah'a itaat etmiş oluruz.

Buna göre; peygamber fikri olgunlaşma döneminde kendi sözlerini delil ve mantıkla halka ispat edebilir; yani, "Ey insanlar, düşünün, akledin ve sözümün doğruluğunu anlayın" diyebilir. Ama onun sözlerinin doğruluğu bir meseledir ve o sözlerin Allah tarafından olması da başka bir meseledir.

Peygamber gelip şarap içmeyin, şarap size zararlıdır, diyebilir; daha sonra da, eğer delil istiyorsanız uzun bir süre şarap içip alkolik olanların başına gelenleri görün, sınırlarının ve midelerinin ne hale geldiğine bakın. Karaciğerlerinin ne hale geldiğini görün. Alkol kullanıp sarhoş olanların toplumun başına neler getirdiğini seyredin. İçki ve alkolden kaynaklanan cinayetlerin sayısı alkolün kötü bir şey olduğunun delilidir, diyebilir.

Eğer insanlar akıl ve mantık ehli olsalar bu emrin çok mantıklı olduğunu ve şarap içmemeleri gerektiğini çok iyi anlarlar.

Ama buna rağmen, bunların Allah'ın sözü olduğunu savunmak başka bir meseledir. O halde, insan fikri olgunluk döneminde Peygamberin sözlerinin tümünün doğru olduğunu ilmi ve akli delillerle idrak etmiş olsa bile yine de onun Peygamberliğini tasdik etmek için mucizeye muhtaçtır.

Bunların tümü birinci konuya aitti.

İkinci konuya gelince:

Söylediğimiz gibi, onlar şunu iddia ediyorlar ki, Kur'an'ı Kerim'in de buyurduğu üzere Peygamber (s.a.a) mucize getirmekten sakınıyordu ve bu da mucizenin gerçekleşmediğini gösterir.

Bunun ispatı için de bazı ayetleri delil olarak göstermişler. Örneğin İsra suresinin şu dört ayetini:

"Dediler ki: Bize yeryüzünden bir kaynak çıkarıp akıtmadıkça inanmayacağız sana; yahut hurma fidanlarıyla, üzüm çotuklarıyla dolu bir bahçen olup içinde de ırmaklar gürül-gürül akmadıkça; yahut umduğun gibi göğü, parça-parça üstümüze düşürmedikçe, yahut Allah'la melekleri karşımıza dikmedikçe; yahut altından yapılmış bir evin olmadıkça, yahut da gökyüzüne gözümüzün önünde çıkmadıkça ve bunu yapsan bile her birimize gökten yazılı bir kitap indirmedikçe ve biz, onu okumadıkça gene gerçeklemeyiz seni, gene inanmayız sana. De ki: Rabbimi tenzih ederim, ben neyim, ancak insan bir peygamber." (İsra / 90-91-92-93)

Mekke, susuz, ot yeşermeyen ve kurak bir yerdir. Eskiden Mekke'de akar su da mevcut değildi. Şimdi Mina ve Arafatt'a bulunan halkın yararlandığı akar suyun büyük bir bölümü Taif nehrinden gelmektedir. Taif, Mekke'nin altmışbeş kilometre güneyindedir. Müslümanların beyt-ül malını elinde bulunduran Harun-ur Raşid'in karısı Zübeyde yüklü bir para harcayarak dağı yardırarak Taif'ten Mekke'ye bir nehir getirtti. Ancak İslam Peygamberi'nin zamanında Mekke'de Zemzem suyundan başka bir su yoktu. O da bu günkü kadar büyük değildi, sonraları bu suyun etrafı kazılarak suyu çoğaltıldı.

Peygamber'e muhalif olan Kureyş kafirleri sana bu şartlarla iman ederiz dediler:

- 1- Bizim için yerden bir kaynak çıkarmalısın.
- 2- Mekke'nin bağı-bahçesi olmadığı için, üzüm ağaçlarıyla dolu ve ortasından nehirler akan bir bahçe yapmalısın.
- 3- Kıyamette yeryüzü ve gökyüzü darmadağın olup, birbirine gireceğini söylüyorsun. Şimdi de gökyüzünü paramparça edip üstümüze düşürmelisin.
- 4- Allah'ı ve melekleri gökyüzünden yere indirmelisin.
- 5- Altınla dolu bir eve sahip olmalısın.
- 6- Gökyüzüne çıkıp bize hitaben yazılı (senin peygamberliğini tasdik eden) bir mektup getirmelisin.

Müşrikler, ancak bu şartlarla sana iman ederiz deyince onlara şöyle denilmesi emir olundu.

"De ki: Rabbimi tenzih ederim, ben neyim, ancak insan bir peygamber."

Bazıları, bu son cümleye dayanarak diyorlar ki: Kafirler Peygamberden altı çeşit mucize istediler. Peygamber de buna karşılık dedi ki: Ne demek istiyorsunuz? Bu istedikleriniz de nedir? Mucize istemek de nereden çıktı? Sizin istediklerinizi yerine getirmeye benim gücüm yetmez.

Bu ayetti, iki grup, iki değişik konuya delil olarak göstermişlerdir.

(a) Hristiyanlar, bu ayetin İslam peygamberinin mucizesinin olmadığına delil olduğunu sanmışlardır.

(b) Bazı aydın gruplar da bu ayete dayanarak mucizenin; insanın fikri yönden gelişmemiş olduğu dönemine ait olduğunu ileri sürerek İslam peygamberi de fikri olgunlaşma döneminde mebus olduğu için mucize getirmekten sakınmış olduğunu söylemişler.

Ancak her iki söz de yanlıştır. Bunu ispat etmek için derin bir inceleme yapmak zorundayız.

Önceden de dediğimiz gibi, mucize imkansız bir şeyi, var etmek değil, akıl açısından gerçekleşmesi mümkün olan bir şeyin, ilahi iradeyle var olmasıdır. Bir insan her ne kadar sınırsız bir güce sahip olursa olsun imkanı olmayan bir şeyi gerçekleştiremez. Bu o insanın bunu yapamıyor olmasından değil, o işin var olmaya kabiliyetinin olmamasındandır. Çünkü imkansız bir şey yokluğun aynıdır; zati, yokluğun aynı olan bir şey de var olamaz.

O halde, mucize istemek, imkansız bir şeyi istemekten farklı bir şeydir. Çünkü mucize, tabiata hüküm süren kanunların üstünde bir olaydır. Ama, bununla birlikte gerçekleşmesi mümkündür, sadece tabiat ötesi bir güce ihtiyaç vardır.

Ayrıca demiştik ki peygamberler, kendi iddialarının doğruluğunu ispat etmek için Allah tarafından mucize getirmelidirler. Bu kadarı yeterlidir.

Peygamberler, kendilerinden istenilen her şeyi yerine getirmek zorunda mıdır? Eğer böyle olursa, onların büyücülerden farkı nedir?

Halk bir şeyi seyretmek istediğinde, hemen ona gelip eğer sen peygamber isen bizim dediğimizi yap der. Daha sonra başka bir grup gelir başka bir şey ister ve böylece devam edip gider.

Peygamber, Allah tarafından geldiğini ispat edinceye kadar mucize getirir ve böylece hüccet tamamlanmış olur. Hüccet tamamlanınca da artık halkın mucize isteği karşısında, hüccet tamamlandı, ben de artık mucize getirmek zorunda değilim, der.

Alimlerin tabiriyle, peygamberler, halkın keyfine uymak zorunda değillerdir. Yani, birinin çocuğu evde ağlarsa, onu susturmak için kucağına alıp peygamberin yanına getirir ve "Ey peygamber, ne de olsa sen mucize sahibisin, bir mucize göster de bu çocuk oyalansın" derse peygamber onun isteğini yerine getirmek zorunda değildir.

Mucize, hakikati arayan bir insanın hakikati idrak etmesini, peygamberlik iddiasında bulunan birinin iddiasını tasdik etmesini ve onun getirdiğine amel etmek zorunda olduğunu anlamasını sağlayan bir delildir.

Şuna da değinmemiz gerekir ki, peygamberler alışveriş ehli de değillerdi. Yani, eğer bir grup peygamberin yanına gelip, "Sana iman etmemizi istiyorsan bize biraz para ver, biz de iman edelim" derse peygamber bunu kabul etmez.

Peygamberler, halk iman etsin diye gelmişlerdir, iman da ticaretle olmaz. Peygamberler böyle olmamakla kalmayıp halkı infak etmeye, Allah yolunda mal vermeye bile davet etmişlerdir.

Daha da önemlisi şu ki, Peygamberler insanları infak ve cihad etmeye davet ettikten sonra onların her infakını kabul etmezler. Biri gelip, sizin dediğiniz yolda para harcamak istiyorum dediğinde onun gösteriş yapmak istediği anlaşılınca bu ameli kabul edilmiyor veya başka biri "İslam askeri olmak istiyorum" dediğinde, "Niçin İslam askeri olmak istiyorsun?" diye sorulur. "Adımın tarihe yazılmasını istediğim için" derse, "Sen daha Allah'a hicret etmemişsin, ihlaslı ve imanlı değilsin" denilir.

Bunları göz önünde bulundurduğumuzda Hıristiyanların delil olarak gösterdikleri ayetler daha iyi anlaşılır. İlk ayet diyor ki:

"Dediler ki: Bize yeryüzünden bir kaynak çıkarıp akıtmadıkça senin için inanmayacağız."

"Ona iman ediyor" demekle onun için iman ediyor" demek farklı şeylerdir.

Kafirler, "Sana iman etmeyeceğiz" dememişler; aksine, "Biz senin için iman etmeyeceğiz" demişler. Başka bir deyişle, "Eğer gelip senin yanında yer alırsak bu senin yararındır, sen de bizim yararımıza bir şey yapmalısın" demişlerdir.

Onlar, "Bizim için bir kaynak akıt" demekle kendi yararlarına bir kaynak akıtmasını istiyorlardı. Bu, bir mucize istemek değil, aksine bir alış-veriştir.

"Hurma fidanları, üzüm çotuklarıyla dolu bir bahçen olup içinde de ırmaklar gürül-gürül akmadıkça sana inanmayacağız."

Belli ki, eğer Peygamberin Mekke'de hurma ve üzüm ağaçlarıyla dolu bir bahçesi olmuş olsa, onları meleklerle verecek değil ya, dolayısıyla bunlar Mekke halkının yararına olacaktır.

Bu da bir mucize isteği değil, Mekkelilerin yararına olan bir şeyi istemektir. Yani, onlar Resulullah'tan ne suyu ve ne de bahçesi olan Mekke'yi, Taif gibi yapmasını istiyorlardı.

"Umduğun gibi göğü, parça-parça üstümüze düşürmedikçe sana inanmayacağız."

Eğer biri gelip böyle bir mucize isteğinde bulunsa ve dese ki, eğer senin mucizen varsa, mucizen beni öldürmek olsun. Böyle bir istekte bulunmak, mucize istemek midir? Hayır, buda mucize değil, çünkü o ölürse artık mucizenin bir faydası olmaz.

Kureyş kafirleri diyorlar ki, "Kıyamette gökyüzü yere inecek, dökülecektir, diyorsun eğer bu doğruysa, bunu şimdi yap." Eğer Peygamber böyle bir mucize gerçekleştirseydi onların hepsi yanardı, onlar yandıktan sonra mucizenin bir faydası olur muydu?

"Yahut Allah'la melekleri karşımıza dikmedikçe sana inanmayacağız."

Allah ve melekleri getir de bizimle konuşsun. Bunun, imkansız olan bir şeyi istemek olduğu bellidir. Çünkü, Allah'ın bizzat kendisinin insanlarla konuşması mümkün değildir.

Ayrıca, eğer Allah insanlar gibi gözlerle görülse, sesi de kulaklarla duyulsa artık peygamberlere gerek kalmazdı.

Peygamberler Allah'ı şöyle tanıtıyorlar: "Doğu da batı da Allah'tır, nereye yönelirseniz yönelin Allah yöneldiğiniz taraftadır, O dur ilk ve son, zahir ve batın." Buna göre, Allah cisim değildir ve gökyüzünde de değil ki yere indirilsin.

Onlar, "Allah'ı getir bizimle konuşsun" demekle Allah'ın bir mahluk gibi olmasını istiyorlar ve bu da imkansız bir şeydir.

Melekler için de aynı şey söz konusudur; çünkü onlar, maddi cisim değildirler ve bu yüzden de görünmezler, ama bazen insan şekline girip bazılarının gözüne görünebilirler. Kısacası melekler insanların cinsinden ve maddî olmadıkları için herkes onları göremez. O halde, bu da akıl ve mantığa uymayan bir istektir.

"Yahut altından yapılmış bir evin olmadıkça sana iman etmeyeceğiz."

Bu da maddi bir istektir. Paraya, maddiyata o kadar bağlanmışlardı ki paradan başka hiçbir şey görmüyor, anlamıyorlardı sanki.

Son istek de, yani yazılı bir mektup getirme meselesinin bir bahane olduğu apaçık ortadadır. Çünkü peygamber, yazılı bir mektup getirseydi de yine inanmayacak, kendin yazıp getirdin, diyeceklerdi.

Kısacası; bu isteklerin bazıları ticari isteğe dayanır, bazıları da aptalca isteklerdir, hiçbiri hakikati bulma ve anlamaya yönelik değildir.

İşte bu yüzden de Peygamber onların cevabında şöyle buyuruyor: "Ben neyim, ancak insan bir peygamber". Peygamberden istenen şey ise ne aptalca bir şey olmalı ve ne de çıkarıcılık göz önünde bulundurulmalıdır.

O halde mesele, bu yazarların sandıkları gibi değil. Bunlar, bu istekler eski ümmetlerin kendi peygamberlerinden istemiş oldukları istekler türünden olduğunu, ama bunlar İslam Peygamberinden istenince Peygamberin sakındığını sanmışlar. Hayır, eğer bunların istekleri

makul olsaydı ve hakikati bulmak amacıyla istenseydi Resulullah (s.a.a) onların isteğini reddetmezdi.

Ayrıca, Kur'an'ı Kerim geçmiş peygamberlerin birçok mucizelerini nakletmiştir. Nuh, Lut, Hud, Salih, Musa, İbrahim, İsa ve diğer birçok peygamberlerden inkâr edilemez değişik mucizeler nakletmiştir.

Nasıl olur da Peygamber, eski peygamberlerin mucizelerini naklettiği halde kendisinden mucize istendiğinde, ben sadece bir peygamberim diyebilir?!

Eğer böyle olsaydı Peygamber'e şunu sormak gerekirdi: "O söylediğin şahıslar peygamber değiller miydi, yoksa onların getirdiği mucizeler mi mucize değildi?"

O halde, ayetin manası şudur: "Sizin istedikleriniz mucize değildir. Mucize isterseniz getirmişim."

Ayrıca; Kur'an'ın kendisi mucize değil midir? Kur'an'ın kendisinin de dediği gibi, Kur'an mucizedir ve bu husustan ilerde bahsedeceğiz. Resulullah(s.a.a)'ın Kur'an'dan başka bir çok mucizesi de vardır?

Kur'an'ın kendisi İslam Peygamberi'nin mucizelerinden birkaçını açıkça nakletmiştir, mesela:

"Noksan sıfatlardan münezzehtir kulunu geceleyin Mescid-i Haramdan çevresini kutladığımız Mescid-i Aksaya götüren, ayetlerimizden bir kısmını ona da gösterelim diye, şüphe yok ki o, her şeyi duyar, görür."^{115[115]}

Bu ayet, Resulullah (s.a.a)'in normal dışı cismani bir yolculuğa çıktığını açıkça göstermektedir. Acaba bu mucize değil midir?

O zamanın en hızlı yolculuk aracı deve idi, jet uçakları yoktu. Resulullah (s.a.a) o zaman bir gecede Mescid-i Haram'dan Filistin'e gidiyor. Bu, mucize değil de nedir?

Bu ayet indiğinde Kureyş kafirleri dediler ki, o gece sefer ettiğine dair bir delilin var mı? Resulullah (s.a.a) onlara cevaben, "Şam'dan Mekke'ye gelmekte olan kafilenin nereden geçtiklerini, neler yaptıklarını ve birbirlerine ne dediklerini onlara anlattı. Böylece kafirler Peygamberin o kafilenin yanından geçtiğini anladılar.

Aynı şekilde, ayın parçalanması olayı da İslam Peygamberinin mucizelerinden biridir:

"Yaklaştı kıyamet ve yarıldı ay, ve onlar, bir delil gördüler mi yüz çevirirler de sürüp giden bir büyü derler."^{116[116]}

Bu ayet Resulullah (s.a.a)'in ayı parçalamasına işarettir.^{117[117]}

KUR'AN'IN MUCİZE OLUŞU

Biliyoruz ki, Peygamberimiz son peygamberdir ve dini de son ve ebedi dindir; ondan önceki peygamberler onun gelmesinin mukaddimesi idiler. Yani, gerçekte insanlar onların mektebinde ilkel aşamaları geride bırakıyor, ve nihai aşamanın, yani son dinin gelmesine hazırlanıyorlardı.

Peygamberliğin son buluşunun sırrı ve felsefesi nedir?

Şimdilik bu konuya girmek istemiyoruz. Bu konu hakkında "Hatm-i Nübüvvet" kitabında geniş bir şekilde bahsetmiş bulunuyoruz. Burada sadece şunu demekle yetiniyoruz ki:

Son din, sahip olduğu bir çok özellik açısından diğer dinlerden farklıdır. O özelliklerden biri de son dinin asıl mucizesidir.

Diğer peygamberlerin mucizeleri, tabii olaylara benziyorlar, ölüyü diriltmek, asayı ejderha yapmak, denizin yarılması vb.

Bunların hepsi geçici mucizelerdir; yani, belirli bir zamanda gerçekleşir ama kalıcı olmaz.

Eğer bir ölü diriliyorsa, onun dirilmesi bir anlık veya birkaç günlüktür, ama nihayet o ölünce mucize de biter gider.

Eğer asa ejderha oluyorsa, bu, belirli bir zaman için gerçekleşip bir süre sonra da eski durumuna döner.

Önceki peygamberlerin mucizelerinin hepsi bu tür mucizelerdir. Hatta İslam Peygamberi'nin bazı mucizeleri de (önceden değindiğimiz mucizeler gibi) bu mucizeler türündendir. Peygamberin Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya gitmesi veya ayı parçalaması belirli bir gün veya gecede gerçekleşmiş daha sonra da bitmiştir.

Fakat asırlarca halkın arasında kalacak olan ebedi bir dinin geçici bir mucize getirmesi yeterli değildir. Böyle ebedi bir dinin ebedi bir de mucizesi olması gerekir.

İşte bu yüzden, Hatem-ül Enbiya'nın asıl mucizesi kitaptır. Diğer peygamberlerin hem kitapları ve hem de mucizeleri vardı, ama, kitapları mucize değildi.

Hz. Musa (a.s)'ın kitabı Tevrat idi; ama, mucizesi Tevrat değildi, Hz. Musa, mucizesinin Tevrat'tan başka bir şey olduğunu söylüyordu.

Sadece, İslam Peygamberi'nin kitabı mucizedir ve, bundan başka mucizeleri de vardı. Son ve ebedi bir dinin kitabı mucize olmalıdır.

Peygamberliğin son bulunduğu bu dönem, önceki dönemlere göre, insanın fikir ve görüş sahibi olma dönemidir. Ve bu da peygamberliğin son buluşunun felsefelerinden biridir.

Bir öğrenci ilkokul ve lise döneminde sadece dinler ve öğrenir; ama, üniversite dönemine başlayınca artık ihtisas aşamasına gelmiş olur, kendi dalında görüş sahibi olur ve araştırma yapar.

Son din aşaması da şahsi olarak değil, genel olarak insanın görüş sahibi olma dönemidir.

İşte bu yüzden de, insanın görüş sahibi olma döneminde dinî konular hakkında içtihat konusu gündeme gelir. Geçmiş dönemlerde müçtehit var mıydı? İbrahim, Musa ve İsa'nın dinlerinde müçtehit var mıydı? Kur'an'ın dinde fakahat ve tafakküh (fakihlik) diye tabir ettiği şey o dinlerin hiçbirinde göze çarpmamaktadır.

Bu gün müçtehitin ilim, istidlal ve içtihat gücüyle yaptığı şeyi önceki peygamberler yapıyorlardı; ama içtihat gücüyle değil, vahiy ve nübüvvet gücüyle.

Esasen önceki dinlerde içtihat ortamı yoktu. Dinin kendisinde içtihat ortamı olmadığı için de o dinlerde müçtehit yoktu. Yani bir dinde temel ve genel kanun ve kurallar olmalıdır ki bir grup ihtisas sahibi de o genel kurallara dayanarak düşünüp cüz'i konuları keşfedebilsin.

Önceki dinler ilkel aşamalar için geldikleri için, genel ve temel kuralları beyan etmiyordu. Çünkü insan, bunları idrak etme kabiliyetine sahip değildi.

“Mürsel peygamberler ve gayri mürsel peygamberler” diye meşhur bir ıstılah var. Şeriat ve kanun sahibi peygamberlere mürsel peygamberler denir; İbrahim, Musa ve İsa gibi. Başka peygamberlere uyan, onların şeriatini tebliğ eden ve kanun getirmeyen peygamberler ise gayri mürsel peygamberlerdir. Günümüzdeki müçtehitlerin yaptığı iş, gayri mürsel peygamberlerin yaptığı işe benzemektedir. Ama müçtehidin işi bununla bitmiyor. O, müçtehit olmanın yanı sıra şer'i hakim ve halkın önderidir de. Halk arasında iyiliği emreder ve kötülükten sakındırır, ümmetin arasında ıslah edicidir, fesadı yok etmekle sorumludur.

Eskiden bu işi de peygamberler yapardı; ancak, son dinde peygamber gönderilmeyeceğine göre bu görevleri müçtehitler yüklenmişlerdir.

Peygamberin buyurduğu, "Ümmetimin alimleri, Beni İsrail'in peygamberleri gibidir" hadisinin manası da budur. Tabii ki bundan maksat da işleri sadece Musa (a.s)'nın şeriatını tebliğ etmek, öğretmek ve yaymak olan peygamberlerdir.

İşte bu yüzden diyoruz ki, geçmiş peygamberlerin dönemi vahiy dönemidir. Yani, dini tebliğ etmeyi, anlatmayı ve yaymayı, peygamberler yapmak zorundaydı. Ama son din döneminde, tebliğ ve dini yaymak veya genel kurallara dayanarak cüz'i hükümleri keşfetmek gibi işleri alimler yaparlar, peygamberler değil.

Bu yüzden alimler, bu yönden ve sadece bu miktarda, kendilerine mahsus bir şeriatı olmayıp önceki peygamberin şeriatını yaymakla görevli olan peygamberler gibidirler.

KURAN'IN MUCİZE YÖNLERİ

Genel bir bakışla Kur'an iki yönden yani lafzî ve manevî yönden mucizedir. Kur'an lafzî yönden mucizedir; yani, edebiyat sanatı açısından mucizedir. Manevi yönden mucizeliği ise ilmi ve fikri yöndendir.

Çünkü sanat ve güzellik, ilim ve tefekkürden farklı şeylerdir. Güzellik, fen ve sanata yöneliktir; ilim ise keşfetmeye. Bir hakikati insan için aydınlatan şey ilimdir.

Tabii ki sanat ve güzelliğin muhtelif dalları vardır, onlardan biri sözdür. İnsan, güzel söze duyduğu ilgiyi belki de güzellik dallarının hiçbirine duymamakta ve göstermemektedir.

Güzelliği iki kısma ayırabiliriz: Hissi güzellik, zihni güzellik. Hissi güzellik de görsel ve işitsel olarak ikiye ayrılır.

Çiçek ve bahçenin güzelliği görsel hissi güzellik türündendir, Hoş bir sesin güzelliği de işitsel hissi güzellik türünden. Sözün güzelliği de bu tür güzellikten midir? Hayır, sözün güzelliği, hissi değil fikri güzelliktir ama his yolundan geçer.

Güzel bir şiir veya güzel bir edebî yazı ne kadar çekicidir? Sa'di şöyle diyor:

"Minnettarız Allah'a ki, Ona itaat etmek kendisine yakınlaşmayı, şükretmek de, verdiği nimetin çoğalmasını sağlar. Alınan her nefes canlı kalmayı sağlar, nefes verildiğinde de insanın ferahlamasını. O halde, her nefeste iki nimet vardır ve her nimete de bir şükür farzdır."

Daha sonra buna bir şiir ekliyor:

O'nun şükrünü etmek

Kimin elinden, dilinden gelir.

Bunun ardından da hemen bir Kur'an ayeti ekliyor:

"Ey Davud ailesi, şükrederek çalışın. Kullarımdan şükretmekte olanlar azdır."

Daha sonra da şöyle devam ediyor:

Döşeyen, seher yeline dedi ki zümrüt bir halı sersin, bahar bulutlarını doyuran emretti ki yer beşiğinde bitki yeşertsin....

Bu cümlelerdeki hem şiir ve hem de nesir öylesine güzel bir şekilde yan yana dizilmiştir ki Sa'di'nin ölümünden yedi yüz sene geçmesine rağmen onun "Gülüstan" kitabı güzelliğini korumuş ve etkinliğini sürdürmüştür.

Neden bu güne kadar kalmıştır? Çünkü güzeldir, fasih ve belagatlıdır.

Kaani meşhur şairlerden biridir, Şirazlıdır ve Sadi'nin hemşehrisidir.

Kaani daima Sadi ile rekabet ediyordu, dolayısıyla "Gülüstan"ın ahenginde bir kitap da o yazdı, ama Sa'di'ye yetişemedi.

Naklediyorlar ki: Bir kış gecesinde Şiraz'da bir grup sobanın etrafında oturmuş, bir şenlik ve eğlence meclisi kurmuşlardı. Biri Sadi'nin şu meşhur şiirini okumaya başladı:

Ne güzel bir gece, şükürümün şahidi kucağında

Şiirin şu beytini okuyunca:

Bir an kapat ey sema, güneşin yüzüne

Sabahın kapısını...

Şiir hususunda görüş sahibi olan Kaani bu beyti duyunca öylesine etkilendi ki "Bu adam bir başkasının şiir söylemesine mahal bırakmamış." dedi ve önünde bulunan kendi şiir divanını sobaya atıp yakarak, "Eğer şiir buysa biz şair değiliz" dedi.

Demek ki, bir şiir bazen öyle güzel oluyor ki, kendisi de söz sultanı olan Kaani gibi bir şair, onu birinden duyunca etkilenip kendisini onunla kıyasladığında onun ne kadar büyük olduğunu anlıyor. İşte bu, sözün etkisidir.

Hafız ve Mevlana'yı ölümsüz kılan şiirlerinin güzelliğidir. Çünkü sözün güzelliği veya alimlerin tabiriyle sözün fesahat, belagat ve çekiciliği inkar edilemez bir şeydir.

Edebi sanatlardan nasibini alan, Kur'an'ın dilinden biraz olsun anlayan herkes ve hatta Arapça dilinden biraz anlayan batılılar bile Kur'an'ın fesahat, belagat ve güzellik açısından eşsiz ve benzersiz olduğunu kabul etmişlerdir.

Kur'an'ın kendine özgü bir metodu vardır ki ne şiire benzer ve ne de düz yazı türüne; halbuki sözlerin tümü ya şiir türündendir veya düz yazı. Kur'an şiir değildir, çünkü eski şiirde şiirin temel unsurlarından olan vezin ve kafiye Kur'an'da yoktur.

Ayrıca, şiirin diğer bir unsuru olan hayale de Kur'an'da yer verilmemiştir ve hayal gücüne dayanmayan sözler beyan edilmiştir.

Hayal gücünden maksat şiirlerde kullanılan mübalağalı teşbihlerdir. Hatta bu hususta şöyle denilmiştir: En iyi şiir en çok yalanı olan şiirdir. Çünkü yalanı çok oldukça şiir de güzelleşir. Ferdevsi'nin şu şiiri gibi:

O ıssız çölde atların nalından

Yer altı oldu gök de sekiz

Bunu duyan herkes çok metheder, ama yalanı görün siz. Bundan daha büyük yalan olur mu? Birkaç atın sınırlı bir alanda toz-toprak çıkarmaları yedi tabaka olan gökyüzünü sekiz tabaka mı eder? Veya yedi tabaka olan yeryüzünü altı tabaka eder mi?

Bu, çok büyük bir yalandır, ama, bu şiiri güzelleştiren de yalandır. Veya bir şair şöyle diyor:

Ya Rab, muhabbet çeşmesi nasıl bir çeşmedir ki

Ondan bir damla içip gözümde deniz döktüm

Nuh'un tufanı gözyaşımdaya dirildi

Öyle ki firakımı ağlamakla geçirdim.

Ne kadar güzel ve çekici bir şiirdir, ama içinde çok yalan olduğu için bu kadar çekici ve güzeldir. Tabii ki bu şer'an yalan sayılmaz. Bu bir sanattır ve sözün güzelleşmesini sağlar. Ama Kur'an, bu tür üslupları kullanmaya gerek görmemiştir.

Ayrıca, bu gibi güzellikler, sadece aşk, fertleri methetmek ve coşturmak gibi özel yerlerde kullanılabilir. Manevi konulara gelince bunlar direkt olarak şiir diliyle açıklanamaz. Manevi konular hususunda sanatlarını kullanmak isteyenler, mananın kendisinde sanatlarını kullanamadıklarından dolayı manayı madde kalıbında cisimlendirmiş ve ima yoluyla o manayı beyan etmişlerdir.

Mesela marifet ve irfan hakkında yazmak istediklerinde onu şaraba benzetiyorlar veya Allah'ın zatının yüceliğinden konuşmak istediklerinde "zülûf" tabirini kullanıyorlar.

Ancak Kur'an manevi konuları açıkça gündeme getirmiş ve saydam su gibi son derece açık bir ifadeyle bunları beyan etmiştir.

Bismillahirrahmanirrahim-Elhamdü illahi rabbil alemin - Errahmanir Rahim - Maliki yevmiddin - İyyake na'budu ve iyyake nestaîn.

Her Müslüman ömrü boyunca bu cümleleri günde en az on defa namazda tekrarlıyor. Ama buna rağmen bu cümleler o kadar tatlı, o kadar güzel ve çekicidir ki bunları tekrarlamak asla onu yormuyor.

Kur'an'da vezin ve kafiyeye riayet edilmediği ve hayal gücü de kullanılmadığı için Kur'an şiir değildir.

Düzyazı ve nesir de değildir; çünkü, nesir bir ahenk taşımaz, ama Kur'an ilginç bir ahenk yapısına sahiptir.

Dinî veya gayri dinî bir kitabın muhtelif ahenklerle okunduğunu şimdiye kadar görmüş müsünüz?

Ahenkle okunabilen tek kitap Kur'an'dır. Bu konu, bugün bilimsel bir dal haline gelmiştir. Kur'an'ın muhtelif ayetleri muhtelif ahenklerle okunabilir. Yani ayetlerin manalarına uygun ahenklerle okunabilir. Mesela; uyarıcı ve korkutucu bir ayet kalpleri titretecek bir ahenkle okunabilir. Teşvik edici ayetler de huzur verici ve rahatlatıcı bir ahenkle okunabilir.

Geniş Hıristiyan dünyasında veya Filistin İslam topraklarını kendi toprakları bilen ama dünyadaki radyo ve ajanslarda söz sahibi olan Yahudilik dünyasında İncil veya Tevrat radyoda ahenkle okunuyor mu? Eğer okunursa çok komik olur ve kimse dinlemeye tahammül edemez. Veya Sa'di'nin Gülüstan'ı ahenkle okunabilir mi? Bu Kur'an'ın üslubunun özelliklerindedir, ne ondan önce ve ne de o geldikten sonra Arapça da böyle bir üslup görülmemiştir. Daha da önemlisi şu ki, Kur'an'ı ezberleyenler, ona aşık olanlar ve kendi zamanlarında önde gelen söz ustalarından hiçbiri Kur'an'a benzer iki satır bile getirememişler.

Hz. Ali (a.s) 'ın sözlerinin de fasih ve beliğ olduğunu dünya kabul etmektedir. Biz bu hususta "Nehc-ül Belağa'da gezinti" adlı kitabımızda bahsetmişiz. Ali (a.s)'ın zamanından bin üç yüz elli sene geçmesine rağmen her dönemde meşhur Arap edebiyatçıları, fasihleri ve yazarları gelip geçmişler ama Ali (a.s)'ın kelimeleri kendi azamet ve yüceliğini korumuştur.

Hz. Ali (a.s), Kur'an'ın ilk ayetini (Alak suresinin ilk ayeti) on-onbir yaşında; yani, zihnine başka sözler işlenmeden duymuştu, fevkalade bir kabiliyete sahip olup daima Kur'an okuyordu. Eğer biri Kur'an'ın benzeri bir ayet veya söz getirecek olsaydı, Ali (a.s) buna daha layıktı, ama buna rağmen biz Nehc-ül Belağa'yı Kur'an ile karşılaştırdığımızda açıkça bunların iki ayrı üslup ve metoda sahip olduğunu görüyoruz.

Hatırlıyorum da, talebeliğimin son günlerinde hem Kur'an hem de Nehc-ül Belağa üzerinde ciddi bir araştırma yapmaya başladım. Nehc-ül Belağa'nın hutbelerinin birinde çok teşbih, misal ve temsil kullanılmıştır: Bu hutbe fesahat açısından normal insanların erişemeyecekleri bir düzeydedir. Bu hutbe baştan sona öğütlerle dolu, ölüm ve ahireti hatırlatan, gerçekten çok sarsıcı bir hutbedir. Hz. Ali bu hutbenin bir yerinde^{118[118]} şu ayet-i kerimeyi okuyor:

"Herkes, evvelce yaptığını bulur, cezasını çeker orda ve hepsi de gerçek Mevlalarının huzurunda döndürülmüştür ve iftira ettikleri şeyler de gözlerinden kaybolmuş, helak olup gitmiştir."^{119[119]}

Hız. Ali (a.s.)'ın sözleri onca fasih ve belagatlı olmasına rağmen bu ayeti kendi sözlerinin arasında okuyunca karanlık bir fezada yıldız parlamış gibi olur.

Belli ki üslup, başka bir üsluptur. İnsan bu ayet hakkında düşündüklerini dile getiremez. Kıyamet, bu ayette en belirgin özellikleriyle açıklanmıştır.

Kur'an'ın çağı, fesahat ve belagat çağı idi, yani o zaman insanların bütün sanatı fesahat ve belagat idi.

Onların, "Akkaz" diye meşhur bir pazarı vardı. Savaşın yasak olduğu haram aylarda bu pazarda sanat festivali yapılır ve şiirler okunurdu. Çeşitli kavimlerin şairleri gelip kendi şiirlerini orada okuyorlardı. O pazarda seçilen şiirler Kâbe'nin duvarına asılıyordu.

Arapların içinde, Kâbe'nin duvarına asılmış olan çok meşhur yedi kaside vardı. Araplar onlardan daha üstün şiir tanımıyorlardı. Onlar uzun bir süre böyle kaldı. Kur'an geldikten sonra şiir sahipleri kendileri gelip şiirlerini alıp gittiler.

Labid İbn-i Ziyad Arab'ın en gözde ve meşhur şairlerindedir. Kur'an nazil olduktan sonra Müslüman olunca artık hiç şiir yazmadı ve daima Kur'an okudu.

Ona, Müslüman olduktan sonra kendi sanatını neden İslam dünyasında kullanmıyor ve şiir yazmıyorsun? diye sorduklarında:

Eğer söz bu (Kur'an) ise bizim sözlerimizin hepsi boştur. Kur'an okumaktan o kadar zevk alıyorum ki benim için ondan daha zevkli bir şey yoktur" demiştir.

Konumuz olan ayette, Kur'an halka diyor ki eğer Kur'an'ın surelerinden biri gibi bir sure getirebilerseniz, getirin. Başka bir ayette de buyuruyor ki, Kur'an'ın ayetlerinden veya cümlelerinden birine benzer bir ayet getirebilerseniz, getirin.

Kur'an ile düşmanlık edenlerin hiçbiri ne Kur'an geldiği zaman ve ne de ondan sonra Kur'an'ın bu meydan okumasına yanıt veremediler. Ara sıra, bazıları Kur'an ile mübareze etmek amacıyla bir şeyler düzüp uydurmaya çalışılırsa, uydurduklarını Kur'an ile karşılaştırdıklarında hiçbir benzerlik göremediler.

Kur'an'ın mucizeliğinin boyutlarından biri onun sanat boyutudur. Buna da fesahat ve belagat denir. Ancak, bu tabir yeterli değildir. Çünkü fesahat, aydınlık ve açıklık anlamındadır. Belagat ise maksadı tamamen iletmek anlamına gelir. Kur'an hakkındaki maksadımızı tamamen iletmek amacıyla bunlara çekicilik kelimesini de eklemek gerekir.

Kafirlerin Peygambere büyücü demekle dolaylı bir yolla, 'biz bunun benzerini getiremeyiz' demek istiyorlardı. Bunun asıl nedeni de Kuran'ın çekiciliği idi. Kafirler, hiçbir şeye inanmayan birinin bir-iki defa Kur'an'ı dinlemekle ona aşık olduğunu görünce, "Bu bir büyüdür" diyorlardı.

Mekke'ye gelen yolcular genelde Mescid-i Haram'ı tavaf etmeye gittikleri için müşrikler onlara, "Eğer oraya gitmek istiyorsanız o büyüçünün sözleriyle sizi büyülememesi için kulaklarınıza pamuk tıkayın." diye tavsiye ediyor bunun için de onlara pamuk veriyorlardı.

Tesadüfen Medine'nin büyüklerinden biri de Mekke'ye gelmişti. Mekkelilerden biri aynı tavsiyeyi ona da yaptı. O adam, şöyle anlatıyor: 'Kulaklarımı pamukla öyle tıkaştım ki, eğer kulağımın dibinde davul bile çalsalardı sesini duymazdım.'

Mescid-i Haram'a gelip tavaf etmeye başladım. Orada ibadet etmekle meşgul olan birinin sima ve kıyafeti beni cezbedi. Dudaklarının hareket ettiğinin farkına vardım, ama onun ne dediğini duymuyordum. Bunun, sözünü ettikleri o adam olduğunu tahmin ettim. Aniden kendi kendime, onların bu işi niye yaptıklarını düşünmeye başladım. Neden onların sözüne uydum? En iyisi kulaklarımdaki pamuğu çıkarıp onun ne dediğini dinlemektir, dedim. Eğer doğru konuşursa, adamakıllı sözler diyorsa kabul ederim, aksi halde reddederim.

Pamukları çıkarıp onun yanına gittim, sözlerini dinledim. O, yavaş yavaş Kur'an'ın ayetlerini okuyordu, ben de dinliyordum. Onun sözleri kalbimi öyle etkiledi ki ona aşık oldum.

Bu adam sonraları iman ederek İslam tarihinin en imanlı en sağlam müminlerinden biri oldu. Resulullah(s.a.a)'ın Mekke'den Medine'ye hicret etmesini sağlayan kimselerden biri de bu şahıstı. Hakikatte Medine'nin Müslüman olmasının ve Peygamberin hicretinin planı bu görüşmede düzenlendi.^{120[120]}

İşte bu, Kur'an'ın çekiciliğinin ve güzellik sanatının ürünüdür.

Edebiyat tarihi açıkça şunu göstermektedir ki, zamanın geçmesiyle Kuran'ın manevi tesiri Müslüman halkın edebiyatında daha da belirgin bir hale gelmiştir.

Yani, İslam'ın bir ve ikinci yüzyılında Arap edebiyatı yaygın olduğu için Kur'an sahip olması gereken yerini bulamadı. Zamanın geçmesiyle Kur'an onları daha çok etkiliyordu.

Müslüman Fars şairlerine gelince, üçüncü yüzyılın şairlerinden biri olan Rudeki sırf Fars edebiyatına göre şiir yazmıştır, yani onun şiirlerinde, Kur'an'ın tesiri fazlaca, göze çarpmamaktadır. Ferdevsi'nin zamanından sonra Kur'an'ın tesiri daha çok görülmektedir.

Altıncı ve yedinci yüzyıla, yani Mevlana'nın devrine geldiğimizde görüyoruz ki Mevlana'nın sözleri Kur'an'dan başka bir şey değil, dediği her şey Kur'an'ın tefsiridir, ama irfani tefsiridir.

Halbuki, Kur'an diğer normal edebi eserler gibi olsaydı bunun tersi olmalıydı; yani bir edebi eser kendi zamanında sonraki bir veya iki asıra oranla daha çok etkili olmalıdır.

Kur'an'ın fesahat ve belagatı hakkındaki açıklamalarımızı kısa kesiyoruz. Mucizenin ikinci kısmı da Kur'an'ın manevi açıdan mucize olmasıdır.

Kur'an'ın ilahiyat bölümüne baktığımızda, Kur'an'ın Mead, geçmiş peygamberler, tarih ve ahlak felsefesi hakkındaki mantığını incelediğimizde çok açık bir şekilde onun azametini göreceğiz. Bunlar Kur'an'ın taşıdığı risaletin (misyonun) kapsamına giren bir takım konulardır, çünkü Kur'an, tıp veya mühendislik kitabı değil, Kur'an halkın hidayetini yüklenen bir kitaptır.

Kur'an'ın mucize olmasının gayptan haber vermesi, içeriğinde her hangi bir çelişkinin olmaması gibi daha başka yönleri de vardır. Bunların hepsi, üzerinde durulması gereken konulardır. Eğer ömür yeterse gelecek bahislerimizde bunlar hakkında konuşacağız.^{121[121]}

¹²²[1] -Abese/24

¹²³[2]- Bu etki ne yönde olmuş? Acaba Kur'an, tarihin akışını beşeriyetin mutluluğuna yönelik olarak mı etkilemiş, yoksa bedbahtlığı doğrultusunda mı? Acaba bu kitabın etkisi altında, tarih yeni bir hareket ve değişime yönelmiş ve toplumlar yeniden canlanmağa mı başlamış; yoksa, böyle bir değişiklik olmamış mı? Bunlar şimdiki konumuzun dışında kalan şeylerdir.

¹²⁴[3]- Hakka/44-46.

¹²⁵[4]- Nahl/44.

126[5]- Cuma/2.

127[6]- Kıyamet/22-23.

128[7]- En'am/103.

129[8]- Bu açıklama Ehl-i Beyt Mektebinin kelamcıları tarafından savunulan Allah'u Teala'nın gözle görülmesinin ne dünyada ve ne de ahirette mümkün olmadığına dayalıdır. Ama Ehl-i Sünnet'e göre Allah Teala ahirette maddi gözle görülecektir.

130[9]- Al-i İmrân/7.

131[10]- **Aşağı - yukarı kırkbeş yıl önce, çeşitli İslâm mezheplerinin katılmasıyla İslam mezheplerini birbirine yaklaştırmak için El Ezher üniversitesinde düzenlenen "Et-Takrib-u Beyn-el Mezahib-il İslami" kongresine İsmaililerden de bir grup katılmıştı. Fakat oraya katılan Şia ve Sünni delegeler hep bir ağızdan:**

"Biz sizi İslâm mezheplerinden saymıyoruz. Onun için sizin bu topluluğa katılma hakkınız yoktur." diyerek onları reddettiler.

132[11]- Saffat: 102

133[12]- Maalesef zamanımızda da, sapık anlayışlara ve İslâmi kılığa giren İslâm dışı düşüncelere dayanan tefsirler oldukça çoğalmıştır. Bu tip fikir akımlarıyla geniş bir mücadele başlatan üstat Şehit Murtaza Mutahhari bu yolda yalnız fikir ve kalemiyle değil canıyla da mücadele edip kendisini bu yol uğruna feda etti. Üstat Şehit Murteza Mutahhari'yi şehit eden Furkan grubu da bu tür gruplardan idi. (Yayınlayan)

134[13]- Muhammed/24.

135[14]- Sad/29.

136[15]- İbrahim/1.

137[16]- İbrahim/5.

138[17]- Örneğin Ayet-el Kürsi'de şöyle geçer: "Alalh, inananların dostudur. Onları karanlıklardan ışığa çıkarır. İnanmayanlarınsa dostları şeytandır, onları ışıktan karanlıklara götürür. Onlardır ateş ehli, onlardır orada ebedi kalacaklar." (Bakara/257)

139[18]- Sad/29.

140[19]- "Din hissi" muhtelif bilginler tarafından tartışılmış, hakkında farklı fikirler ortaya atılmıştır. Bunlardan birisi şöyledir!

Einstein bir makalede din hakkında şu görüşleri ileri sürüyor.

Genel olarak dünyada üç çeşit din bulunmaktadır:

a) Korku dini: Çevrelerinden ve tabiatın kaynaklanan bir takım korkutucu olaylardan dolayı dine sarılmış olan kimselerin dini.

b) Ahlâk dini: Temelleri ahlâksal maslahatlar üzerine kurulan din.

c) Varlık dini: Bu da bizim kendisine "kalp" dediğimiz şeydir. Einstein aslında şunu demek istiyor: Bazı zamanlar insanoğlu manevî ve ruhî bir hâlete girerek, değersiz arzu, heves ve düşünceyle çevrilip herkesten ayrılan "benliğini" ve tutsağı olduğu maddî sınırı bir an için aşarak "bütün varlığı" seyre durur. İnsan, bu ruhânî âlemde varlığı "tek hakikat" olarak bulup, tabiat ötesinin azamet ve cilvesini açıkça idrak eder. Kendisinin ne kadar değersiz ve hakir olduğunu da, işte o zaman anlar! Ve o anda artık "bütün bir varlığa" erişmek ister.

Einstein'ın bu ifadesi, Hemmam'ın öyküsünü hatırlatmaktadır. Hemmam, günün birinde Hz. Ali (a.s)'ın yanına gelerek, müttakilerin sıfatlarını sordu. Emir-ül Müminin Ali (a.s), müminin özelliklerini kısa fakat kapsamlı bir beyan ederek şöyle buyurdu:

"Ey Hemmam! Allah'tan kork ve iyi amelde bulun ki, Allah takvalılarla ve iyilikte bulunanlardır." Hamam Hz. Ali (a.s)'dan daha geniş bilgi vermesini istemesi üzerine Hz. Ali (a.s), müttakilerin yaşama tarzı, ibadetleri, geceleri-gündüzleri ve gidişatlarını beyan etmeye başlayıp onlar için 130'a yakın sıfat saydı. Bu cümleden olmak üzere buyurdu ki:

"Allah'ın yazdığı ecel olmasaydı, onların (müttakilerin) ruhları göz yumup açmıca kadar bile bedenlerinde kalmazdı."

Aynı şeyi Einstein de şu cümlelerde ifade ederek diyor ki: "Dine inanan bir insan, vücudunu, ruhunu kuşatmış bir zindan olarak görür. Öyle ki, her an beden kafesinden uçup bir anda bütün varlığı "tek bir vücut" olarak bulmak ister. Bu hakikat Hz. Ali (a.s)'in sözlerinde daha açık, müessir ve etraflı bir şekilde beyan edilmiştir. İmam'a göre muttaki olan, bütün varlığı kendi maddi vücudunda toplamıştır sanki; dolayısıyla, aniden bu maddi kalıbı bırakır ve kendini kurtarır. Nitekim, Hemmam öyküsünde de nakledilmiştir ki: İmam (a.s)'in sözleri sona erdikten sonra Hemmam bir feryat ederek hemen orada can verdi ve ruhunu Hakk Teâlâ'ya teslim etti.

¹⁴¹[20] - Ehl-i Beyt imamları Kur'an'ı öyle bir coşkuyla okuyorlardı ki, yoldan geçen birisi seslerini duyunca elinde olmaksızın olduğu yerde donup kalıyor ve için-için ağlıyordu.

¹⁴²[21]- Müzzemmil/1-4.

¹⁴³[22]- İmam Zeyn'ü-labidin (a.s) Kur'an'ın hatmi için inşa ettiği duada da aynı şeylere değinmiştir; "Allah'ım, gecelerin karanlığında, Kur'an ile aramızda ünsiyet kur. Gecenin karanlığında bu kitabı okuma şevki, aşkı ve şuurunu bizlere nasip eyle."

¹⁴⁴[23]- Furkan/52.

¹⁴⁵[24]- Rasulullah (s.a.a)'in zamanından asırlar geçtikten sonra, Allah'ın bu gerçek vaadi yeniden tahakkuk etti. Yüce Resulullah (s.a.a)'in çizgisinde hareket eden, onun soyundan büyük bir alim olan İmam Humeyni, yalnızca Kur'an ve iman gücüne dayanarak, küfür ve batıl cephesine en ağır ve korkunç darbeleri vurup onları yenilgiye uğrattı. Böylece, İslam ve Müslümanlara kaybolmuş izzet ve şereflerini tekrar kazandırdı.

¹⁴⁶[25]- Emir-ül Müminin (a.s) Nehc-ül Belağ'a'nın "Müttakiler Hutbesi" diye meşhur olan 193. hutbesinde, müttakilerin özelliklerini sayarken onların gidişatlarını, konuşma tarzlarını anlattıktan sonra geceleri buldukları hallerini şu cümlelerle beyan ediyor:

"Gece oldu mu ayaklarını birleştirip ibadete koyulurlar; Kur'an'ın çeşitli yerlerini ağır, açık ve anlamını düşünerek okurlar; kendilerini bu surette hüzünlere atarlar; dertlerinin dermanını Kur'an'da bulurlar. Kur'an'da sevab ve mükafatı müjdeleyici bir ayet okuyunca o sevabı elde etmeyi umarlar, gönüllerini özlemle ona verirler; sanırlar ki o mükafat gözlerinin önüne gelmiş, serilmiştir. Korkutucu (inzar eden) bir ayet geçti mi kulaklarını ona verirler; sanırlar ki cehennem ateşinin, alevi yükselirken çıkardığı ses, kulaklarına gelmektedir, onu işitmektedirler. Rûku ederek iki kat olmuşlardır; alınlarını, ellerini, dizlerini, ayak parmaklarını yerlere döşemişlerdir; secdeye kapanmışlardır. Yüce Allah'ın azabından, zincirlere vurulmaktan kurtulmayı dilemeye koyulmuşlardır.

¹⁴⁷[26] - Kasas/53.

¹⁴⁸[27]- "Muhakkak ki, yahudilerle müşrikleri, müminlere karşı en şiddetli düşman bulacaksın, insanların içerisinde dostluk bakımından (ise) müminlere insanların en yakını "Biz Hristiyan'ız" diyenleri bulacaksın." (Maide/82)

¹⁴⁹[28] - Maide/83.

¹⁵⁰[29] - Zümer/23.

¹⁵¹[30]- Meryem Suresinin 58. ayeti ve Saf Suresinin ilk ayetleri gibi...

¹⁵²[31] - Bu, Kur'an'ın hayret verici ayetlerinden biridir. Ayet-i kerime indiğinde Peygamber (s.a.a) Mekke'de idi ve küçük bir köyün insanları ile konuşuyordu. Tek başına bir adamın bu kadar güvenle: "Bu ayetin verdiği haberi çok geçmeden göreceksiniz." Yakında bu kitabın kısa bir sürede insanları nasıl değiştireceğini duyacaksınız" şeklinde konuşması halkın garibine gidiyordu.

¹⁵³[32]- Sad/87-88.

¹⁵⁴[33] - Enbiya/107.

¹⁵⁵[34] - Hadid/25.

¹⁵⁶[35]- Çünkü o zaman kendine kazandığı taraftarlar için, hak ve adalet değil, ancak şahsi menfaat ve istekler söz konusu olacaktır.

¹⁵⁷[36]- Enval/21-22.

- 158[37]- Yunus/100.
159[38]- Yunus/100.
160[39]- Bakara/111.
161[40]- Enbiya/22.
162[41]- Ra'd/11.
163[42]- Hacc/45-46.
164[43]- Ankebut/45.
165[44]- Bakara/183.

166[45]- Kaç yüzyıldır fikir dünyasında baş gösteren ve bir çok yanlış kavrayışlara menşe olan hatalardan biri, bazıların fikrin madde ve muhtevasının doğru veya yanlış olduğunu belirlemek için de Aristo Mantığına başvurmalarıdır. Bu hataya düşenler, Aristo Mantığının bu hususta bir şey yapamadığını görünce, onun faydasızlığına hüküm verdiler. Maalesef aynı hata zamanımızda da çok tekrarlanıyor. Bu da onların Aristo Mantığını doğru-dürüst anlayamadıklarını gösteriyor. Örnek vermemiz gerekirse Aristo Mantığını, duvarın düzlüğünü belirten şaküle benzetebiliriz. Şakül yardımıyla ancak duvarın düz olup olmadığı belirlenebilir duvarda kullanılan tuğla, çimento ve diğer şeylerin kaliteli veya adi cinsten olduğunu anlaşılmaz. Bunun gibi, Aristo tarafından ortaya çıkarılıp sonra düşünürler tarafından da kâmileştirilen Biçimsel Mantık düşünce ve tasımın yalnız şekli hususunda yargıda bulunabilir. delilin maddesi hakkında olumlu ya da olumsuz hiç bir şey söyleyemez.

167[46]- Dekart (Descartes)'ın ilk kuralı da işte budur. O diyor ki, bundan sonra artık doğruluğunu kesin olarak bilmediğim bir şeyi doğru saymam, acele ve peşin yargılara saplanmaktan kaçınarak, yargılarımda ancak kendilerinden şüphe edilemeyecek kadar açık ve seçik olarak kavradığım şeyleri bulundururum. Yakınının tam manası da budur.

168[47]- Elbette bilmeliyiz ki, zanni ve ihtimali konularda yani yakine varamadığımız yerlerde zann ve ihtimale uymak lazımdır. Fakat zanni kendi yerinde, ihtimali de kendi yerinde kabul etmeliyiz, zann ve ihtimali yakın yerine değil, insanları hataya düşüren işte bu noktadır.

- 169[48]- Enam/116.
170[49]- İsra/36.

171[50]- Bu konuya Bacon da sözlerinde değinmiştir; o yıkılması gereken bir çok putlar sayıp onlardan birine "toplum" veya "örf putu" ismini veriyor, bundan ise çevreyi körü körüne taklit edip ona uymayı kastediyor.

- 172[51]- Bakara/170.
173[52]- Rad/11.

174[53]- Toplumun istediğini yapmak, çağa veya geçmişlere uyup onları körü körüne taklit etmek gibi, Kur'an'ın şiddetle kınadığı bu konuyu, fıkıhtaki taklit ile birbirine karıştırmamalıyız. Çünkü bu fıkıh dalında ihtisas sahibine müracaat etmek anlamındadır ve yukarıda değindiğimiz meseleler ile hiç bir ilgisi yoktur.

- 175[54]- Necm/23.
176[55]- Kaf/37.
-

177[56]- Bakara/10.

178[57]- "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla" "Batmakta olan yıldız andolsun ki, Arkadaşınız (Muhammed) sapmamış ve azmamıştır. O, kendiliğinden konuşmamaktadır. Onun konuşması ancak, bildirilen bir vahy iledir. Ona çetin kuvvetlere sahip ve güçlü olan Cebrail öğretmiştir; (ki o,) görünümüyle çarpıcı bir güzelliğe sahiptir. Hemen doğruldu. O, en yüksek bir ufuktaydı. Sonra yaklaşmış ve inmiştir. Araları iki yay aralığı kadar belki daha da yakın oldu. Allah o anda kuluna vahyedeceğini etti. (Muhammed'in) gözünün gördüğünü kalbi yalanlamadı."

(Necm/1-11)

Bu ayetlerle Kur'an, demek istiyor ki bu gibi konular (Vahy) akli aşan şeylerdir.

Veya Tekvir suresinin bir kısmında şöyle okuyoruz.

"Bu Kur'an, arşın sahibi katında değerli, güçlü, sözü dinlenen ve güvenilen şerefli bir elçinin getirdiği sözdür. Arkadaşınız (Muhammed) asla deli değildir. Andolsun ki, o, Cebrail'i apaçık ufukta görmüştür. Peygamber görülme yenler hakkında söylediklerinden ötürü töhmet altında tutulamaz..."

(Tekvir/19-24)

İkbal-i Lahuri'nin de bu konuda güzel bir sözü var o diyor ki: "Peygamber, kendisi hakikatlerle dolup taştıktan sonra, aldıklarını beyan eden bir kimsedir."

179[58]- Şems/9.

180[59]- Mutaffifin/14.

181[60]- Enval/29.

182[61]- Ankebut/69.

183[62]- Al-i İmrân/8.

184[63]- Mutaffifin/14.

185[64]- Saf/5.

186[65]- Bakara/7.

187[66]- En'am/25.

188[67]- Araf/101.

189[68]- Hadid/16.

190[69]- Maide/2.

191[70]- Bu mesele hakkında Şiiiler arasında görüş ittifakı var. Ama Ehl-i Sünnet arasında ise görüş ayrılığı var. Bazıları Şiiilerle aynı görüşteyken, bazıları buna kesinlikle karşı ve diğer bazıları ise orta bir yol seçmişler.

İbn-i Abbas, İbn-i Mübarek, Asım, Kesai, İbn-i Ömer, İbn-i Zübeyr, İbn-i Hüreyre, Atâ, Tavus ve İmam Fahr-ı Razi Tefsir-i Kebir'inde ve Celaleddin Suyuti de İtgan kitabında "Bismillah"ın Kur'an'ın cüzü olduğu görüşündeler ve bu husustaki rivayetlerin mütevatir olduğunu savunmaktalar.

Malik, Ebu Amr ve Yakub gibi bazıları Bismillah'ın Kur'an'ın cüzü olmadığını ve surelerin başlarında inmesinin nedeni de kutlu olması ve sureleri birbirinden ayırmasıdır.

Fakat Şafii ve Hamza'nın izleyicilerinden bazıları Bismillah'ın sadece Fatıha suresinin cüzü olduğuna inanmaktalar.

Bazıları Ahmet b. Hambel'in birinci görüşte olduğunu (Tefsir-i İbn-i Kesir, c:1, s:16) ve bazıları ise üçüncü görüşte olduğunu (Tefsir-i Alusi, c:1, s:39) söylemişler.

Sünnü fakihler arasında Bismillah'ın namazda okunması hakkında şu görüşler var:

1- Hanefi: İmam ve namazını tek olarak kılan Bismillah'ı sessiz bir şekilde okuyabilir. 2- Maliki: Farz namazlarda "Bismillah"ı okumak mekruhtur. 3- Şafii: Besmele Fatıha suresinin cüzüdür. Onu Fatıha'yla okumak farzdır. 4- Hambeli: Besmeleyi okumak sünnettir ancak Fatıha suresinin ayeti değildir. (el-Fıkhu ala-l Mezahib-ul Arbaa kitabından özetle naklen). Ancak şia Ehl-i Beyt'ten rivayet edilen hadislerle ve de müslümanların siretine dayanarak besmelenin

Kur'an'ın cüzü olduğuna ve onu okumanın da farz olduğuna fetva vermişler. Bu hadisleri bulmak için bkz. Furu-u Kafi, Kur'an okumak babı, s:86, İstibsar, Besmeleyi sesli okumak babı, c:1, s:311, Tehzib ul Ahkam, Namazın keyfiyeti ve sıfatı babı, s:152, Vesail-uş Şia, Besmele Fatihâ'nın cüzüdür babı, c:1, s:352.

192[71]- Rahman ile Rahim'in farkı İmam Sadık'tan (a.s) nakledilen bir hadiste şöyle belirtilmiştir: Allah, her şeyin ilahıdır. Bütün mahlukat için Rahman ve sadece müminler için Rahim'dir.

(Usul-u Kafi, Tavhid-i Saduk, Tefsir-i Ayyaşi)

193[72]- İbadet eden kulların ibadet anlayışları Nehc-ül Belağa'da üçe bölünmüştür: Bazıları, Allah'ın nimetleri için O'na ibadet ederler. Onlar hakikatte tüccardırlar (ticaret yapıyorlar). Bazıları korktukları için O'na ibadet ederler; onlar hakikatte köledirler. Bazıları da şükür etmek amacıyla Allah'a ibadet ederler. İşte bunlar özgür ve hür insanlardır.

194[73]- Sadi'nin Bostan'ı

195[74]- İsra/18-19-20.

196[75]- İsra/20.

197[76]- İnsan/3.

198[77]- Ankebut/69.

* -Hiç ummadığı yerden rızkını verir.

199[78]- Mümin/16.

200[79]- Daha ayrıntılı bilgi için şehid Murtaza Mutahhari'nin "Adl-i İlahi" kitabına bakınız.

201[80]- Müfredat-ı Ragıb:

202[81]- Furkan/43.

203[82]- Tevbe/31.

204[83]- Al-i İmran/64.

205[84]- Şuara/22.

206[85]- Bakara/256.

207[86]- Maide/2.

208[87]- İnşikak/6.

209[88]- Bakara/257.

210[89]- Bakara/1-7.

211[90]- Yasin/82.

212[91]- Bakara/23.

213[92]- Bakara/26.

214[93]- Taha/14.

215[94]- Tevbe/103.

216[95]- Bakara/4.

217[96]- Şuara/193-194.

218[97]- Araf/158.

219[98]- Neml/14.

220[99]- Enfal/32.

221[100]- Bakara/256.

222[101]- Nehc-ül Fesahe -Cami-us Sağır- c:1, s:102.

223[102]- Hud/61.

224[103]- İsrâ/20.

225[104]- Rab kelimesinin açıklamasında daha geniş bir şekilde bahsedilmiştir.

226[105]- Bakara/21.

227[106]- Âl-i İmran/97.

228[107]- Nisa/145.

229[108]- Bakara/16.

230[109]- Bakara/17 ila 20.

231[110]- Muhammed/17.

232[111]- Casiye/23.

233[112]- İsrâ/88.

234[113]- Adl-i İlahi kitabında bu konuyu geniş bir şekilde ele aldık. Bazıları, "Biz aciz olduğumuzdan dolayı işlerimizi sebep ve sonuç kuralına uygun olarak yapıyoruz; ama mutlak kadir olan Allah hakkında bu geçerli olmaz" diyorlar. Oysa bu çok yanlış ve batıl bir düşüncedir.

Yeri geldiğinde ispat edilmiştir ki Allah'ın zatının mukaddesliği ve kemali, işlerin sebep ve sonuç kuralına uygun olarak gerçekleşmesini gerektirir. Daha açık bir ifadeyle sebep ve sonuç düzeni demek, Allah'ın işlerinin nizamı demektir.

235[114]- Sebep-sonuç arasındaki bağıklık nasıl bir bağılıktır? Bir sebebin neden birkaç sonucu olmaz? Bir şey neden iki sebebin sonucu olmaz? Bu gibi hususlarda bilgi edinmek için "Usul-i Felsefe" kitabının üçüncü cildinin dipnotlarına bakınız.

236[115]- İsrâ/1.

237[116]- Kamer/1,2.

238[117]- Şehid Mutahhari'nin "Vahiy ve Nübüvvet" kitabında İslam Peygamberi'nin Kur'an'daki mucizelerinden birçoğu nakledilmiştir.

239[118]- Nehc-ül Belağa-Hutbe:227.

240[119]- Yunus/30.

241[120]- Bu olay, Hazreç kabilesinden olup kendi kabileleri tarafından Avs kabilesiyle askeri bir anlaşma imzalamak için Mekke'ye gelen Es'ad b. Zürene ve Zekvan Hazreci'ye aittir. Onlar Allah'a iman dolu bir kalple Medine'ye dönüp Resulullah(s.a.a) 'ın hicret etmesinin hazırlıklarını tamamladılar.

242[121]- Ama maalesef ki bu fırsat gelmedi. İslam İnkılabı'nın başlamasıyla Üstat Mutahhari bütün vaktini inkılaba vakfetti ve sonunda da en büyük arzusuna (Allah'ın yolunda şehit olma makamına) kavuştu.
